

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับลักษณะการมุ่งอนาคต
 - 1.1 ความหมายของลักษณะมุ่งอนาคต
 - 1.2 ความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคต
 - 1.3 ปัจจัยที่ส่งเสริมลักษณะมุ่งอนาคต
 - 1.4 แนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมลักษณะมุ่งอนาคต
 - 1.5 งานวิจัยเกี่ยวกับลักษณะมุ่งอนาคต
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเทคนิคแม่แบบ
 - 2.1 ความหมายของแม่แบบ
 - 2.2 ขั้นตอนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ
 - 2.3 วิธีการให้และคัดเลือกแม่แบบ
 - 2.4 การเสนอแม่แบบ
 - 2.5 ประเภทของแม่แบบ
 - 2.6 อิทธิพลของแม่แบบที่มีต่อผู้สังเกต
 - 2.7 ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีการให้แม่แบบ
 - 2.8 การสร้างแม่แบบเพื่อเลียนแบบ
 - 2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวกับแม่แบบ
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการกระทำผิดของนักโทษหญิง
 - 3.1 ความหมายของการลงโทษ
 - 3.2 การลงโทษผู้กระทำความผิดซ้ำ
 - 3.3 การกระทำผิดของผู้หญิง
 - 3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการกระทำผิด
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการกระจ่างค่านิยม
 - 4.1 ความหมายของค่านิยม
 - 4.2 ความหมายการกระจ่างค่านิยม

4.3 แนวทางการใช้กระบวนการกระจำจ่านิยม

4.4 วิธีการกระจำจ่านิยม

4.5 เป้าหมายของกิจกรรมกระจำจ่านิยม

4.6 คุณประโยชน์ของกิจกรรมกระจำจ่านิยม

4.7 ข้อกำหนดที่ใช้ในการกระจำจ่านิยม

4.8 การสร้างกิจกรรมกระจำจ่านิยม

4.9 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการกระจำจ่านิยม

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับลักษณะการมุ่งอนาคต

ความหมายของลักษณะมุ่งอนาคต มีด (Mead, 1971, p. 175) กล่าวว่า ลักษณะการมุ่งอนาคตเป็นความสามารถของบุคคลที่จะคาดการณ์เกี่ยวกับตนเองในอนาคต

โรบินสัน (Robinson, 1971, p. 1225-B) กล่าวว่า ลักษณะการมุ่งอนาคต หมายถึง การวางแผนการระยะยาวเกี่ยวกับอนาคตของบุคคล

มิสเชล (Mischel, 1974, p. 287) ให้ความหมายลักษณะมุ่งอนาคตว่า หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกล และเล็งเห็นความสำคัญของผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มีความต้องการได้รับผลในอนาคตที่ดีกว่า หรือมากกว่าผลที่จะเกิดในปัจจุบัน จึงดำเนินการวางแผนเพื่อปฏิบัติ ต่อจากนั้นจะควบคุมตนเองให้ปฏิบัติเป็นขั้นไปตามแผนที่วางไว้ เพื่อไปสู่เป้าหมายที่ต้องการในอนาคต

ซีกูรา (Secura, 1975, p. 5823-B อ้างถึงใน สมจิตต์ เพิ่มพูน, 2532, หน้า 10) กล่าวว่า ลักษณะมุ่งอนาคตเป็นความสามารถของแต่ละบุคคลในการมองอนาคต การวางแผน และการจัดการเกี่ยวกับอนาคตที่เป็นไปได้

แลมม รอล์ฟ และกิชีล่า (Lamm, Rolf, & Gisela, 1976, p. 317) กล่าวว่า ลักษณะการมุ่งอนาคต หมายถึง ทักษะ ความรู้และความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่ออนาคต

เฮคออกเซน (สมจิตต์ เพิ่มพูน, 2532, หน้า 47 อ้างอิงจาก Heckhausen, 1976, pp. 42-45) กล่าวถึงความหมายของลักษณะมุ่งอนาคตไว้ว่าเป็นการตั้งเป้าหมายในระยะยาวของการทำงาน การคาดการณ์ไกล การวางแผน ระยะยาว การมองผลที่จะส่งไปยังอนาคต รู้จักอดได้ รอได้ หรืออดเปรี้ยวไว้กินหวาน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม (2520, หน้า 35) ให้ความหมายของลักษณะมุ่งอนาคตไว้ว่า เป็นความสามารถในการควบคุมตนเองของบุคคล ซึ่งแสดงออกเป็นพฤติกรรมของการ อดได้ รอได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น การรอรับรางวัลที่ยิ่งใหญ่ในอนาคตแทน

รางวัลเล็กน้อยซึ่งจะได้รับในทันที หรือการงดบำบัดความต้องการในปัจจุบันของตนเอง เพราะถึงเห็นผลร้ายที่จะเกิดตามมาหรือการเพียรพยายามในปัจจุบัน เพื่อจุดมุ่งหมายที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต ลักษณะการมุ่งอนาคตนี้ตรงข้ามกับลักษณะมุ่งปัจจุบันและอาจถือว่าเป็นลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลได้

รัตนา ประเสริฐสม (2526, หน้า 86) กล่าวว่า การมุ่งอนาคต เป็นความสามารถที่จะมองการณ์ไกลและวาดภาพอนาคตของตน การมุ่งอนาคตเป็นการคำนึงถึงอนาคตและควบคุมพฤติกรรมไปสู่แนวทางนั้น

นาตยา ปิณฑนานนท์ (2526, หน้า 21-23) กล่าวถึงความหมายของลักษณะมุ่งอนาคต โดยสรุปว่าเป็นพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกโดยมีการคำนึงถึงผลของการกระทำนั้น ๆ ที่จะส่งผลร้ายหรือผลดีแก่ตนเองและสังคมอย่างไร ควรประพฤติหรือปฏิบัติอย่างไร จึงจะทำให้ไม่เกิดผลร้ายทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เพ็ญแข ประจันปัจฉิม (2527, หน้า 15) กล่าวว่า ลักษณะนิสัยมุ่งอนาคต หมายถึง ลักษณะนิสัยที่อดได้รอได้ รู้จักหักห้ามใจตนเองเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางความสำเร็จ หรือผลตอบแทนที่ยิ่งใหญ่หรือมีคุณค่ามากกว่า

พนิดา สีนสุวรรณ (2527, หน้า 8) กล่าวว่า ลักษณะมุ่งอนาคต หมายถึง ความสามารถในการควบคุมตนเองของบุคคล ซึ่งแสดงออกเป็นพฤติกรรมของการอดได้รอได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เพราะถึงเห็นผลภัยที่จะเกิดตามมา หรือการเพียรพยายามในปัจจุบันเพื่อจุดมุ่งหมายที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต

การมุ่งอนาคต หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกลและถึงเห็นผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สามารถวางแผนปฏิบัติเพื่อรับผลดีหรือป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (สำนักงานสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, 2529, หน้า 22)

จรรยา สุวรรณทัต (2531, หน้า 48) กล่าวถึง ลักษณะมุ่งอนาคตไว้ว่า เป็นลักษณะของการมองสู่อนาคตข้างหน้า ซึ่งเป็นการมองที่ลึกซึ้งกว้างไกลที่จะมีผลไม่เพียงแต่ตัวผู้มองเท่านั้น หากครอบคลุมไปถึงบุคคลอื่นและสังคมมนุษยชาติที่บุคคลนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยและถือว่าเป็นจิตลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

สมจิตต์ เพิ่มพูน (2532, หน้า 11) ให้ความหมายของลักษณะมุ่งอนาคตว่า หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกล เห็นความสำคัญของผลดี ผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และสามารถวางแผนปฏิบัติเพื่อรอรับผลดีหรือป้องกันผลเสียตลอดจนสามารถควบคุมตนเองในการกระทำหรือละเว้นการกระทำบางอย่างตามความต้องการของตนเองเพราะถึงเห็นผลเสียที่จะเกิดตามมาทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นในภายหลัง

บุญรับ ศักดิ์มณี (2532, หน้า 16) กล่าวว่า การมุ่งอนาคต หมายถึง ความสามารถทาง การรู้และการคิด ตลอดจนการรับรู้ถึงสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตทั้งที่เป็นเวลาใกล้ปัจจุบันหรือ ห่างไกลปัจจุบันออกไปทุกที

สมดุล ชาญนวงศ์ (2533, หน้า 51) กล่าวว่า การมุ่งอนาคต หมายถึงความสามารถใน การคาดการณ์ไกล และเล็งเห็นผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สามารถวางแผนปฏิบัติเพื่อรับ ผลดี หรือแก้ไขปัญหาก็จะเกิดขึ้นในอนาคต

สุพล วงสินธ์ (2534, หน้า 31-35) ให้ความหมายของลักษณะมุ่งอนาคตว่า หมายถึง ความปรารถนาที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี แม้จะเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ก็ไม่ ย่อท้อ มีความกระตือรือร้นที่จะฝ่าฟันอุปสรรคทั้งหมด โดยมุ่งที่จะให้เกิดผลสำเร็จในชีวิต ตามความ ปรารถนาในอนาคตเป็นหลัก ยอมรับความลำบากในปัจจุบันเพื่ออนาคตที่ดี

จากความหมายของลักษณะมุ่งอนาคตดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปประเด็นสำคัญไว้ว่า ลักษณะการมองสู่ออนาคตของบุคคล โดยผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตจะเป็นผู้ที่สามารถคาดการณ์ไกล และตัดสินใจเลือกกระทำอย่างเหมาะสมหาแนวทางแก้ปัญหา และวางแผนดำเนินการเพื่อเป้าหมาย ที่ต้องการในอนาคต รู้จักการปฏิบัติให้เกิดการอดได้รอได้ และมีความเพียรพยายามในปัจจุบันเพื่อ ประสบความสำเร็จในชีวิต

ความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคต ไรท์ (Wright, 1975, p. 298) กล่าวถึง ความสำคัญ ของลักษณะมุ่งอนาคตว่า ผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตสูงจะเป็นผู้ที่สามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม กับกาลเทศะและไม่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของศาสนาและกฎหมาย ซึ่งจะเห็นว่าผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตจัด ว่าเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูงด้วย และยังพบอีกว่าเยาวชนอาชญากรมีลักษณะมุ่งอนาคตต่ำกว่าปกติ

ลักษณะมุ่งอนาคตมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องจากประเทศที่กำลังพัฒนาจะ ต้องมีการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ระเบียบ ประเพณี ประชาชนของประเทศที่กำลังพัฒนาจะต้อง เห็นความสำคัญของการวางแผน เพื่อประโยชน์ที่จะได้รับในอนาคต (Michel, 1974, p. 250) และ ลักษณะการมุ่งอนาคตยังเป็นลักษณะทางจิตใจที่สำคัญประการหนึ่งและเกี่ยวข้องกับการพัฒนา สัมฤทธิ์ผลในตัวบุคคลและสังคม ทั้งยังมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางจิตอื่น ๆ ของบุคคลด้วย ที่ สำคัญคือสติปัญญาและจริยธรรม (จรรยา สุวรรณทัต, 2531, หน้า 50 – 52) ซึ่งสอดคล้องกับ สุพล วงสินธ์ (2534, หน้า 31-35) ที่กล่าวว่า ลักษณะมุ่งอนาคตเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีผลต่อ การพัฒนาจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม (2520, หน้า 37) กล่าวว่าถึง ความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคตอีกว่า เป็นลักษณะหนึ่งของความเป็นพลเมืองดี และเป็นลักษณะ หนึ่งซึ่งจะทำให้บุคคลมีความเพียรพยายามต่อสู้อุปสรรคเพื่อความเจริญของตนเองและประเทศชาติ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน, และคณะ (2529, หน้า 100) กล่าวถึง ลักษณะของผู้ที่ มุ่งอนาคตและสามารถควบคุมตนเองไว้ ดังต่อไปนี้

1. สามารถคาดการณ์ไกล เห็นความสำคัญของอนาคตและตัดสินใจเลือกกระทำอย่าง เหมาะสม

2. หาแนวทางแก้ปัญหาและวางแผนดำเนินการเพื่อเป้าหมายในอนาคต

3. รู้จักการปฏิบัติให้เกิดการอดได้รอได้อย่างเหมาะสม

4. สามารถให้รางวัลและลงโทษตนเองเมื่อกระทำไม่เหมาะสม

สมดุล ชาญนวงศ์ (2533, หน้า 51) ได้สรุปลักษณะของบุคคลที่มุ่งอนาคตและมีการ ควบคุมตนเองสูงไว้ ดังนี้

1. สามารถวางแผนล่วงหน้าได้ และสามารถคาดการณ์ถึงผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้นใน อนาคตได้

2. สามารถ อดได้ รอได้ “สามารถอดเปรี้ยวไว้กินหวาน”

3. มีความเชื่อมั่นในผลของการกระทำว่า ทำดีย่อมได้ผลดีตอบแทน

4. เป็นบุคคลที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างสมเหตุสมผล

5. สามารถงดเว้นจากการกระทำบางชนิดที่สังคมไม่ยอมรับ หรือเป็นผลเสียต่อสุขภาพ ได้

บุญรบ สักคิมณี (2532, หน้า 7-8) กล่าวถึงความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคตว่าเป็นการ คำนึงถึงอนาคตและควบคุมพฤติกรรมไปสู่แนวทางนั้น ทำให้บุคคลสามารถปรับวิธีการ และเป้ าหมายให้ถูกต้องและสัมพันธ์กัน และ จันทนา นนทิกร (2533, หน้า 32-33) กล่าวว่า บุคคลที่มี เป้าหมายหรือมีการกำหนดสิ่งที่ต้องการไว้ล่วงหน้าที่ชัดเจนย่อมมีความตั้งใจและใช้ความพยายาม อย่างจริงจังในการกระทำพฤติกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในอนาคต ซึ่งเป้าหมายจะมีหน้าที่สำคัญ

2 ประการ ที่เป็นพื้นฐานของแรงจูงใจที่มุ่งตรงไปสู่พฤติกรรม คือ

1. เป้าหมายจะกำหนดแนวทางการตัดสินใจว่าควรจะใช้ความพยายามเท่าใดในการ ทำงานนั้น

2. เป้าหมายมีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมการทำงาน โดยต้องตระหนักถึงความสำคัญ

พระเทพเวที (2531, หน้า 38) ให้แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของลักษณะมุ่ง อนาคตไว้ว่า คนที่พัฒนา มีปัญญา มีชีวิตที่ดี ควรรู้จักหมายของชีวิต เพื่อจะได้มีแนวทางในการ ดำเนินชีวิตที่ดีงาม และใช้สำรวจตนด้วยตนเอง จะได้มีความมั่นใจในการที่จะพัฒนาตนให้ยิ่งขึ้นไป อีกทั้ง นาดยา ปิณฑนานนท์ (2526, หน้า 6) กล่าวว่า ลักษณะมุ่งอนาคตเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียน เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอนาคตกับสมรรถภาพทางการเรียน มีผลทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจใน

ตนเองและสามารถปรับตัวได้ดี และ รังสรรค์ เฟิงนุ (2531, หน้า 81) กล่าวว่า บุคคลที่ขาดสำนึกในอนาคต หรือมองอนาคตในแง่ร้าย มักจะสร้างปัญหา ก่อความยุ่งยากให้สังคมและขาดแรงจูงใจที่จะสร้างอนาคตของตนเอง นอกจากนี้ รัตนา ประเสริฐสม (2526, หน้า 36 – 37) กล่าวว่า วิธีการต่าง ๆ ที่บุคคลใช้แก้ปัญหาในวัยต่อ ๆ มา นั้นจะเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะการหยั่งรู้เวลาในอนาคต หรือการมองอนาคต ที่บุคคลเคยคิดไว้ตั้งแต่วัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่ตอนต้น

จากความสำคัญของลักษณะมองอนาคตดังกล่าว สรุปได้ว่า ลักษณะมองอนาคตนั้นเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง ที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเป็นพลเมืองดี สามารถปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับกาลเทศะ มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความรับผิดชอบ มีเป้าหมายชีวิตและเห็นความสำคัญของการวางแผนอนาคต สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างสมเหตุสมผล มีแรงจูงใจในการกระทำพฤติกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและเป็นผู้ที่มีความสามารถปรับตัวได้ดี

ปัจจัยที่ส่งเสริมลักษณะมองอนาคต เกย์ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม, 2520, หน้า 36 อ้างอิงจาก Kay, 1950) เชื่อว่า บ่อเกิดของลักษณะมองอนาคตนั้นอยู่ที่ลักษณะความมั่นคงทางสังคมของบุคคล การที่เด็กจะเรียนรู้ว่า ควรอดใจรอ นั้นส่วนมากจะเกิดในครอบครัวฐานะปานกลางและฐานะสูงเท่านั้น เพราะครอบครัวฐานะยากจนย่อมไม่สามารถจะหาสิ่งของให้เด็กตามสัญญาได้มากนัก ทำให้เด็กขาดความเชื่อถือเกี่ยวกับอนาคต นอกจากนั้น การประสบความสำเร็จด้านต่าง ๆ ในชีวิตก็เป็นสิ่งที่เกย์ เชื่อว่า จะช่วยให้บุคคลนั้นมีลักษณะมองอนาคตสูง ทำให้บุคคลเกิดความมานะพยายามในการที่จะทำสิ่งต่าง ๆ เพราะมีความหวังว่า จะทำให้สำเร็จดังที่เคยประสบมาแล้ว ฉะนั้นลักษณะมองอนาคต จึงเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคมนั่นเอง

มิสเชล และคนอื่น ๆ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม, 2520, หน้า 36 อ้างอิงจาก Mischel et al., 1966, p. 1974) กล่าวว่า การเลือกที่จะชะลอการนำบทความต้องการของบุคคลนั้น เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตและการเลียนแบบจากผู้อื่นด้วย นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์กับลักษณะอื่น ๆ ของบุคคลอีกมาก เช่น ความรับผิดชอบทางสังคม วัฒนธรรมและครอบครัว ลักษณะมองอนาคตนี้จะเพิ่มมากขึ้นตามอายุ มิสเชล กล่าวว่า ความสามารถที่จะคิดถึงเหตุการณ์ในระยะยาวไปในอนาคตนั้น เป็นคุณสมบัติของผู้ที่มีคุณสมบัติด้านสุขภาพจิตและสติปัญญาสูงด้วย และถึงแม้จะมีความสัมพันธ์กับสติปัญญาแต่ไม่สัมพันธ์กับความสามารถทางวาจา

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม (2520, หน้า 106-110) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง จริยธรรมของเยาวชนไทย พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบรักมากใช้เหตุผลมาก และลงโทษทางจิตมากกว่าทางกายนั้น สัมพันธ์กับการมีลักษณะมองอนาคตสูงของเด็กอย่างเห็นได้ชัด และยัง

พบอีกว่า ลักษณะม่งอนาคตแปรปรวนไปตามลักษณะทางสังคม 3 ประการ คือ เพศ ชั้นเรียน และที่เกิด โดยหญิงมีลักษณะม่งอนาคตมากกว่าชาย ผู้มีอายุน้อยและมีระดับการศึกษาต่ำมีลักษณะม่งอนาคตสูงกว่าผู้ที่อายุมากและอยู่ในระดับการศึกษาสูง และผู้ตอบที่เกิดในกรุงเทพมหานคร มีลักษณะม่งอนาคตสูงกว่าผู้ตอบที่เกิดในต่างจังหวัด

นอกจากนี้ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2529, หน้า 255) ได้วิจัยเรื่อง การควบคุมอิทธิพลสื่อมวลชนของครอบครัวกับจิตลักษณะที่สำคัญของเยาวชนไทย พบว่า เด็กที่ยอมรับการควบคุมสื่อมวลชนจากบิดามารดามากและรับสื่อมวลชนที่เหมาะสม โดยเฉพาะด้านโทรทัศน์ และสิ่งตีพิมพ์มาก กับการที่เด็กรับรู้ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนจากผู้ปกครอง จะปรากฏมากในเด็กที่มีลักษณะม่งอนาคตสูง และประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับจากสื่อมวลชนที่มีคุณค่าสามารถช่วยส่งเสริมลักษณะม่งอนาคตได้

ลักษณะม่งอนาคตนี้ นักจิตวิทยาพบหลักฐานว่าเป็นด้านหนึ่งของพลังอีโก้ (ego-strength) ของบุคคล ซึ่งจะเป็แนวทางให้ผู้มีลักษณะม่งอนาคตสูง สามารถระงับหรือชะลอการบำบัดความต้องการต่าง ๆ ของตนได้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจันปัจฉิก, 2520, หน้า 35) และเป็นด้านหนึ่งของบุคลิกภาพที่พัฒนามาจากการเรียนรู้ การศึกษา และกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งจะพัฒนาอย่างช้า ๆ ในวัยเด็ก บุคคลบางคนจะอาศัยความสามารถของตน และเวลาในปัจจุบันเป็นรากฐานที่จะคาดการณ์เกี่ยวกับตนเองในอนาคตได้ โครงสร้างของอนาคตขึ้นอยู่กับความคิดมีวิธีการหลายวิธีที่ก่อให้เกิดแผนและโครงการระยะยาว การม่งอนาคตจะสัมพันธ์กับความจำเป็นที่จะต้องมีความคิดในการวางแผน ความตั้งใจที่จะกระทำ และรายละเอียดบางอย่างที่ต้องทำ ซึ่งเปลี่ยนไปตามเวลา (รัตนา ประเสริฐสม, 2526, หน้า 37-38)

สุรพงษ์ ชูเดช (2534, หน้า 4) กล่าวว่า ลักษณะม่งอนาคตจะเกิดได้ต้องอาศัยพื้นฐานด้านความคิดและสติปัญญา เนื่องจากบุคคลที่ม่งอนาคตจะต้องเป็นผู้ที่คาดการณ์ได้ว่า อะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต เห็นคุณค่าของสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มากกว่าสิ่งเล็กน้อยที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน และจะต้องเป็นผู้ที่เชื่อว่าสิ่งที่คาดว่าจะเกิดในอนาคตจะเกิดขึ้นกับตนได้จริง ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า บุคคลที่จะมีลักษณะม่งอนาคต จะต้องเป็นผู้ที่มีพัฒนาการทางการคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งตามทฤษฎีพัฒนาการรู้คิดของ เพียเจท์ ขั้นตอนการดังกล่าวคือ ขั้นปฏิบัติการเชิงระบบ (formal operation : อายุระหว่าง 11 – 15 ปี) ทั้งนี้เพราะการคาดว่จะอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต สิ่งนั้นยังไม่มีตัวตน ต้องอาศัยการอ้างอิงซึ่งอยู่ในรูปของนามธรรม หรือสัญลักษณ์ และการเห็นความสำคัญของสิ่งที่ยังเป็นนามธรรมหรือสัญลักษณ์นี้ ต้องใช้ความสามารถทางการคิดเชื่อมโยงกับหน่วยการคิดอื่น ๆ ดังนั้น บุคคลที่มีความสามารถด้านการรู้คิดสูงย่อมจะง่ายต่อการพัฒนาลักษณะม่งอนาคตให้สูงขึ้นด้วย

จากปัจจัยที่ส่งเสริมลักษณะมุงอนาคต ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่าลักษณะมุงอนาคต เกิดจากการสะสมผลของการเรียนรู้ ประสบการณ์ตั้งแต่อดีตของบุคคล เกี่ยวกับความมั่นคงของ สภาพแวดล้อมทางสังคม จากการศึกษา จากการอบรมเลี้ยงดู ตลอดจนสื่อมวลชน และลักษณะ มุงอนาคตจะแปรปรวนไปตามลักษณะทางสังคม 3 ประการ คือ เพศ ชั้นเรียน และสถานที่เกิด นอกจากนี้จะต้องอาศัยพื้นฐานด้านการรู้คิดและสติปัญญาประกอบด้วย

แนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมลักษณะมุงอนาคต ไรท์ (Wright, 1975, p. 387) กล่าวว่า วิธีการพัฒนาลักษณะมุงอนาคตนั้น ได้มาจากวิธีการวัดลักษณะมุงอนาคตที่ใช้ในการวิจัย ทางจิตวิทยา เช่น ให้เขียนเรื่องราวหรือนวนิยายและวิเคราะห์ระยะเวลาที่ใช้ในการเขียนเนื้อเรื่อง นั้น ผู้ที่มีลักษณะมุงอนาคตมากจะใช้ระยะเวลาในการเขียนเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นให้ดำเนินไป โดยใช้ระยะเวลาที่มากกว่าผู้ที่มีลักษณะมุงอนาคตน้อย

สำหรับการฝึกอบรมการมุงอนาคตในสังคมไทยนั้น ได้เห็นความสำคัญและทำมาตั้งแต่ อดีตกาลแล้ว ดังจะเห็นได้จาก ประวัติศาสตร์ไทย เช่น การฝึกมกุฎราชกุมารเพื่อการปกครอง ประเทศไทยในอนาคต การสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเตือนความทรงจำของอนุชนรุ่นหลัง การทำบันทึก เกี่ยวกับประวัติและลักษณะของมนุษยชาติเพื่อป้องกันการสูญหายและเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ส่วนพุทธศาสนานั้น เป็นแบบอย่างที่ดียิ่งในการมุงอนาคต โดยเน้นการกระทำที่จะส่งผลไปยัง อนาคตในชาติเดียวกันและส่งผลไปยังนิพพานด้วย (สำนักงานสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, 2529, หน้า 23)

รัตนา ประเสริฐสม (2526, หน้า 38) กล่าวว่า การที่จะพัฒนาให้บุคคลมุงอนาคตนั้น จะต้องพิจารณาองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. แรงจูงใจที่จะก่อให้เกิดการมุงเวลาในอนาคต
2. การอดใจรอได้ และความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้วิธีการควบคุมการกระทำและยับยั้ง สิ่งที่ต้องการกระทำให้ทันทีทันใด
3. ความสามารถที่จะใช้สัญลักษณ์ที่จะเข้าใจอนาคต

ดวงเดือน พันธุมนาวิน, และคณะ (2529, หน้า 107) กล่าวถึงวิธีการกระตุ้นลักษณะ มุงอนาคตของบุคคลไว้ดังนี้

1. ให้เขียนเรื่องราวของตนเองเกี่ยวกับปัจจุบันและอนาคต โดยอาจกำหนดให้เขียนถึง สภาพชีวิตและการวางแผนการใช้ชีวิตในบั้นปลายด้วย
2. ให้ฝึกเขียนนวนิยายชีวิต ซึ่งอาจจะกำหนดช่วงเวลาไว้ เช่น ตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ หรือจากปู่ไปจนถึงหลาน
3. ฝึกวางแผนระยะยาว โดยจะเป็นแผน 5 ปี 7 ปี 10 ปี หรือ 20 ปี ก็ได้

4. ฝึกเล่นหมากรุก

5. ให้แบบอย่างของการวางแผนระยะยาว หรือการวางแผนการดำเนินชีวิต เพื่อบรรลุเป้าประสงค์บางประการในอนาคต

บุญรับ สักคิมฉี (2532, หน้า 16–17) เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการมุ่งอนาคตไว้ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ให้รู้จักความหมายของการมุ่งอนาคต วิธีฝึกทำได้ โดยการกระตุ้นให้บุคคลรู้จักคิดถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้และไกลอย่างมีเหตุผล ยกตัวอย่างให้เห็นแบบอย่างของการคิดประเภทนี้ และฝึกการรู้จักในทำนองนี้ เพื่อให้เข้าใจความหมายของการมุ่งอนาคตในกาลเทศะต่าง ๆ

2. ให้เห็นความสำคัญของการมุ่งอนาคต วิธีฝึกทำได้ โดยการให้เห็นตัวอย่างของผลดีที่เกิดขึ้นจากการกระทำกิจกรรมที่มุ่งอนาคต

3. ให้รู้จักคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคต วิธีฝึกทำได้ โดยการให้บุคคลเห็นตัวอย่างของการวางแผนในอนาคตของผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคต ฝึกวางแผนเกี่ยวกับชีวิตและการทำงาน ฝึกเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับความคาดหวังของตนเอง

ส่วนเพ็ญแข ประจันปัจฉิม (2527, หน้า 15-37) เสนอแนะบทบาทในการปลูกฝังลักษณะนิสัยมุ่งอนาคต สำหรับครอบครัวและโรงเรียน โดยสรุปดังนี้

1. บทบาทของครอบครัว บิดามารดาต้องทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี เช่น การรู้จักคุณค่าของเวลา มีการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีการวางแผนการกำหนดการใช้เวลา เช่น กำหนดว่า ควรทำอะไรในวันหยุด และอาจใช้วิธีปลูกฝังวัยรุ่นให้เป็นผู้มุ่งอนาคต โดยใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสม ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน แบบใช้เหตุผล และใช้วิธีควบคุมแบบปานกลางอย่างสม่ำเสมอคงเส้นคงวา นอกจากนี้ การฝึกหัดการใช้เหตุผลและการคาดการณ์ ควรเริ่มจากสิ่งที่เป็นเรื่องง่าย ๆ จนถึงเรื่องยาก เช่น การกระตุ้นให้วัยรุ่นวางแผนเกี่ยวกับการเรียนต่อหรือการวางแผนเกี่ยวกับอาชีพของตนเอง เป็นต้น

2. บทบาทของโรงเรียน ครูสามารถปลูกฝังลักษณะมุ่งอนาคตให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้โดยใช้วิธีสนับสนุนให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มในการทำงานและมีความเพียรพยายามที่จะทำงานให้ลุล่วงไปได้ ยกย่องนักเรียนที่ทำตนเป็นผู้มุ่งอนาคต ใช้วิธีการสอนที่กระตุ้นให้นักเรียนคิดค้นหาคำตอบเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง นักเรียนจะได้เรียนรู้วิธีการทำงานเป็นขั้นตอน และสามารถวางแผนได้ ได้เรียนรู้เรื่องเหตุและผล สามารถคาดคะเนผลของเหตุการณ์ได้ นอกจากนี้ครูก็ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการเป็นผู้มุ่งอนาคตด้วย นั่นคือ ต้องเป็นผู้มีความเพียรพยายาม และมีการวางแผนการกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

การศึกษามีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาสติปัญญา พัฒนาจิตใจ เพื่อให้ผู้เรียนมีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบ มีเหตุผล รู้เท่าทันสังคม สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน และในขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ (Toffler, 1970, p. 371) ดังนั้น จุดเน้นของการเรียนการสอนของการศึกษายุคใหม่ คือการเน้นประสบการณ์ตรง เรียนรู้จากปัญหาและความเป็นจริงในสังคม ตลอดจนการเสริมสร้างแนวทัศนะเชิงอนาคต (futuristic orientation) ให้เกิดแก่ผู้เรียน ศึกษาเส้นทางของอนาคตด้วยเหตุและผล ด้วยสติปัญญา (ชัยวัฒน์ กุประตกุล, 2527, หน้า 55-58)

สุจริต เพียรชอบ (2530, หน้า 27-36) กล่าวถึงหลักสูตรมัธยมศึกษาในปี 2540 ว่า นักเรียนควรจะได้อ่านวิชาที่ช่วยให้เข้าใจเรื่องปัจจุบันและอนาคตดียิ่งขึ้นควรจะได้รับการฝึกให้พร้อมที่จะคาดการณ์ล่วงหน้าว่า ในอนาคตจะเกิดเหตุการณ์ใดขึ้นมีปัญหาคือเกิดขึ้น นักเรียนสามารถเผชิญกับอนาคตได้อย่างกล้าหาญ สุขุม และเยือกเย็น ซึ่งสอดคล้องกับ ไพโรจน์ โตเทศ (2531, หน้า 18-21) ที่กล่าวว่า การสร้างอนาคตจะเป็นตัวประสานให้เด็กเกิดแรงผลักดันที่จะสร้างจินตนาการขึ้นมาเพื่อปรับเป้าหมายของชีวิตให้อยู่ในวิถีทางที่ตนต้องการและเหมาะสมกับสภาพของสังคม การเรียนการสอนในปัจจุบัน จึงควรสอนให้นักเรียนตระหนักถึงเรื่องอนาคตที่ดีกว่าปัจจุบัน โดยการสร้างภาพอนาคตที่อาจเป็นไปได้ และไพฑูรย์ สันลารัตน์ (2532, หน้า 7-11) กล่าวว่า การสอนควรสอนให้นักเรียนได้สอนตนเอง ให้สามารถตัดสินใจและเลือกทางเดินอย่างมีเหตุผลที่เหมาะสม โดยพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียประกอบด้วย

นอกจากนี้ สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2527, หน้า 14-15) กล่าวว่า การสอนเด็กเพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในอนาคต ต้องเริ่มต้นด้วยการคาดการณ์ว่า ในอนาคตจะมีอะไรที่สำคัญและแตกต่างไปจากปัจจุบันอย่างไรบ้าง เด็กควรมีโอกาสในการวางแผนการเรียนในอนาคตของตนเอง และพัฒนาการคิดวิเคราะห์ให้มากขึ้น การมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต จะช่วยให้การวางแผนเป็นไปด้วยความรอบคอบ สมเหตุสมผล การสอนเพื่อให้นักเรียนมองอนาคต มุ่งอนาคต อาจทำได้โดย

1. ให้มองอนาคตด้วยทัศนะของตนเอง เช่น มองโลกข้างหน้าว่าจะเป็นอย่างไร และตนเองจะต้องมีความรู้ ความสามารถอย่างไร จึงจะมีชีวิตอยู่ในโลกเช่นนั้น ได้อย่างเหมาะสม
2. เน้นการหาทางเลือกในอนาคต โดยให้นักเรียนคิดหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำให้โลกอยู่ดีมีสุข
3. ให้นักเรียนเข้าใจยุทธวิธีต่าง ๆ ที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการคาดคะเนอนาคตเช่น ชินาริโอ
4. มุ่งให้นักเรียนเข้าใจสภาพและแนวโน้มของอนาคต ความสามารถที่มนุษย์ควรจะ

พัฒนาในอนาคต

รังสรรค์ เพ็งชู (2531, หน้า 82-103) กล่าวว่า การพัฒนาศักยภาพของบุคคลให้พร้อมที่จะอยู่ในโลกที่เปลี่ยนแปลง สู่อนาคตที่ไม่แน่นอนนี้ หนทางหนึ่ง คือ การให้บุคคลมีทักษะที่กว้างไกลทั้งในแง่ของมิติเกี่ยวกับเวลา สถานที่ ชุมชน และวิถีชีวิต เพื่อจะได้ปรับปรุง ปฏิบัติหรือกำหนดแนวทางเดินที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การช่วยกระตุ้นให้เยาวชนสร้างอนาคตที่พึงประสงค์ของตนเองและสังคมได้ตั้งแต่ปัจจุบัน และได้เสนอแนะแนวทางการประยุกต์เทคนิควิธีการเชิงอนาคต เช่น การพรรณนาอนาคต การสร้างอนาคตจำลอง วงล้ออนาคต การวิเคราะห์เครือข่ายอาชีพ และวิธีการตรวจสอบค่านิยมในอนาคต เพื่อใช้ในกระบวนการแนะแนว โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ

1. มุ่งให้นักเรียนตระหนักว่า อนาคตเกิดจากความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ในอดีตและสภาพแวดล้อมกับโอกาส และโดยการเลือกตัดสินใจของมนุษย์เอง
2. มุ่งให้นักเรียนตระหนักว่า การคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคตเป็นการตรวจสอบทางเลือกที่อาจเป็นไปได้ในอนาคต
3. มุ่งให้นักเรียนมองเห็นความสัมพันธ์ของโลกและชีวิตอย่างเป็นระบบเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน

จากแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมลักษณะมุ่งอนาคตดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ลักษณะมุ่งอนาคต สามารถพัฒนาและส่งเสริมได้ โดยให้รู้จักความหมายและความสำคัญของลักษณะมุ่งอนาคต ให้เห็นแบบอย่างของบุคคลที่มีลักษณะมุ่งอนาคตฝึกเขียนเรื่องราวและการวางแผนด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับปัจจุบันและอนาคต จัดการศึกษาให้ผู้เรียนตระหนักว่าการคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคตเป็นการตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ในอนาคต สามารถตัดสินใจและเลือกทางเดินอย่างมีเหตุผลที่เหมาะสมโดยพิจารณาถึงข้อดีข้อเสีย ตลอดจนการฝึกให้รู้จักคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคต โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการคาดคะเนอนาคต เช่น การพรรณนาอนาคต การสร้างสถานการณ์จำลอง วงล้ออนาคต เป็นต้น

งานวิจัยเกี่ยวกับลักษณะมุ่งอนาคต

งานวิจัยในต่างประเทศ โวลค์ (Wolk, 1972, p. 6272-B) ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะมุ่งอนาคตของเด็กผิวดำและผิวขาว กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กผิวดำและผิวขาวกลุ่มละ 25 คน ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ มีอายุระหว่าง 12 ปี 1 เดือน ถึง 14 ปี 1 เดือน มีบิดาหรือผู้ปกครองอยู่ในบ้านและมีระดับสติปัญญาอยู่ระหว่าง 85-115 พบว่า

1. เด็กผิวดำมีลักษณะมุ่งอนาคตน้อยกว่าเด็กผิวขาว
2. เด็กผิวดำมองอนาคตในระยะสั้นกว่าเด็กผิวขาว

3. เด็กมีความรู้วิธีการจัดการเพื่อนำไปสู่ความคาดหวังในอนาคตน้อยกว่าเด็กผิวขาว
4. เด็กผิวดำมีความคาดหวังเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในอนาคตน้อยกว่าเด็กผิวขาว

โรบินสัน (Robinson, 1971, p. 1225-B) ศึกษา ลักษณะมุ่งอนาคตของนักเรียนเกรที่ ไม่เคยถูกจำคุก กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กเกรที่เคยกระทำความผิด 2 ครั้ง หรือมากกว่า 2 ครั้งขึ้นไป แต่ไม่เคยถูกฟ้องทางกฎหมายจำนวน 48 คน พบว่าเด็กเกรจะมองอนาคตในระยะสั้นและมีลักษณะมุ่งอนาคตน้อย นอกจากนี้ยังพบว่า ความวิตกกังวล ไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะมุ่งอนาคต

แลมม์ รอล์ฟ และกิชิล่า (Lamm, Rolf, & Gisela, 1976, p. 317) ศึกษาเพศและชนชั้นที่มีผลต่อลักษณะมุ่งอนาคตของเด็กวัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กวัยรุ่นชนชั้นกลางกับชนชั้นต่ำที่เป็นเด็กหญิงและเด็กชาย กลุ่มละ 100 คน ที่มีอายุระหว่าง 14-16 ปี โดยวัดลักษณะมุ่งอนาคตด้านความหวัง ความกลัว จากคำบอกเล่าของเด็กการตัดสินใจเกี่ยวกับระยะเวลาในการมองอนาคต และการมองโลกในแง่ดีและแง่ร้ายพบว่า เด็กหญิงที่มาจากชนชั้นต่ำมองโลกในแง่ดีมากกว่าเด็กหญิงที่มาจากชนชั้นกลางและเด็กชายที่มาจากชนชั้นต่ำได้แสดงความหวังและความกลัวในด้านอาชีพมากและจะเพิ่มขึ้นในอนาคตมากกว่าเด็กหญิงจากชนชั้นต่ำ

งานวิจัยในประเทศไทย ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉินิก (2520, หน้า 102-109) ศึกษาจริยธรรมของเยาวชนไทย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลและนิสิตทั้งชายและหญิง ในเขตกรุงเทพมหานคร และเป็นผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 1, 3, 5 และมหาวิทยาลัยปีที่ 2 ซึ่งมีอายุระหว่าง 11 – 25 ปี และมาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งสามระดับ จำนวน 1,400 คน พบว่า

1. ลักษณะมุ่งอนาคตแปรปรวนไปตามลักษณะทางสังคม 3 ประการ คือ เพศ ชั้นเรียน และสถานที่เกิด โดยผู้หญิงมีลักษณะมุ่งอนาคตสูงกว่าผู้ชาย ผู้ที่เรียนอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีคะแนนเฉลี่ยของลักษณะมุ่งอนาคตสูงที่สุด ส่วนผู้ที่เรียนอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีคะแนนเฉลี่ยของลักษณะมุ่งอนาคตต่ำที่สุด และผู้ตอบที่เกิดในกรุงเทพมหานครมีลักษณะมุ่งอนาคตสูงกว่าผู้ตอบที่เกิดในต่างจังหวัด

2. ลักษณะมุ่งอนาคตมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการอบรมเลี้ยงดู 3 แบบ คือผู้ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดู แบบให้ความรัก แบบใช้เหตุผล และแบบลงโทษทางจิตจะมีลักษณะมุ่งอนาคตสูง

3. ลักษณะมุ่งอนาคตมีความสัมพันธ์ทางบวกกับระดับจริยธรรม

พนิดา สีนสุวรรณ (2527, หน้า 61) ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะมุ่งอนาคตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวิชาสังคมศึกษาเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการสอนโดยใช้เทคนิคการพยากรณ์กับการสอนแบบบรรยาย ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้เทคนิคพยากรณ์ มีค่าเฉลี่ยของลักษณะมุ่งอนาคตสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดย

การสอนแบบบรรยาย และนักเรียนชายและหญิงที่เรียนโดยใช้เทคนิคการพยากรณ์มีค่าเฉลี่ยของลักษณะมุ่งอนาคตไม่แตกต่างกัน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน, และคณะ (2529, หน้า 256) ศึกษาการควบคุมอิทธิพลสื่อมวลชนของครอบครัว กับจิตลักษณะที่สำคัญของเยาวชนไทย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-2 จากโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัดรอบกรุงเทพมหานคร จำนวน 1,600 คน เป็นนักเรียนชาย 780 คนและนักเรียนหญิง 820 คน พบว่าเยาวชนไทยที่มีลักษณะมุ่งอนาคตสูง ยอมรับการควบคุมสื่อมวลชนจากบิดามารดามาก และชอบรับสื่อมวลชนที่เหมาะสมโดยเฉพาะด้านโทรทัศน์และสิ่งตีพิมพ์มากและเป็นเยาวชนที่รับรู้ว่าได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนจากผู้ปกครอง

สมจิตต์ เพิ่มพูน (2532, หน้า 89-90) ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและลักษณะมุ่งอนาคตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษาโดยใช้เทคนิคการพยากรณ์กับการสอนตามคู่มือครู ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะมุ่งอนาคตของนักเรียนที่เรียนโดยใช้เทคนิคการพยากรณ์กับการสอนตามคู่มือครูแตกต่างกัน และลักษณะมุ่งอนาคตหลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง

จากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะมุ่งอนาคตดังกล่าว สรุปได้ว่า ลักษณะมุ่งอนาคตมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการคาดการณ์ไกล ความสามารถในการตัดสินใจเลือก ความสามารถในการรู้จักเลือกที่จะกระทำและรอคอยได้อย่างเหมาะสม มีความเพียรพยายามในปัจจุบันเพื่อประสบความสำเร็จในชีวิต เพราะฉะนั้นการฝึกให้บุคคลมีลักษณะการมุ่งอนาคตในด้านต่าง ๆ จะทำให้บุคคลมีความสามารถตัดสินใจและเลือกแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับเทคนิคแม่แบบ

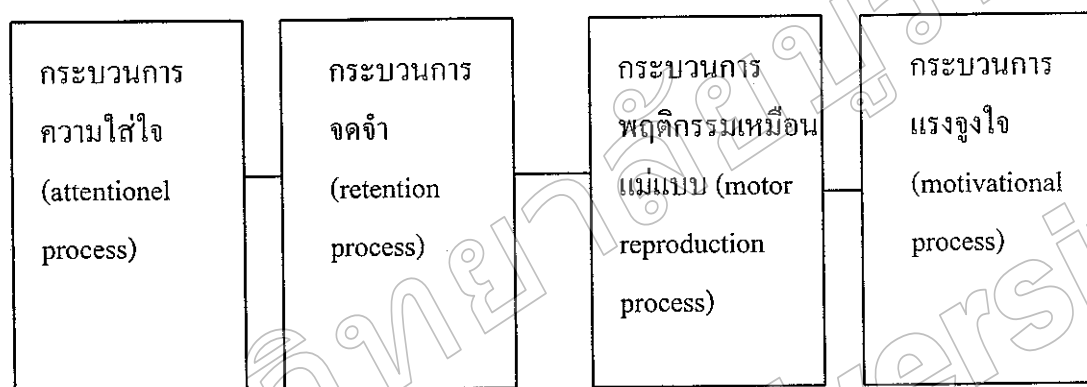
ความหมายของแม่แบบ หมายถึง สิ่งที่เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นบรรทัดฐาน เป็นแบบหรือตัวอย่างที่นำมาให้เห็น เพื่อเป็นแนวทางในการเปรียบเทียบ และเพื่อเป็นแบบอย่างในการเลียนแบบ แม่แบบมีหลายลักษณะ เช่น แม่แบบที่มีชีวิตจริง ได้แก่ แม่แบบที่มนุษย์เป็นผู้แสดงแบบ แม่แบบรูปสัญลักษณ์ ได้แก่แม่แบบภาพยนตร์ แม่แบบทางโทรทัศน์ เป็นต้น (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, 2527, หน้า 70)

กระบวนการเรียนรู้จากแม่แบบของ แบนดูรา (Bandura)

แบนดูรา (Bandura, 1977, pp. 23-29) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนโดยเฉพาะในเรื่องของพฤติกรรมซึ่งส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นโดยการเรียนรู้จากแม่แบบ การที่บุคคลได้เห็นพฤติกรรมที่แปลกใหม่จากผู้อื่นช่วยชี้นำกระทำของเขาได้ และยังช่วย

ประกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ ด้วย

ในกระบวนการรู้ทางสังคม แม่แบบจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้เมื่อบุคคลได้เห็นแม่แบบก็จะสามารถรับรู้สัญลักษณ์ของการกระทำนั้นได้ และสัญลักษณ์เหล่านั้นจะชี้นำแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมจากแม่แบบหรือกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกต (observational learning) ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กระบวนการในการเรียนรู้โดยแม่แบบ

จากภาพที่ 1 อธิบายได้ดังนี้

1. กระบวนการความใส่ใจ ความใส่ใจของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าผู้เรียนไม่มีความใส่ใจ การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นการเรียนรู้แบบนี้ ความใส่ใจจึงเป็นสิ่งที่ผู้เรียนจะต้องมี แบนดูรา กล่าวว่า ผู้เรียนจะต้องรับรู้ส่วนประกอบที่สำคัญของพฤติกรรมของผู้ที่เป็นแม่แบบ องค์ประกอบที่สำคัญของแม่แบบที่มีอิทธิพลต่อความใส่ใจของผู้เรียนมีหลายอย่าง เช่น เป็นผู้ที่มีการดี มีความสามารถสูง หน้าตาดี ฯลฯ รวมทั้งการแต่งตัว การมีอำนาจที่จะให้รางวัล หรือลงโทษ

คุณลักษณะของผู้เรียนก็มีความสัมพันธ์กับกระบวนการใส่ใจ ตัวอย่างเช่น วัยของผู้เรียน ความสามารถทางด้านสติปัญญา ทักษะทางการใช้มือ และส่วนต่างๆ ของร่างกายรวมทั้งตัวแปรทางบุคลิกภาพของผู้เรียน เช่น ความรู้สึกว่าคุณค่า (self-esteem) ความต้องการและทัศนคติของผู้เรียน ตัวแปรเหล่านี้มักจะเป็นสิ่งจำกัดขอบเขตของการเรียนรู้โดยการสังเกต ตัวอย่างเช่น ถ้าครูต้องการให้เด็กวัยอนุบาลเรียนพยัญชนะไทยที่ยาก ๆ เช่น พยายามแสดงการเขียนให้ดูเป็นตัวอย่าง ทักษะทางการใช้กล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหวของเด็กวัยอนุบาลยังไม่พร้อม ฉะนั้นเด็กวัยอนุบาลบางคนจะเขียนหนังสือตามที่ครูคาดหวังไม่ได้

2. กระบวนการจดจำ เป็นการที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตสามารถที่จะเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ก็เป็นเพราะ ผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตจากแม่แบบไว้ในความจำระยะยาว แบนดูรา พบว่า ผู้สังเกตที่สามารถอธิบายพฤติกรรม หรือการกระทำของแม่แบบด้วยคำพูด หรือสามารถมีภาพพจน์สิ่งที่ตนสังเกตไว้ในใจจะเป็นผู้ที่สามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้โดยการสังเกตได้ดีกว่าผู้ที่เพียงแต่ดูเฉย ๆ หรือทำงานอื่นในขณะที่ดูตัวแบบไปด้วย สรุปแล้วผู้สังเกตที่สามารถระลึกถึงสิ่งที่สังเกตเป็นภาพพจน์ในใจ และสามารถเข้ารหัสด้วยคำพูดหรือถ้อยคำ จะเป็นผู้ที่สามารถแสดงพฤติกรรมเลียนแบบจากแม่แบบได้แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนาน ๆ และนอกจากนี้ถ้าผู้สังเกตหรือผู้เรียนมีโอกาสที่จะได้เห็นแม่แบบ แสดงสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ซ้ำก็จะเป็นการช่วยความจำให้ดียิ่งขึ้น

3. กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับแม่แบบ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนแม่แบบเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนแปรสภาพภาพพจน์ หรือสิ่งที่จำไว้เป็นการเข้ารหัสเป็นถ้อยคำ ในที่สุดแสดงออกมาเป็นการกระทำ หรือแสดงพฤติกรรมเหมือนกับแม่แบบ ปัจจัยที่สำคัญของกระบวนการนี้คือ ความพร้อมทางด้านร่างกาย และทักษะที่จำเป็นจะต้องใช้ในการเลียนแบบของผู้เรียน ถ้าหากผู้เรียนไม่มีความพร้อมก็จะไม่สามารถที่จะแสดงพฤติกรรมเลียนแบบได้

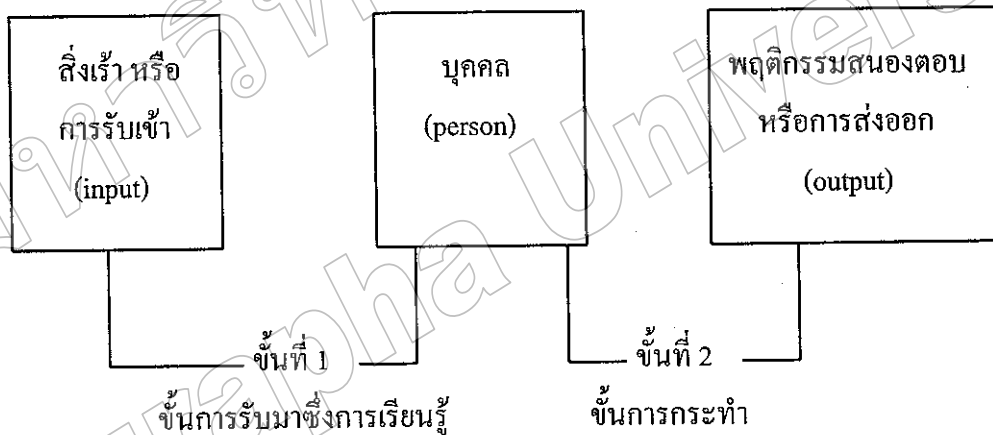
การเรียนรู้โดยการสังเกต หรือการเลียนแบบ ไม่ใช่เป็นพฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วย กระบวนการทางสติปัญญา และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน ฉะนั้นในขั้นการแสดงพฤติกรรมเหมือนแม่แบบของแต่ละบุคคล จึงแตกต่างกันไป ผู้เรียนบางคนก็อาจจะทำได้ดีกว่าแม่แบบที่ตนสังเกต หรือบางคนก็สามารถเลียนแบบได้เหมือนมาก บางคนก็อาจจะทำได้ไม่เหมือนกับแบบ เพียงแต่คล้ายคลึงกับแม่แบบ มีบางส่วนเหมือนบางส่วนไม่เหมือนกับแม่แบบ และผู้เรียนบางคนจะไม่สามารถแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ ฉะนั้นแบนดูรา จึงให้คำแนะนำแก่ผู้ที่มีหน้าที่เป็น แม่แบบ เช่น ผู้ปกครองหรือครู ควรใช้ผลย้อนกลับที่ต้องตรวจสอบแก้ไข เพราะจะเป็นการช่วยเหลือให้ผู้เรียนหรือผู้สังเกตมีโอกาสทบทวนในใจว่าการแสดงพฤติกรรมบางแม่แบบมีอะไรบ้าง และพยายามแก้ไขให้ถูกต้อง

4. กระบวนการตั้งใจ แรงจูงใจของผู้เรียนที่จะแสดงพฤติกรรมเหมือนแม่แบบที่ตนสังเกต เนื่องมาจากความคาดหวังว่า การเลียนแบบจะนำประโยชน์มาให้ เช่น การได้รับแรงเสริมหรือรางวัล หรืออาจจะนำประโยชน์บางสิ่งบางอย่างมาให้ รวมทั้งการคิดว่าการแสดงพฤติกรรมเหมือนแม่แบบจะทำให้ตนหลีกเลี่ยงปัญหาได้ ในห้องเรียนเวลาครูให้รางวัลหรือลงโทษพฤติกรรมของนักเรียนคนใดคนหนึ่ง นักเรียนทั้งห้องก็จะเรียนรู้โดยการสังเกตและเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรม หรือไม่แสดงพฤติกรรมเวลานักเรียนแสดงความประพฤติดี เช่นนักเรียนคนหนึ่งทำการบ้านเรียบร้อยถูกต้องแล้ว ได้รับรางวัลชมเชยจากครู หรือให้สิทธิพิเศษก็จะเป็นแม่แบบให้แก่นักเรียนคนอื่น

นักเรียนคนอื่น ๆ พยายามทำการบ้านมาส่งครูให้เรียบร้อย เพราะมีความคาดหวังว่าจะได้รับ
แรงเสริมหรือรางวัลบ้าง ในทางตรงข้ามด้านนักเรียนคนหนึ่งถูกทำโทษเนื่องจากเอาของมารับ
ประทานในห้องเรียน ก็จะเป็นแม่แบบของพฤติกรรมที่นักเรียนทั้งชั้นจะไม่ปฏิบัติตาม

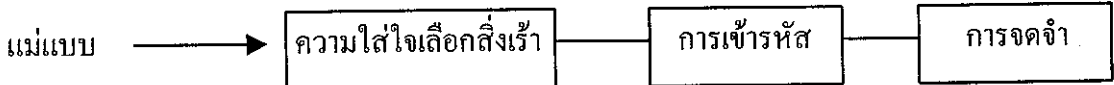
ดังนั้นสถานการณ์แห่งการเรียนรู้ด้วยการสังเกต หรือการเรียนรู้จากแม่แบบจะต้องจัดวาง
รูปแบบองค์ประกอบการเรียนรู้จากแม่แบบอย่างเหมาะสม โดยกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจต่อแม่แบบ
อย่างแท้จริงจนสามารถจดจำ และสร้างสัญลักษณ์แทนพฤติกรรมของแม่แบบได้และประกอบการ
รู้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนแสดงการตอบสนอง คือ การเลียนแบบพฤติกรรมของแม่
แบบได้ในที่สุด

ขั้นตอนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ แบนดูรา กล่าวว่า การเรียนรู้โดยการเลียนแบบ
มี 2 ขั้น คือ ขั้นแรก เป็นขั้นการได้รับมาซึ่งการเรียนรู้ ทำให้สามารถแสดงพฤติกรรมได้ ขั้นที่ 2
เรียกว่าขั้นการกระทำ (ซึ่งอาจจะกระทำหรือไม่กระทำก็ได้) การเรียนรู้โดยการเลียนแบบซึ่งแบ่ง
เป็น 2 ขั้น แสดงให้ด้วยภาพที่ 2 (Bandura, 1977, p. 22)

ภาพที่ 2 ขั้นการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ

ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้ ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญ เป็น 3 ลำดับดังแสดงใน
ภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ส่วนประกอบของการเรียนรู้ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้

จากภาพที่ 3 จะเห็นได้ว่า ส่วนประกอบทั้ง 3 อย่างของการรับมาซึ่งการเรียนรู้เป็น
กระบวนการทางสติปัญญา ความใส่ใจที่เลือกสิ่งเร้ามีบทบาทสำคัญในการเลือกแม่แบบ

สำหรับขั้นตอนการกระทำนั้นขึ้นอยู่กับผู้เรียน เช่น ความสามารถทางด้านร่างกาย ทักษะต่าง ๆ รวมทั้งความคาดหวังที่จะได้รับแรงเสริม ซึ่งเป็นแรงจูงใจ

การใช้เทคนิคแม่แบบ เป็นกลวิธีในการสร้างหรือสอนพฤติกรรมใหม่วิธีหนึ่งโดยผู้สังเกตหรือผู้ที่ประสงค์จะเลียนแบบจากแม่แบบ สังเกตพฤติกรรมจากแม่แบบที่ผู้สังเกตหรือผู้ประสงค์จะเลียนแบบสนใจ (Bandura, 1969, p. 42) เรียนรู้ของเด็ก โดยใช้แม่แบบนั้นเด็กจะเรียนรู้จากแม่แบบ ซึ่งแม่แบบจะทำหน้าที่เป็นสิ่งที่เร้า และเป็นสื่อกลางให้ผู้เรียนได้สังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมที่เป็นเป้าหมาย ซึ่งขบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีการเรียนรู้แบบพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์ คือ ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้โน้มนาสั่งซับซ้อนหรือยาก ๆ ได้ดี และเร็ว (Patterson, 1974, pp. 138-139)

วิธีการให้และคัดเลือกแม่แบบ ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2527, หน้า 70-89) กล่าวว่า วิธีการให้

ตัวแบบโดยเสนอแม่แบบที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อให้ผู้สังเกตหรือผู้ที่ประสงค์จะเลียนแบบจากแม่แบบนั้น สังเกตพฤติกรรมตลอดทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ของตัวแบบ ผลจากการสังเกตจะทำให้บุคคลนั้นเลียนแบบพฤติกรรมของแม่แบบ หรือเกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ ที่พึงประสงค์

วิธีการให้แม่แบบอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องพิจารณาองค์ประกอบต่อไปนี้

การคัดเลือกแม่แบบ

1. แม่แบบจะต้องมีชื่อเสียง มีความน่าเชื่อถือ และเป็นแม่แบบที่ได้รับการคัดเลือกแล้วว่า เป็นตัวอย่างที่ดี เหมาะสม และสอดคล้องกับเป้าหมาย ซึ่งจะทำให้ผู้เลียนแบบมั่นใจที่จะเลียนแบบนั้นมากยิ่งขึ้น

2. แม่แบบและผู้เลียนแบบหรือผู้สังเกตจะมีความคล้ายคลึงกันหรือมีลักษณะ หรือคุณสมบัติร่วมกัน ซึ่งจะช่วยดึงดูดความสนใจของผู้สังเกต และจะช่วยให้อรรถภาพของการเลียนแบบสูงขึ้น เช่น อยู่ในวัยเดียวกัน เป็นเพื่อนกัน

ลักษณะของกิจกรรมที่เลียนแบบ ควรจะเป็นกิจกรรมที่ประกอบด้วยพฤติกรรมที่ไม่สลับซับซ้อน ทั้งนี้เพราะว่าหากพฤติกรรมที่จะเลียนแบบไม่สลับซับซ้อนการเลียนแบบก็จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ดึงดูดความสนใจของผู้สังเกต หรือผู้เลียนแบบและจำ ทำให้เกิดการเลียนแบบได้ง่าย

การเสนอแม่แบบ เสนอแม่แบบควบคู่กับการเสริมแรง โดยจะต้องให้แรงเสริมแก่ตัวแบบ และให้แรงเสริมแก่ผู้สังเกตหรือผู้เลียนแบบ เพื่อสามารถแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์เช่นเดียวกับแม่แบบหรือพฤติกรรมใหม่ ๆ อย่างเหมาะสม

1. เสนอแม่แบบควบคู่กับสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่าง โดยสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่างนี้จะทำหน้าที่เป็นสัญญาณบอกให้อันตรียรู้ ว่า ถ้าแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ แล้วจะได้รับ

การเสริมแรงจะช่วยให้การเลียนแบบเกิดขึ้นอย่างคงทน และมีประสิทธิภาพ

2. เสนอแม่แบบควบคู่กับสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่าง การเสริมแรงทางบวก และการให้ข้อมูลย้อนกลับที่ถูกต้อง

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2526, หน้า 408) กล่าวถึงหลักในการที่จะให้แม่แบบในการเสริมสร้างพฤติกรรมให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ต้องกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการจะให้แม่แบบแสดงเพื่อให้บุคคลสังเกตและเลียนแบบได้อย่างชัดเจน
2. ความชัดเจนของพฤติกรรมนั้นจะต้องหมายถึง การสังเกตเห็น วัดได้โดยที่ใช้คนตั้งแต่ 2 คน สามารถสังเกตและวัดได้ตรงกัน
3. จะต้องแน่ใจว่าพฤติกรรมที่แม่แบบแสดงนั้นจะต้องอยู่ภายในระดับความสามารถที่บุคคลจะกระทำได้ไม่เช่นนั้นจะก่อให้เกิดความคับข้องใจในการเรียนรู้
4. จะต้องแน่ใจว่าผู้สังเกตนั้นตั้งใจสังเกตพฤติกรรมของแม่แบบอย่างแท้จริง (ด้วยการมอง หรือฟัง)
5. จะต้องแน่ใจเสมอว่าพฤติกรรมที่แม่แบบแสดงออกนั้นชัดเจน และกระทำอย่างสม่ำเสมอ
6. เมื่อผู้สังเกตแม่แบบเลียนแบบพฤติกรรมของแม่แบบถูกต้องแล้ว หรือใกล้เคียงแล้ว ผู้เลียนแบบจะต้องรับการเสริมแรงทันที
7. ผู้ดำเนินโปรแกรมจะต้องไม่ควบคุมด้วยวิธีการที่รุนแรงเช่น ตีหรือดุด่า เป็นต้น
8. ควรมีการรวบรวมข้อมูลที่แสดงถึงความก้าวหน้าของผู้สังเกตด้วย เพราะจะทำให้ผู้สังเกตรู้ว่าคุณค่าจริง และเป็นตัวเสริมแรงที่ดีอีกด้วย
9. ในกรณีที่ผู้สังเกตไม่สามารถเลียนแบบพฤติกรรมของตัวเองนั้น อาจจะใช้การชี้แนะเข้าช่วยด้วย เพราะจะทำให้เรียนรู้ได้เร็วขึ้น
10. ควรเลือกแม่แบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้สังเกต พร้อมทั้งให้มีความเด่นตลอดจนสามารถแสดงพฤติกรรมที่จะให้เลียนแบบอย่างคล่องแคล่ว

ประเภทของแม่แบบ แบนดูรา (Bandura, 1977, pp. 40-41) ได้แบ่งตัวแบบไว้เป็น 2 ชนิดคือ แม่แบบที่เป็นชีวิตจริง และแม่แบบที่เป็นสัญลักษณ์ และการเสนอแม่แบบทำได้ 2 รูปแบบคือ

1. การเสนอแม่แบบจากชีวิตจริง (live model) การเสนอแม่แบบวิธีนี้เป็นการให้ผู้สังเกตได้เห็นแม่แบบในสถานการณ์จริงซึ่งมีข้อดีคือ แม่แบบสามารถเพิ่มเติมหรือปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อให้การแสดงผลพฤติกรรมชัดเจน หรือเหมาะสมกับสภาพการณ์มากยิ่งขึ้นการเสนอแม่แบบวิธีนี้ช่วย

ให้ผู้สังเกตเกิดความสนใจในแม่แบบและลอกเลียนแบบพฤติกรรมของแม่แบบได้ดีกว่าการเสนอแม่แบบวิธีอื่น แต่การเสนอแม่แบบวิธีนี้ต้องระมัดระวังเรื่องการควบคุมผลกระทบเพราะอาจมีเหตุการณ์ที่ไม่คาดไว้ล่วงหน้าเกิดขึ้น ทำให้แม่แบบไม่ได้รับผลกระทบที่พึงพอใจที่ควรได้รับ

2. การเสนอแม่แบบในรูปสัญลักษณ์ (symbolic model) การเสนอแม่แบบลักษณะนี้ ได้แก่ การเสนอแม่แบบจากภาพยนตร์ เทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียง สไลด์ หนังสือ หุ่นกระบอก หรือการ์ตูน ฯลฯ ซึ่งเตรียมเรื่องราวของแม่แบบไว้เรียบร้อยแล้ว ทำให้มีผลดีในการที่จะเน้นจุดสำคัญของการแสดงพฤติกรรม และยังสามารถควบคุมพฤติกรรมและผลกระทบของแม่แบบได้ ทั้งยังสามารถเก็บไว้ใช้ในการให้แม่แบบในครั้งต่อไปได้ และยังสามารถใช้ได้ทั้งบุคคลเดียวกันหรือกลุ่มบุคคลได้

อิทธิพลของแม่แบบที่มีต่อผู้สังเกต แบนดูรา (Bandura, 1977, pp. 41-45) ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับอิทธิพลของแม่แบบที่มีต่อผู้สังเกตดังนี้คือ

1. การสร้างพฤติกรรมใหม่ เมื่อผู้สังเกตได้เห็นการกระทำของตัวแบบซึ่งการกระทำของแม่แบบนี้ผู้สังเกตไม่เคยพบเห็นมาก่อน ผู้สังเกตจะรวบรวมรูปแบบของการกระทำใหม่ในรูปสัญลักษณ์ และถ่ายทอดออกมาเป็นพฤติกรรมใหม่

2. การสร้างกฎเกณฑ์หรือหลักการใหม่ จะเกิดขึ้นในสภาพการณ์ที่ผู้สังเกตเห็นการกระทำของแม่แบบในลักษณะต่าง ๆ เช่น การตัดสินใจ รูปแบบทางภาษา เป็นต้น จากนั้นผู้สังเกตจะทดสอบการกระทำตามแม่แบบลักษณะต่าง ๆ ภายใต้สภาพการณ์ต่าง ๆ ถ้าการตอบสนองส่งผลทางบวก ผู้สังเกตก็จะรวบรวม ลักษณะของแม่แบบในรูปต่าง ๆ มาสร้างเป็นกฎเกณฑ์หรือหลักการใหม่

3. การสอนความคิดและพฤติกรรมสร้างสรรค์ การมีแม่แบบจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ เพราะมนุษย์เมื่อเห็นแม่แบบกระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง มนุษย์อาจจะใช้ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ประกอบการกระทำของแม่แบบมาพัฒนาเป็นความคิดหรือพฤติกรรมใหม่ขึ้นมา อย่างไรก็ตามยังมีข้อจำกัดสำหรับแม่แบบเชิงสร้างสรรค์ ถ้าแม่แบบเชิงสร้างสรรค์นี้มีประสิทธิภาพไม่เพียงพอ หรือผู้สังเกตมีทักษะจำกัด พฤติกรรมสร้างสรรค์จะไม่มีอิทธิพลเพียงพอต่อการกระทำตามของผู้สังเกต

4. การยับยั้งการกระทำและการลดความหวั่นเกรงที่จะกระทำ การที่ได้เห็นแม่แบบถูกลงโทษ ผู้สังเกตจะมีแนวโน้มที่ไม่กระทำตามแม่แบบนั้น และในทำนองเดียวกันถ้าได้เห็นแม่แบบทำพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง และถูกห้ามปรามแล้วไม่มีผลกระทบใด ๆ ก็ตามผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามแม่แบบ

5. การส่งเสริมการกระทำ การมีแม่แบบจะมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการกระทำทั้งที่เป็น

ทางบวกและทางลบ ถ้าผู้สังเกตได้เห็นแม่แบบแสดงพฤติกรรมหนึ่งแล้วได้รับรางวัล ผู้สังเกตก็จะมีแนวโน้มที่จะกระทำตามมากขึ้นในทำนองเดียวกัน ถ้าผู้สังเกตได้เห็นแม่แบบที่แสดงความก้าวร้าว และได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ดี ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามมากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นการเสนอแม่แบบในสังคมจำเป็นต้องมีความระมัดระวังอย่างยิ่ง เพราะอาจจะมีผลต่อการเพิ่มพฤติกรรมทางลบได้เช่นกัน

6. ทางด้านอารมณ์ การมีแม่แบบนี้ นอกจากจะส่งผลต่อการกระทำตามแม่แบบแล้ว ยังมีผลต่ออารมณ์ของผู้สังเกตให้รุนแรงเพิ่มขึ้นอีก และกระตุ้นให้เกิดอารมณ์คล้อยตามไปด้วย

7. การเอื้ออำนวยให้เกิดการกระทำตามแม่แบบการกระทำใดที่คนให้คุณค่าและมีความชื่นชอบอยู่เสมอ การกระทำของแม่แบบนั้นก็จะทำให้ผู้สังเกตกระทำได้โดยรวดเร็วและมีความง่ายในการกระทำตาม นอกจากนี้เมื่อคนสามารถกระทำตามแม่แบบได้เร็วจะทำให้การแผ่ขยายจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งได้โดยเร็วด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการมีแม่แบบนอกจากจะทำให้ผู้สังเกตมีความเปลี่ยนแปลงภายในตนเองแล้ว ยังทำให้สังคมนั้น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอีกด้วย

ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีการให้แม่แบบ มีดังนี้ (Bandura, 1977, pp. 50-53)

ข้อดีของวิธีการให้แม่แบบ

1. จะทำให้ความถี่ของพฤติกรรมการเกิดพฤติกรรมเป้าหมายหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ค่อย ๆ มีความถี่สูงขึ้น และจะคงทนถาวรยิ่งขึ้น เพื่อให้การเสริมแรงแก่อินทรีย์ภายหลังที่อินทรีย์สามารถเลียนแบบ หรือแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้เช่นเดียวกับแม่แบบหรือเกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ ได้อย่างเหมาะสม
2. จะทำให้ผู้สังเกต หรือผู้เลียนแบบเกิดพฤติกรรมใหม่ที่ไม่เคยเกิดมาก่อน
3. จะช่วยเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์ หรือระงับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของผู้สังเกตหรือผู้เลียนแบบ
4. ช่วยเอื้ออำนวยให้พฤติกรรมของผู้สังเกต หรือผู้เลียนแบบที่เคยเรียนรู้มาก่อนแล้วให้มีแนวโน้มที่จะแสดงออกมา

ข้อจำกัดของวิธีการให้แม่แบบ การให้แม่แบบอย่างเดียวในการสร้าง หรือสอนพฤติกรรมใหม่ การเกิดพฤติกรรมใหม่ที่พึงประสงค์ อาจเกิดได้ช้า ด้วยเหตุนี้ควรให้แม่แบบควบคู่กับการเสริมแรงทางบวก การให้ข้อมูลย้อนกลับ และสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่างเพื่อให้พฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ต้องการจะสร้าง หรือสอนนั้นเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วการคัดเลือกแม่แบบตลอดทั้งกิจกรรมที่จะให้ผู้เลียนแบบผู้คัดเลือกแม่แบบ และกิจกรรมที่จะให้ผู้เลียนแบบจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าวนี้ เพราะมีฉะนั้นจะทำให้เสียเวลาในการทดลองโดยไม่ไร้ประโยชน์

การสร้างแม่แบบเพื่อเลียนแบบ การเลียนแบบของเด็กเป็นการเริ่มของพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเขาแม่แบบต่าง ๆ ที่เขาได้มาจะประกอบกันเข้าเป็นบุคคล หรือตัวของเขาเองในอนาคต ถ้าเด็กโชคดียิ่งได้รับแม่แบบที่ดีมา แต่ถ้าได้สิ่งที่ไม่ดีหรือแม่แบบไม่ดีแต่น่าสนใจมากกว่า เขาก็จะทำตามสิ่งนั้น ดังนั้นแม่แบบที่จะปล่อยผ่านมาสู่เด็กควรจะเป็นตัวแบบที่ดี ซึ่งแม่แบบนั้นจะมีอิทธิพลที่จะช่วยสร้างบุคลิกภาพที่ดีให้แก่เด็กต่อไป

แม่แบบอาจสร้างขึ้นได้โดยคำพูด การเขียน การแสดงด้วยภาพหรืออาจรวมกันทั้งภาษาและภาพ การแสดงด้วยภาพ อาจสร้างแม่แบบในลักษณะของภาพยนตร์ สไลด์ และทัศนูปกรณ์อื่น ๆ โสตทัศนูปกรณ์เหล่านี้จะเป็นสื่อที่สำคัญในการช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง และจะเป็นประสบการณ์ที่ช่วยให้เด็กเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ต้องการ (Bandura, & Ross, 1963, p. 49)

ในปัจจุบันสื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์มีอิทธิพลต่อรูปแบบของพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์มาก เพราะชีวิตมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และการสื่อสารโดยคำพูดอย่างเดียว จะมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลน้อยกว่าการสื่อสารโดยใช้คำพูดประกอบสื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการศึกษาหรือการฝึกอบรมต่าง ๆ “วิดีโอ” เป็นโสตทัศนูปกรณ์ชนิดหนึ่งที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแม่แบบ

งานวิจัยในต่างประเทศ ฮิกส์ (Hicks, 1965) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเล่นแบบโดยใช้ตัวแบบภาพยนตร์ที่แสดงถึงความก้าวร้าว กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 3 ปี 6 เดือน – 6 ปี 4 เดือน จำนวน 60 คน เป็นชาย 30 คน และหญิง 30 คน โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะได้รับตัวแบบภาพยนตร์ที่แสดงถึงความก้าวร้าวที่มีลักษณะแตกต่างกัน คือ กลุ่มที่ 1 ให้เห็นตัวแบบเป็นผู้ใหญ่ชาย กลุ่มที่ 2 ให้เห็นตัวแบบเป็นผู้ใหญ่หญิง กลุ่มที่ 3 ให้เห็นตัวแบบเป็นเด็กชายวัยเดียวกัน กลุ่มที่ 4 ให้เห็นตัวแบบเป็นเด็กหญิงวัยเดียวกัน กลุ่มที่ 5 เป็นกลุ่มควบคุมไม่ให้ตัวแบบใด ๆ ผลการทดลองพบว่ากลุ่มที่ได้รับตัวแบบที่เป็นเด็กชายวัยเดียวกันมีพฤติกรรมก้าวร้าวมากที่สุด และกลุ่มที่ได้รับตัวแบบเป็นผู้ใหญ่ชายมีพฤติกรรมก้าวร่ววน้อยที่สุด

จาคิบิสุก และ ซีเมอริกริโอ (Jakibehuk & Semeriglio, 1975) ศึกษาถึงผลของการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ในการเพิ่มการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในเด็กที่มีระดับการตอบสนองต่ำ (social responsiveness) อายุระหว่าง 3-10 ปี จำนวน 22 คน เป็นชาย 11 คน หญิง 11 คน แบ่งการทดลองเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ให้ชมตัวแบบภาพยนตร์ แสดงพฤติกรรมการสัมพันธ์ทางสังคมและใช้เสียงตนเองบรรยาย กลุ่มที่ 2 ให้ชมตัวแบบภาพยนตร์แสดงพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

และบุคคลอื่นเป็นผู้บรรยายเหตุการณ์ กลุ่มที่ 3 ให้ชมภาพยนตร์เกี่ยวกับธรรมชาติ กลุ่มที่ 4 ไม่ได้ชมภาพยนตร์ใด ๆ ผลปรากฏว่า กลุ่มที่ 1 ก่อให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ กลุ่มที่ 2 และ 3 ตามลำดับ ส่วนกลุ่มที่ 4 ไม่พบว่ามีพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเพิ่มขึ้น

แพทเทอร์สัน (Patterson, 1984) ได้ศึกษาถึงผลของการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์ต่อการลดความวิตกกังวลในการผ่าตัดในช่องปาก กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กที่กำลังจะเข้ารับการผ่าตัดในช่องปาก จำนวน 44 คน ซึ่งเด็กทุกคนไม่เคยได้รับการผ่าตัดมาก่อน ผู้วิจัยได้แบ่งเด็กเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ให้ดูตัวแบบที่เป็นหุ่นกระบอก กลุ่มที่ 2 ให้ดูตัวแบบภาพยนตร์ กลุ่มที่ 3 ให้ดูตัวแบบแถบบันทึกภาพ โดยตัวแบบทั้ง 3 กลุ่มจะแสดงให้เห็นตั้งแต่การเตรียมการเข้ารับการผ่าตัด การดมยาสลบ การเข้าผ่าตัด และการพักอยู่โรงพยาบาล กลุ่มที่ 4 เป็นกลุ่มควบคุมไม่ได้ดูตัวแบบใด ๆ ผลการทดลองพบว่าเด็กในกลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ 2 และกลุ่มที่ 3 มีความวิตกกังวลต่อการผ่าตัดในช่องปากลดลง แต่ไม่พบความแตกต่างของทั้ง 3 กลุ่ม ส่วนกลุ่มที่ 4 ความวิตกกังวลต่อการผ่าตัดไม่ลดลง

งานวิจัยในประเทศ ประเสริฐศรี เอื้อนครินทร์ (2524) ศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบเพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเมืองเลย จังหวัดเลย จำนวน 40 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 20 คน กลุ่มควบคุม 20 คน เครื่องมือในการศึกษาได้แก่ แบบทดสอบวัดทัศนคติเชิงจริยธรรมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ กับ “แม่แบบ” ซึ่งเป็นสไลด์การ์ตูนประกอบเสียง 5 เรื่อง ดำเนินการให้ “แม่แบบ” แก่กลุ่มทดลองจำนวน 5 ครั้ง ใช้เวลา 5 วัน ติดต่อกันวันละ 1 ชั่วโมง ผลปรากฏว่า กลุ่มทดลองซึ่งได้รับแม่แบบมีจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วิศสุณี แทนประเสริฐสุข (2528) ศึกษาผลของการใช้ตัวแบบภาพยนตร์ต่อพฤติกรรมการตั้งใจเรียนในห้องเรียนของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สถานะแรกรับเด็กหญิงพญาไท จำนวน 10 คน ที่มีพฤติกรรมการตั้งใจเรียนน้อยในชั่วโมงเรียนวิชาภาษาไทย การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนการทดลอง ระหว่างทดลอง และติดตามผลแบบมีกลุ่มควบคุม (ABF control group design) ผลการทดลองพบว่า การใช้ตัวแบบภาพยนตร์สามารถเพิ่มพฤติกรรมตั้งใจเรียนในห้องเรียนของนักเรียนในกลุ่มทดลองได้ทั้งในระหว่างทดลอง และติดตามผล

พัณทิมา ระเบียบดี (2529) ได้ศึกษาถึงผลการใช้เทคนิค “แม่แบบ” โดยใช้สไลด์การ์ตูนเพื่อพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กรุงเทพมหานคร จำนวน 40 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 20 คน กลุ่มควบคุม 20 คน กลุ่มทดลอง ได้รับการฝึกโดยใช้เทคนิคแม่แบบสไลด์การ์ตูน กลุ่มควบคุมได้รับการสอนปกติ ผลการทดลองพบว่า นักเรียนกลุ่มที่ได้รับการฝึกโดยใช้แม่แบบมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงกว่าก่อนได้รับการฝึกจากแม่แบบอย่างมีนัยสำคัญทาง

สถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับการฝึกโดยใช้แม่แบบมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พรพันธ์ วันสุกร (2534) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของเทคนิค “แม่แบบ” สไลด์การ์ตูน กับโปรแกรมการพัฒนาสุขนิสัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 24 คน จำแนกเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 กลุ่มละ 12 คน กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบสไลด์การ์ตูน กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการใช้โปรแกรมการพัฒนาสุขนิสัย พบว่า นักเรียนที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบสไลด์การ์ตูนมีสุขนิสัยด้านการรักษาความสะอาดของร่างกาย และด้านกิจวัตรประจำวันสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และ .01 ตามลำดับ นักเรียนที่ได้รับการใช้โปรแกรมการพัฒนาสุขนิสัยด้านการรักษาความสะอาดของร่างกาย และด้านกิจวัตรประจำวันสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และ .01 ตามลำดับ นักเรียนที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบสไลด์การ์ตูน และนักเรียนที่ได้รับการใช้โปรแกรมการพัฒนาสุขนิสัยด้านการรักษาความสะอาดของร่างกาย และด้านกิจวัตรประจำวันแตกต่างกัน โดยที่นักเรียนกลุ่มที่ใช้เทคนิคแม่แบบสไลด์การ์ตูนมีสุขนิสัยด้านการรักษาความสะอาดของร่างกาย และด้านกิจวัตรประจำวันสูงกว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการใช้โปรแกรมการพัฒนาสุขนิสัย

กษมา จันทรแต่งผล (2535) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและชุดพัฒนาความขยันหมั่นเพียรที่มีต่อความขยันหมั่นเพียรในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนวิชาภาษาไทยต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 25 จำนวน 16 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 8 คน กลุ่มทดลองกลุ่มที่ 2 จำนวน 8 คน กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับเทคนิคแม่แบบ และกลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับชุดพัฒนาความขยันหมั่นเพียรในการเรียน พบว่า นักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ภายหลังการใช้เทคนิคแม่แบบ นักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ภายหลังการใช้ชุดพัฒนาความขยันหมั่นเพียรในการเรียนมีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนแตกต่างกัน โดยนักเรียนที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบ มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนที่ได้รับการใช้ชุดพัฒนาความขยันหมั่นเพียรในการเรียน

จากงานวิจัยทั้งในประเทศ และต่างประเทศ จะเห็นว่ามีผู้นำแม่แบบมาปรับพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ได้แก่ การพัฒนาจริยธรรมต่าง ๆ การพัฒนาทัศนคติ ตลอดจนนำมาใช้ในการลดหรือเพิ่มพฤติกรรมบางอย่าง แม่แบบมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้สังเกตเป็นอย่างมาก การให้แม่แบบโดยวิธีต่าง ๆ ที่เหมาะสม จะเป็นสิ่งเร้าที่ทำให้บุคคลยอมรับพฤติกรรมนั้นมาปฏิบัติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเทคนิคแม่แบบมาเพิ่มพฤติกรรมการมุ่งอนาคตของนักโทษหญิงเรือนจำกลางพิเศษกรุงเทพ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของนักโทษหญิง

ในการควบคุมสมาชิกของสังคมใดให้อยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเอง และผู้อื่น นั้นอาจจะกระทำได้ 2 วิธี คือ การให้รางวัลอย่างหนึ่ง และการลงโทษอีกอย่างหนึ่ง การให้รางวัล หมายถึง การให้สิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้รับเกิดความพอใจ ผู้รับอาจจะเป็นคนบริการดี ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือประสบความสำเร็จทุกซอกทุกด้าน เป็นต้น รางวัลที่ให้อาจจะเป็นเชิงสรรเสริญเชิดชม การปลอบใจปลอบใจ สิ่งของ ตลอดจนเงินทอง นักจิตวิทยาบางท่านได้ให้ความสำคัญแก่การให้รางวัลมากกว่าการลงโทษ สกินเนอร์ (Skinner, 1966, pp. 282-288 อ้างถึงใน สุรางค์ โกวิทระกูล, 2540) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันได้กล่าวไว้ว่า การให้รางวัลเป็นการกระทำเพียงบางเบาแต่ไหนก็ย่อมทำให้เกิดอารมณ์ต่อต้านได้ ผู้ถูกลงโทษอยากจะหนีไปเสียให้พ้นหรือมิฉะนั้นก็ทำการต่อต้าน การลงโทษจะทำให้ผู้ถูกลงโทษต้องขุ่นเคืองอย่างแน่นอน แต่การให้รางวัลจะทำให้เขารู้สึกเป็นอิสระและมีความสุข ดังนั้นการที่จะทำให้คนเป็นสุข มีความรู้ มีความชำนาญ มีความประพฤติดี และมีความสามารถในการผลิตจึงต้องมีการส่งเสริมหรือควบคุมโดยการให้รางวัล อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติโดยทั่ว ๆ ไปในโลกแล้วมนุษย์ยังจำเป็นต้องลงโทษผู้กระทำผิดกฎที่วางไว้ กฎที่วางไว้นั้นอาจจะเป็นกฎที่เกิดขึ้นจากผู้มีอำนาจในการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นปกครองในกลุ่มเล็ก ๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด สมาคมต่าง ๆ แม้กระทั่งกลุ่มใหญ่โต เช่น ประเทศ กฎของกลุ่มเล็ก ๆ นั้น เป็นกฎที่ใช้เฉพาะกลุ่ม ไม่ได้ใช้เป็นการทั่วไป แต่กฎของประเทศเป็นกฎที่ใช้ได้ทั่วไปกับสมาชิกทุกคนภายในประเทศ กฎเช่นนี้เราเรียกว่ากฎหมายอาญา การลงโทษตามกฎหมายอาญามีอยู่หลายวิธีนับตั้งแต่ความรุนแรงสูงสุดจนกระทั่งความรุนแรงต่ำสุด

ความหมายของการลงโทษ บุญรววย เมทนีกรชัย (2542, หน้า 29) ได้กล่าวถึงความหมายของการลงโทษไว้ดังต่อไปนี้ ได้แก่การปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่ได้รับการปฏิบัติ นั้นต้องประสบผลร้าย เช่น บิดา มารดา ลงโทษบุตร เป็นต้น จุดสำคัญของการลงโทษอยู่ที่การทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดประสบผลร้ายเนื่องมาจากการที่ผู้นั้นได้ฝ่าฝืนแนวปฏิบัติสำหรับประเทศที่มีประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายอาญาระบุไว้ว่าโทษมีอะไรบ้าง ดังนั้น เมื่อพิจารณาในแง่กฎหมายแล้ว บทบังคับอย่างอื่นที่อยู่นอกจากที่ระบุไว้ว่าเป็นโทษก็ย่อมไม่ใช่โทษ ทั้งนี้ถึงแม้ว่า เมื่อพิจารณาสภาพและวัตถุประสงค์จะไม่แตกต่างไปจากโทษก็ตาม

บุญรววย เมทนีกรชัย (2542, หน้า 30) กล่าวต่อไปอีกว่าถ้ามองจากวัตถุประสงค์ในการออกกฎหมาย ก็อาจนิยามการลงโทษได้ว่าเป็นการที่จะทำให้ผู้กระทำความผิดต้องได้รับผลร้าย เพราะเหตุที่ผู้นั้นฝ่าฝืนกฎหมาย ทั้งนี้โดยเจตนาให้ผู้ได้รับรู้สึกละอายถึงนั้นเป็นผลร้ายแม้การลงโทษจะกระทำโดยเจตนาทำให้ผู้ได้รับรู้สึกละอายก็ตาม แต่ตามแนวความคิดในปัจจุบันนี้ การลงโทษ

มิใช่เป็นจุดมุ่งหมายในตัวของมันเอง (คือมิใช่ลงโทษเพียงเพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลร้ายเท่านั้น) แต่เป็นเพียงปัจจัยที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายเท่านั้น (คือทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลร้ายเพื่อมิให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นอีก) การบำบัดมีส่วนสำคัญในการบังคับตามกฎหมายอาญาแม้ในการกำหนดโทษก็ตาม เช่น การวินิจฉัยว่าจะรอการลงโทษให้หรือไม่ เป็นต้น ยิ่งการบำบัดมีส่วนสำคัญในการบังคับตามกฎหมายอาญามากยิ่งขึ้น ความแตกต่างระหว่างมาตรการการลงโทษ อบรม และวิธีการเพื่อความปลอดภัย (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 39) ก็ยิ่งน้อยลงเพียงนั้น ยิ่งกว่านั้นมาตรการอบรมหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยโดยแท้ เป็นผลร้ายแก่ผู้กระทำความผิดหรือผู้ถูกใช้บังคับอยู่ในตัวจึงมีความหมายในการยับยั้งมิให้ผู้กระทำความผิดไปกระทำความผิดอีก เช่นเดียวกับการลงโทษอยู่ด้วย

การลงโทษผู้กระทำความผิดซ้ำ บัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาซึ่งใช้อยู่ในประเทศไทยขณะนี้ มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกระทำความผิดอีก หรือการกระทำความผิดซ้ำของผู้ที่เคยกระทำความผิดมาแล้วเช่นกันแต่มุ่งที่จะให้เพิ่มโทษต่อผู้ที่ได้กระทำความผิดซ้ำให้หนักขึ้นไปกว่าที่จะได้รับจริงจากคำพิพากษาโดยถือเสมือนว่าผู้กระทำความผิดไม่เจ็ดหลาบจากการที่ได้รับการลงโทษมาแล้ว ซึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 มาตรา 92 บัญญัติว่า “ผู้ใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุกและถ้าได้กระทำความผิดใด ๆ อีก ในระหว่างที่ยังจะต้องรับโทษอยู่ก็ดี ภายในเวลา 5 ปี นับแต่วันพ้นโทษก็ดี หากศาลจะพิพากษาลงโทษครั้งหลังถึงจำคุก ก็ให้เพิ่มโทษที่จะลงแก่ผู้นั้นหนึ่งในสามของโทษที่ศาลกำหนดสำหรับความผิดครั้งหลัง”

ส่วนโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 มาตรา 12 ข้อ (4) ให้อยู่เขตที่อื่น มีกำหนด กับข้อ (6) เรียกประกันตัวบนนั้น ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 ไม่ถือว่าเป็นโทษอีกต่อไป แต่เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยต่อที่บัญญัติไว้ในมาตรา 39 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ผลของการลงโทษจำคุก ฟอกซ์ (Fox, 1978, pp. 82-83 อ้างถึงใน ชาตรี ศรีนวนนัต, 2502, หน้า 85) กล่าวว่า เรือนจำ เป็นสถานที่เข้ามามีบทบาทในขบวนการยุติธรรมที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่เคยมีกระบวนการยุติธรรมเกิดขึ้นมา แต่วิธีการในการแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดภายในเรือนจำถูกทอดทิ้งจากนโยบายของเรือนจำโดยตลอด แต่ในระยะหลังต่อมาเรือนจำก็ได้เป็นสถาบันที่ให้การอบรมแก้ไขผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นพลเมืองดีมากขึ้น

ชาตรี ศรีนวนนัต (2502, หน้า 84-95) ได้ศึกษาผลของการลงโทษจำคุก ในแง่มุมต่าง ๆ มากมาย ดังต่อไปนี้ คือ

1. ผลต่อผู้ถูกลงโทษเอง โดยได้แบ่งออกเป็น

1.1 ผลเกี่ยวกับร่างกายของผู้ถูกลงโทษจำคุก คือ จะทำให้ร่างกายอ่อนแอลง และขณะเดียวกันก็จะทำให้สมรรถภาพของร่างกายของผู้นั้นลดลงด้วย

1.2 ผลเกี่ยวกับจิตใจของผู้ถูกลงโทษจำคุก ผู้ที่ถูกลงโทษจำคุกจะทำให้เขามีสภาพจิตใจผันแปรไป คือ จะเป็นคนที่มีอารมณ์หงุดหงิด โกรธง่าย ตัดสินใจง่าย ซึ่งจะยังผลให้มีการกระทำความผิดซ้ำเกิดขึ้น

2. ผลเกี่ยวกับครอบครัวของผู้ถูกลงโทษจำคุก โดยที่ผู้ต้องโทษบางคนเป็นผู้ที่มีครอบครัวหรือมีบุตรแล้ว ไม่ว่าหญิงหรือชายจะต้องมีผลทำให้ครอบครัวของเขาต้องแตกสลาย บุตรก็จะขาดความอบอุ่น ขาดการอบรมเลี้ยงดูที่ดี และอาจกลายเป็นอาชญากรในภายหลังผลทางด้านอื่นๆ อันได้แก่ ผลในทางเศรษฐกิจ ผลในการป้องกันสังคมหรือรักษาความสงบเรียบร้อย ผลในการปกครอง ผลในทางความรู้สึกของประชาชน ผลในทางศีลธรรม เป็นต้นสำหรับผลของการลงโทษจำคุก ประการสุดท้ายที่สำคัญ คือ การกระทำผิดซ้ำ

ชาตรี ศรีนวลนัค (2502, หน้า 97) เมื่อกล่าวถึง วิธีจัดการแก่ผู้กระทำความผิดด้วยการลงโทษจำคุก ดังที่ปฏิบัติกันอยู่ตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ต่างก็ยอมรับว่าทุกประเทศได้ประสบความล้มเหลว กล่าวคือ โทษจำคุกไม่สามารถจะทำให้ผู้กระทำความผิดเข็ดหลาบได้ มีหน้าที่กลับจะทำให้เป็นอาชญากรมากยิ่งขึ้น จนถึงกับมีผู้กล่าวว่า “เรือนจำเป็นแหล่งเพาะอาชญากร” เพราะฉะนั้นในปัจจุบันจึงได้พยายามปรับปรุงบรรยากาศในเรือนจำ ให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น เช่น มีกิจการในการให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่นำให้ความสนใจอย่างมากเกี่ยวกับการที่บุคคลกระทำความผิดเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมได้รับโทษจำคุกในเรือนจำหรือทัณฑสถานในระยะเวลาหนึ่ง โดยในช่วงระยะเวลานี้ได้รับการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูทางด้านจิตใจ ได้รับการศึกษา ตลอดจนได้รับการฝึกหัดอาชีพจากกรมราชทัณฑ์หลังจากพ้นโทษแล้วบุคคลเหล่านี้จะสามารถดำเนินชีวิตอย่างปกติสุขในสังคมได้ แต่ข้อเท็จจริงแล้วยังมีผู้ต้องขังอีกจำนวนไม่น้อยต้องหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำขึ้นมาอีก แม้แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ประสบกับปัญหาที่ว่าเด็กที่กระทำผิดและได้รับการคุมประพฤติ หรือได้รับการฝึกฝนจากสถานฝึกและอบรมต่าง ๆ เป็นอย่างดีแล้ว เด็กเหล่านั้นกลับมาก่อทำความผิดซ้ำอีก หรือแม้แต่ในหมู่คนไทยผู้ใหญ่ที่ได้รับการฟื้นฟู (rehabilitaion) โดยการส่งเสริมการศึกษา ฝึกฝนอาชีพ การรักษาโดยจิตแพทย์ และโดยวิธีการอื่น ๆ อย่างดีแล้วยังกลับมาก่อทำความผิดซ้ำอีกเช่นกัน

การกระทำความผิดของผู้หญิง การกระทำผิด หรือการก่ออาชญากรรมของผู้หญิงเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจมากนัก การศึกษาและการวิจัยในเรื่องดังกล่าวจึงไม่ค่อยปรากฏให้เห็น แต่ก็มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการกระทำผิดของผู้หญิงอยู่บ้าง ดังนี้

ลอมโบโรโซ (Lombroso, 1920, pp. 105-151 อ้างถึงใน ศศิธร แสงพวงสานนท์, 2520) เห็นว่า ผู้หญิงโดยทั่วไปจะอยู่ในฐานะที่ต่ำต้อยกว่าผู้ชาย เหมือนกับบุคคลที่อยู่ในวรรณะต่ำ จำต้องมีความอดทนหรือจู้จี้ทนต่อความเจ็บปวดทั้งทางกายและทางใจมากกว่าผู้ชาย และยังอธิบายต่ออีก

ว่าผู้หญิงเป็นเพศที่มีลักษณะหลายอย่างเหมือนเด็ก เช่น ลักษณะการชอบแก้แค้น อิจฉาริษยา จู้หึง ซึ่งลักษณะเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสกระทำผิดหรือก่ออาชญากรรมแต่โดยปกติลักษณะเหล่านี้จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาเนื่องจากผู้หญิงมีธรรมชาติดั้งเดิมอันได้แก่ ลักษณะของความเป็นคนจริงจัง ความเป็นเพศแม่ที่มีความอ่อนโยน ความเอ็นดูในทางเพศ (ความสงบในเรื่องเพศ) ความอ่อนแอทางสรีระ ซึ่งทำให้ไม่สามารถพัฒนาได้ในทางสติปัญญา ผู้หญิงที่กระทำผิดจึงมีสาเหตุมาจากความขาดสติปัญญาและมีอารมณ์ที่ลุ่มหลงส่วนผู้หญิงที่ไม่ได้กระทำผิดหรือผู้หญิงปกติเป็นเพราะยังคงมีธรรมชาติที่ดั้งเดิมของความเป็นผู้หญิงอยู่

ฟรอยด์ อธิบายการกระทำผิดของผู้หญิงโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานทางชีวภาพที่เป็นธรรมชาติของผู้หญิง โดยเชื่อว่ากายภาพเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้หญิง โดยได้เน้นถึงการที่ผู้หญิงมีอวัยวะเพศแตกต่างจากผู้ชาย และอวัยวะเพศของผู้หญิงนั้นมีลักษณะทางกายภาพที่เป็นรองกว่าชาย ทำให้ผู้หญิงเกิดความรู้สึกเหมือนถูกล่วงโทษและได้รับความเจ็บปวด ซึ่งเขาเชื่อว่าเป็นสาเหตุให้ผู้หญิงเติบโตอย่างมีจิตใจที่อิจฉาริษยา และมีความคิดแก้แค้นอยู่ในตัว และผู้หญิงพยายามหาสิ่งทดแทนโดยการเสริมแต่งความงามทางรูปร่างหน้าตาผู้ชาย สามารถแยกความต้องการของตนเองกับความต้องการทางสังคมออกอย่างชัดเจน แต่ผู้หญิงไม่มีความสามารถทำเช่นนั้นได้เพราะผู้หญิงไม่มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

ตามแนวความคิดดังกล่าว ฟรอยด์ จึงได้อธิบายว่า ผู้หญิงที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนก็สืบเนื่องจากการที่ผู้หญิงมีความพยายามที่จะแสดงบทบาทของความเป็นชายเพื่อลดความรู้สึกด้อยของตนเอง พฤติกรรมของผู้หญิงจึงถูกแสดงออกอย่างก้าวร้าว และพยายามแสดงถึงความต้องการที่จะมีองคชาติซึ่งเป็นความพยายามที่เป็นไปไม่ได้ในธรรมชาติทางด้านกายภาพ เขาจึงได้เสนอวิธีการแก้ไขว่าควรแก้ไขโดยการปรับบทบาททางเพศของสตรี

ไซมอน (Simon, 1975, p. 1) ศึกษาเกี่ยวกับการกระทำผิดของผู้หญิงในเรื่อง ผู้หญิงและอาชญากรรม (woman and crime) โดยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับอัตราการกระทำผิดของผู้หญิงที่เพิ่มสูงขึ้นว่า เนื่องมาจากผู้หญิงมีอิสระมากขึ้นจากพันธะในครอบครัว และเข้ามามีบทบาทในการทำงานนอกบ้านมากขึ้น ทำให้มีโอกาสใกล้ชิดกับอาชญากรรมประเภทต่าง ๆ มากขึ้นกว่าในอดีต และอธิบายเพิ่มเติมว่า การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจที่ดึงดูดผู้หญิงเข้าสู่ตลาดแรงงานเป็นตัวการสำคัญที่มีอิทธิพลผลักดันให้ผู้หญิงก่ออาชญากรรม คือ การที่ผู้หญิงออกมาทำงานนอกบ้าน ทำให้มีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมมากขึ้นในทุกประเทศ นอกจากนั้นการที่ผู้หญิงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในตลาดแรงงานนั้น ทำให้ผู้หญิงได้รับการศึกษาและการฝึกฝนอบรมความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ รวมทั้งได้เรียนรู้อารมณ์ต่าง ๆ เช่น ความคับข้องใจ ได้รู้ลึกถึงการตกเป็นเหยื่อและสภาพเสียเปรียบ และสิ่งเหล่านี้เองที่เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้หญิงก่ออาชญากรรม

รุนแรงต่าง ๆ

ในด้านการศึกษเกี่ยวกับการกระทำผิดของผู้หญิงในประเทศไทยนั้น ก็มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

ศศิธร แสงพวงสานนท์ (2520) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาภูมิหลังของนักโทษหญิงในทัณฑสถานลาดยาว เป็นการศึกษาอย่างกว้าง ๆ ถึงภูมิหลังของผู้ต้องขังโดยไม่แยกว่าถูกต้องหรือผิด คดีใด หรือถูกตัดสินจำคุกเป็นเวลาเท่าใด จากการศึกษาพบว่า ผู้ต้องขังส่วนมากมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ มีอายุระหว่าง 20-25 ปี การศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษา บิดา มารดา ประกอบอาชีพค้าขาย และรับจ้าง ในส่วนบุคลิกภาพนั้นจะมีทั้งลักษณะเก็บตัวและชอบเที่ยวเตร่หาความสำราญเมื่อมีปัญหามากแก้ไขด้วยตนเอง สาเหตุของการกระทำความผิดนั้นเนื่องมาจากปัญหาครอบครัว ปัญหาการเงิน และอารมณ์ชั่ววูบ นอกจากนั้นยังพบว่าผู้ต้องขังบางส่วนเคยมีประวัติการติดยาเสพติดมาก่อน และมีประวัติการต้องโทษของคนในครอบครัวมาแล้ว และตัวผู้ต้องขังบางส่วนเองก็เคยกระทำความผิดมาก่อนที่จะถูกต้องโทษครั้งนี้ด้วย

นวลจันทร์ ทศนชัยกุล (2529) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการกระทำผิดของหญิง ผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังหญิงส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 26-30 ปี มีการศึกษาค่ำ คือ จบการศึกษาไม่เกินชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ สถานภาพสมรสและมีบุตรจำนวน 3 คน ขึ้นไป อาศัยอยู่ในเขตตำบลและหมู่บ้าน โดยทำงานนอกบ้านจำนวนใกล้เคียงกับการทำงานตามหน้าที่และบทบาทของแม่บ้าน และเป็นผู้ที่มีรายได้ไม่แน่นอน

จารุวรรณ ศรีเมืองวัฒนา (2536) ได้ศึกษาถึงสาเหตุการกระทำความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกายของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิง กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ขณะกระทำความผิดนั้นผู้ต้องขังหญิงมีอายุไม่เกิน 30 ปี จบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษา สมรสแล้ว มีรายได้เดือนละประมาณ 3,000 บาทขึ้นไป อาศัยอยู่บริเวณสวนไร่นาหมู่บ้าน มีความคุ้นเคยกับผู้เสียหายหรือเหยื่อ และไม่เคยมีประวัติกระทำความผิดมาก่อน ส่วนสาเหตุการกระทำความผิดนั้นส่วนใหญ่เกิดจากการบันดาลโทสะ การถูกข่มเหงรังแก คูหมีนเหยียดหยาม และความคับแค้นใจที่มีต่อผู้เสียหายหรือเหยื่อ โดยจะกระทำความผิดเพียงลำพังคนเดียว การกระทำความผิดเกิดขึ้นภายในที่พักอาศัยในเวลากลางคืน ใช้ปืนเป็นอาวุธ และไม่ได้มีการไตร่ตรองไว้ก่อน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการกระทำผิด

งานวิจัยต่างประเทศ เซียเกิล (Siegel, 1963) ได้ศึกษาเรื่อง การกระทำผิดของเด็กผู้ชาย (delinquent boys) โดยศึกษาความมีอารมณ์อ่อนไหวและการปรับปรุงบุคลิกภาพในเด็กผู้ชายที่กระทำความผิด เขาได้ศึกษาบุคลิกภาพของเด็กที่นำไปสู่การกระทำความผิดซ้ำ โดยศึกษาจากเด็กผิวขาวในสหรัฐอเมริกาที่ได้กระทำความผิด จากการศึกษาพบว่า ความมีอารมณ์อ่อนไหวมากเกินไปของเด็กเหล่านี้

เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการกระทำผิดซ้ำ นอกจากนั้นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การไม่สนใจต่อสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวของเด็ก และจากการศึกษายังชี้ให้เห็นอีกว่าเด็กผู้ชายที่มีอารมณ์อ่อนไหวเกินไป เด็กที่ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง และมีความกังวลเกี่ยวกับการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมมีโอกาสที่จะกลับมาก่อทำผิดอีกภายหลังที่ได้รับการปลดปล่อยไปแล้วมากกว่าเด็กที่มีบุคลิกภาพตรงกันข้าม

โวลโด และ ทีโอดอร์ (Woldo & Theodore, 1977) ได้ศึกษาถึงการปลดปล่อยและกระทำผิดซ้ำจากนโยบายของสังคมต้องงานปลดปล่อย ผลการศึกษา สรุปได้ว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักโทษหวนกลับมากระทำผิดซ้ำขึ้นอีก เนื่องจากสังคมไม่มีมาตรการที่เหมาะสมมาแก้ไขผู้กระทำผิดก่อนที่จะได้รับการปลดปล่อย ทั้งที่ งานปลดปล่อยเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการป้องกันการกระทำผิดซ้ำของนักโทษ และจากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้พบว่า นโยบายทางด้านการปลดปล่อยของสหรัฐอเมริกาในช่วงนั้นได้ถูกละเลยเป็นอันมาก

งานวิจัยในประเทศ คณะอนุกรรมการวางแผนพัฒนาความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและสวัสดิการสังคม (2524) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสาเหตุและปริมาณของการกระทำผิดซ้ำ พบว่า สาเหตุการกระทำผิดซ้ำส่วนใหญ่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากอารมณ์ที่มีความกดดันทางจิตใจ และเกิดจากโครงสร้างทางสังคม คือ สังคมไม่ยอมรับ ไม่ให้โอกาสอยู่ในสังคมภายหลังการพ้นโทษ ซึ่งมีจำนวนมากถึงร้อยละ 93.57 นอกจากนั้นมีสาเหตุมาจากโอกาสและสิ่งแวดล้อมอำนวย โดยเฉพาะเกิดจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจ เกิดจากกฎหมายมีบทลงโทษไม่เหมาะสม และเกิดจากความผิดปกติทางร่างกาย โดยเฉพาะเป็นสันดานของอาชญากรเองมากน้อยตามลำดับ

วีระชัย กรานคำยี่ (2526) ได้ศึกษาวิจัยในเรื่อง การกระทำผิดซ้ำ โดยศึกษาจากผู้ต้องขังในเรือนจำกลางบางขวาง และผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิง กรุงเทพมหานคร ซึ่งกระทำผิดซ้ำทั้งสิ้น 200 ราย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยภูมิหลัง และลักษณะทางประชากรที่มีผลกระทบต่อการกระทำผิดซ้ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ความใกล้ชิดศาสนา อายุ เพศ จำนวนบุตร และการศึกษา กล่าวคือ ผู้ที่มีการศึกษาสูง ผู้ที่ใกล้ชิดศาสนา และผู้ที่มีบุตรมาก จะกระทำผิดซ้ำน้อย คือมีความสัมพันธ์ในทางนิเสธต่อการกระทำผิดซ้ำ ส่วนผู้ที่มีอายุมาก จะกระทำผิดซ้ำมากกว่าผู้ที่มีอายุน้อย และเพศหญิงจะกระทำผิดซ้ำมากกว่าเพศชาย ในด้านปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการกระทำผิดซ้ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ภูมิฐานะบริเวณที่อยู่อาศัย และระยะเวลาซึ่งอยู่ภายในเรือนจำครั้งแรก กล่าวคือ ผู้ที่มีภูมิฐานะอยู่ในกรุงเทพมหานครกระทำผิดซ้ำมากกว่าผู้ที่มีภูมิฐานะอยู่ต่างจังหวัด ผู้ที่มีบริเวณที่อยู่อาศัยตามสลัม จะกระทำผิดซ้ำน้อยที่สุด แต่ผู้ที่มีที่อยู่อาศัยบริเวณท้องไร่ นา สวน จะกระทำผิดซ้ำมาก

ที่สุด และผู้ต้องโทษในเรือนจำครั้งแรกในระยะเวลาสั้นกระทำความผิดซ้ำมากกว่าผู้ต้องโทษในเรือนจำครั้งแรกในระยะเวลาสั้นกว่า ส่วนฐานความผิดครั้งแรก และระยะเวลาซึ่งพ้นโทษจากเรือนจำครั้งแรก ไม่มีผลกระทบต่อกระทำความผิดซ้ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

ประวดี ถาวรศิริ (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สาเหตุการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขังหญิงโดยศึกษาจากผู้ต้องขังหญิงที่กระทำความผิดซ้ำ ซึ่งต้องขังอยู่ในทัณฑสถานหญิงกรุงเทพมหานคร และในทัณฑสถานบำบัดพิเศษหญิง รวมทั้งสิ้น 158 คน ผลการศึกษาพบว่า ผู้ต้องขังหญิงที่กระทำความผิดซ้ำส่วนใหญ่เป็นหม้าย มีอายุระหว่าง 26-35 ปี มีการศึกษาต่ำกว่าก่อนกระทำความผิดซ้ำ มีอาชีพรับจ้าง มีรายได้ต่ำ มีนิสัยชอบสูบบุหรี่ อาศัยอยู่ในแหล่งสลัมสมาชิกในครอบครัวรักใคร่กันดี กระทำความผิดครั้งแรกในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด มีสาเหตุเนื่องจากรายได้ไม่พอใช้ ถูกศาลตัดสินจำคุกไม่เกิน 1 ปี ในการกระทำความผิดซ้ำจะกระทำหลังจากได้รับการปลดปล่อยในระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี ในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด มีสาเหตุเนื่องมาจากรายได้ไม่พอใช้ กระทำความผิดโดยไม่ได้ไตร่ตรองไว้ก่อน และถูกศาลตัดสินจำคุกไม่เกิน 3 ปี

จากงานวิจัย พอสรุปได้ว่า สาเหตุการกระทำความผิดซ้ำของผู้หญิง เกิดจาก ความกดดันทางจิตใจ การที่สังคมไม่ยอมรับไม่ให้โอกาสอยู่ในสังคมภายหลังการพ้นโทษ นอกจากนี้ยังพบว่า ยังมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ รายได้ไม่พอใช้และกระทำความผิดในคดียาเสพติดเป็นส่วนใหญ่

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดซ้ำ

ความหมายของค่านิยม คำว่าค่านิยม ในช่วงชีวิตของการเจริญเติบโต บุคคลย่อมได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้มองแง่มุมในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันไป และปฏิบัติตามที่ตนเชื่อซึ่งกลายเป็นค่านิยมของบุคคลนั้น จึงนับได้ว่าค่านิยมเปรียบเสมือนเครื่องมือในการตัดสินใจ หรือกำหนดทิศทางในการดำเนินชีวิตของผู้คน มีผู้ให้ความหมายของคำว่า ค่านิยม ไว้คือ

พนัส หันนาคินทร์ (2526, หน้า 18) กล่าวว่า ค่านิยมหมายถึงการยอมรับนับถือ และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคุณค่าที่ตนหรือกลุ่มคนมีอยู่ต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นวัตถุ ความคิด อุดมคติ รวมทั้งการกระทำในด้านเศรษฐกิจ สังคม จริยธรรม และสุนทรียภาพ ทั้งนี้ โดยได้ทำการประเมินค่าจากทัศนคติต่าง ๆ โดยถี่ถ้วนและรอบคอบแล้ว

เลขา ปิยะอักษร (2526, หน้า 400) กล่าวว่า ค่านิยมหมายถึง ความเชื่อของบุคคลที่บุคคลใช้เป็นหลักหรือแนวทางในการรับรู้ ประเมิน ตัดสินว่าสิ่งใดดี ชั่ว ถูก ผิด นำพึงปรารถนา ไม่พึงปรารถนา

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2532, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของคำว่า ค่านิยมว่า เป็นความเชื่อของบุคคลส่วนใหญ่ที่เชื่อว่า สิ่งใดมีค่า มีความสำคัญและเป็นที่ปรารถนา ในขณะที่สิ่งอื่นมีค่า มีความสำคัญน้อยกว่าหรือไม่เป็นที่ต้องการ ในลักษณะดังกล่าว ค่านิยมจึงเป็นมาตรฐานในการรับรู้ การประเมิน การเลือก และการตัดสินใจของบุคคลว่า ควรทำหรือไม่ควรทำ มีค่าหรือไม่มีค่า สำคัญหรือไม่สำคัญ นอกจากนี้ค่านิยมยังทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดเป้าหมายและสร้างแรงจูงใจ ใ้บุคคลมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ โดยไม่มีเงื่อนไขว่าจะต้องก่อให้เกิดความคิดต่อสังคมด้วยหรือไม่

ธีระพร อุวรรณโณ (2533, หน้า 381) ได้ให้ความหมายคำว่า ค่านิยม โดยมีคำตรงกับภาษาอังกฤษว่า Value ซึ่งหมายถึง คุณค่า และได้ประมวลออกมาจากคำว่าค่านิยม หรือ คุณค่า 4 แนว คือ

1. คุณค่าในตัวของที่หมายนั้น ๆ เอง เช่น อาหารเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับผู้บริโภค แต่อาหารต่างชนิดกันก็มีคุณค่าต่อร่างกายของมนุษย์ต่างกัน
2. แนวชอบอะไร คือความชอบยอมต่างกัน ชอบอะไรมากกว่าอะไร
3. แนวควรชอบอะไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรชอบด้วย การศึกษาแนวนี้ จึงเป็นส่วนใกล้เคียงกับการศึกษาเรื่อง จริยธรรมที่เน้นถึง ความดี ถูก และควรของการประพฤติปฏิบัติ แต่ในเรื่องค่านิยมไม่ได้จำกัดเฉพาะการประพฤติปฏิบัติ และไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นสิ่งที่ดีและถูกเท่านั้น
4. แนวผสมของ ชอบอะไรและควรชอบอะไร

ปรีชา วิหคโต (2534, หน้า 411) กล่าวว่า ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่ถูกเลือกอย่างเสรี จากทางเลือกหลายทางเลือก ทั้งได้พิจารณาไตร่ตรองแล้วถึงผลกระทบของทางเลือกแต่ละทาง จนเกิดความชอบ และมีความยินดีกับทางเลือกที่เลือกแล้ว พร้อมทั้งเต็มใจจะเปิดเผยทางเลือกของตนให้คนอื่นทราบ จากนั้นจึงทำบางสิ่งบางอย่างกับทางเลือกที่เลือกแล้ว แล้วทำซ้ำแล้วซ้ำอีกจนกลายเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต

วารุณี ธนวรานิซ (2535, หน้า 54) กล่าวว่า ค่านิยม หมายถึงสิ่งที่คน ๆ นั้นชอบ ได้ประเมินแล้วว่า มีความสำคัญสำหรับเขาจึงเลือกมาปฏิบัติ เช่น ถ้าใครมีค่านิยมในการใฝ่หาความรู้ เขาเห็นว่าความรู้มีคุณค่า เป็นประโยชน์กับตนเองและผู้อื่น ทำให้เขายอมรับ จึงรู้สึกชอบและสนใจใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ ๆ

แฟรนเกล (Fraenkel, 1980, p. 216) ได้ให้ความหมายของค่านิยมว่า คือ ความคิดหรือความคิดรวบยอดของบุคคล เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อชีวิตของเรา ค่านิยมนี้เราอาจให้คำจำกัดความหรือนำมาอภิปราย เปรียบเทียบ และวิเคราะห์ ตลอดจนใช้ในการสรุปเป็นนัยสำคัญของค่านิยมได้

โรคีส (Rokeach, 1980, p. 262) ให้คำนิยามว่า คำนิยามทั้งหลายของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ หมายถึง ความเชื่อทั้งหลายที่มีร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่ควรทำหรือสิ่งที่ควรห้ามด้านวิธีปฏิบัติทั้งหลายที่เป็นอุดมคติ และจุดหมายปลายทางทั้งหลายที่เป็นอุดมคติของการมีชีวิตอยู่

จากความหมายที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คำนิยาม หมายถึง สิ่งที่บุคคลชอบและได้ตัดสินใจเลือกแล้วจากทางเลือกหลากหลายพร้อมทั้งประเมินว่า มีความสำคัญสำหรับตนจึงเลือกนำมาปฏิบัติ ซึ่งสิ่งที่ปฏิบัตินี้ได้ผ่านการไตร่ตรองแล้วถึงผลดีผลเสียของทางเลือกแต่ละทาง มีความนิยมชมชอบและยินดีกับทางเลือก เต็มใจที่จะเปิดเผยให้คนอื่นทราบทางเลือกของตนแล้วนำไปเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต

การสร้างระบบคำนิยาม นาคยา ปิลันธนานนท์ (2526, หน้า 493) ได้เสนอแนวคิดว่า เนื่องจากบุคคลมีความแตกต่างกัน การมองคุณค่า มองสิ่งต่าง ๆ จึงแตกต่างกัน นอกจากนั้นแล้วในตัวบุคคลเดียวกันก็ยังเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไปด้วย บุคคลจึงจำเป็นต้องสร้างระบบคำนิยามขึ้น เพื่อจัดเรียงลำดับความสำคัญก่อน-หลัง ของคำนิยามต่าง ๆ ที่บุคคลยึดถือ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า บุคคลจะใช้ระบบคำนิยามเป็นแนวทางในการเรียงลำดับความสำคัญของคำนิยามที่ตนมี เมื่อระบบคำนิยามของแต่ละคนในสังคมสร้างขึ้น เป็นไปในแนวทางเดียวกันและมีความคงที่ ระบบคำนิยามนั้นจะกลายเป็นระบบคำนิยามของสังคมส่วนรวมในที่สุด

วัชร ฐวธรรม (2527, หน้า 2) กล่าวว่า คำนิยามที่คนเรามีอยู่มิได้ยืนยงคงอยู่กับที่ ยังคงเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ตลอดชีวิต เพราะตัวมนุษย์และสภาพแวดล้อม สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้บุคคลต้องหาคำนิยามที่แท้จริง และจัดอันดับคำนิยามตามคุณค่าต่าง ๆ ของตน ดังนั้นระบบคำนิยามก็จะช่วยทำให้บุคคลสามารถแก้ปัญหาการขัดแย้งและการตัดสินใจของบุคคลเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์บางอย่างที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในคำนิยามของเราว่า จะเลือกตัดสินใจเช่นใด

ความสำคัญของคำนิยาม ในโลกปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละวัยย่อมต้องอาศัยการตัดสินใจอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งในการที่จะทำให้บุคคลเกิดความกังวลใจ ความคับข้องใจ ไม่สบายใจ ในสถานะที่มีการบีบคั้น ดังนั้น ความสำคัญและความจำเป็นที่บุคคลต้องรู้คำนิยามที่แท้จริงของตน เพื่อนำคำนิยามนั้น มาใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจ วางแผนอย่างมีเป้าหมาย ดังที่ ปรีชา วิหคโต (2534, หน้า 444) กล่าวว่า เมื่อนักเรียนที่แสดงพฤติกรรมที่เป็นปัญหามักจะถูกมองว่าเป็นผลมาจากนักเรียนมีคำนิยามที่ไม่ดีไม่ถูกไม่ควร เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันว่า คำนิยามมีบทบาทสำคัญกำหนด หรือผลักดันให้แสดงพฤติกรรม โดยกล่าวว่า คำนิยามมีความสำคัญต่อนักเรียนคือ

1. ค่านิยมเป็นตัวนำทางในการดำเนินชีวิต การที่นักเรียนใช้กระบวนการทางปัญญาในการเลือก ได้เห็นคุณค่าของสิ่งที่เลือกแล้ว จนในที่สุดลงมือปฏิบัติสิ่งนั้น ๆ และยึดสิ่งนั้นเป็นตัวนำในการดำเนินชีวิต เช่น ต้องมีชื่อเสียงก็พยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้ตนเองนั้นมีชื่อเสียงขึ้นมา

2. ค่านิยมจะเป็นมาตรฐานในการตัดสินตนเองและผู้อื่น จะพบว่าพฤติกรรมบางอย่างเมื่อผู้หนึ่งแสดงออกไปแล้ว เช่น เรายกย่องหรือตำหนิพฤติกรรมเขา การจะยกย่องหรือตำหนิผู้อื่นได้นั้น นักเรียนต้องมีค่านิยมบางอย่างเป็นมาตรฐานในการตัดสินพฤติกรรมไว้แล้ว เช่น เรายกย่องผู้ที่รับฟังความคิดผู้อื่นหรือตำหนิผู้อื่นที่ไม่ยอมรับฟังความคิดของผู้อื่น สอดคล้องกับที่โรคิช (Rokeach, 1973, p. 13) สรุปว่า ค่านิยมเป็นมาตรฐานในการตัดสินตนเองและผู้อื่นไว้ 7 ประเด็น คือ

2.1 ค่านิยมนำบุคคลให้มีจุดยืนในเรื่องที่ได้แย้งกันทางสังคม เช่น ข้อโต้แย้งการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี บางคนที่มีค่านิยมทางการศึกษาสูงก็เห็นด้วยแต่บางคนที่มีค่านิยมในการอยู่รอดสูง โดยเฉพาะชาวนา ก็เห็นว่าแค่ 6 ปี คนก็ขาดแรงงานของลูกที่จะช่วยทำกินพอแล้ว ถ้าขยายเป็น 9 ปี จะเอาเงินที่ไหนมาส่งเสียลูกให้เรียน

2.2 ค่านิยมกำหนดล่วงหน้าให้บุคคลชอบนิยมนิยามทางการเมืองหรือศาสนาบางแนว มากกว่าบางแนว

2.3 ค่านิยมชี้แนะการแสดงตนต่อผู้อื่น

2.4 ค่านิยมชี้แนะการยกย่องและตำหนิตนเองและผู้อื่น

2.5 ค่านิยมช่วยให้บุคคลเปรียบเทียบความสามารถและจริยธรรมของตนกับผู้อื่น

2.6 ค่านิยมเป็นมาตรฐานให้บุคคลมีอิทธิพลต่อคนอื่น ได้แย้งหรือประทุ้วงผู้อื่น

2.7 ค่านิยมช่วยให้บุคคลหาเหตุผล เข้าข้างตนเองได้

3. ค่านิยมเป็นตัวก่อหรือจัดความขัดแย้ง ทั้งในตนเองและกับผู้อื่น ซึ่ง ริเชพอร์ (Richeson, 2533, หน้า 402) ได้กล่าวถึงค่านิยมเป็นตัวก่อหรือจัดความขัดแย้งในตนเอง มีลักษณะพื้นฐาน 3 ลักษณะ คือ

3.1 ความขัดแย้งแบบรักพี่เสียดายน้อง

3.2 ความขัดแย้งแบบหนีเสือปะจระเข้

3.3 ความขัดแย้งแบบเกลียดตัวกินไข่

4. ค่านิยมเป็นตัวก่อหรือจัดความขัดแย้งกับผู้อื่น พบว่า บุคคลต่างมีค่านิยมของตนและนำค่านิยมของตนไปตัดสินพฤติกรรมของผู้อื่น จึงเห็นว่า การที่บุคคลดำเนินชีวิต จำเป็นต้องรู้ค่านิยมของตน เพื่อจะใช้เป็นสิ่งนำทางชีวิต พิจารณาดัดสินใจลดความขัดแย้งที่จะทำให้นักเรียนสับสน ดังที่ วัชร ฐวธรรม (2527, หน้า 436) กล่าวว่า การได้สำรวจค่านิยมของแต่ละบุคคล

ทำให้เกิดความสำนึกในตนเองมากขึ้น เพื่อจะได้สามารถดำเนินชีวิตตนตามความเชื่อของตนเอง ดังนั้นวิธีพิจารณาสร้างเสริมค่านิยม จะช่วยเพิ่มความสามารถในการตัดสินใจทางดำเนินชีวิต หรืองานของแต่ละบุคคล ผู้ที่ผ่านกระบวนการนี้ จะสามารถเอาชนะเป้าประสงค์ของชีวิต เพราะเข้าใจวิธีการเลือก วิธีการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง

ประเภทของค่านิยม ในการพิจารณาประเภทของค่านิยม ได้มีผู้แบ่งประเภทไว้ได้หลายลักษณะ ดังนี้คือ

พินิกซ์ (Phenix, 1958, pp. 549-551 อ้างถึงใน กรมวิชาการ, 2539, หน้า 17) ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ค่านิยมทางสังคม (social value) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้เกิดความรัก ความเข้าใจและความต้องการทางอารมณ์ของบุคคล
2. ค่านิยมทางวัตถุ (material value) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้ชีวิต ร่างกายของคนเราสามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป ได้แก่ ปัจจัยสี่ คือ ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า ยารักษาโรค และอาหาร
3. ค่านิยมทางความจริง (truth value) เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความจริง ซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการความรู้ และนักวิทยาศาสตร์ที่ต้องการค้นหาคำตอบของธรรมชาติ
4. ค่านิยมทางจริยธรรม (moral value) เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรู้สึกชอบชั่วดี
5. ค่านิยมทางสุนทรียะ (aesthetic value) เป็นความซาบซึ้งในความดี ความงาม ของสิ่งต่าง ๆ
6. ค่านิยมทางศาสนา (religious) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนาความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งความศรัทธาและการบูชาในทางศาสนาด้วย

แฟรנקล (Fraenkel, 1980, pp. 6-7) ได้กล่าวถึงค่านิยม 2 ประเภท คือ

1. ค่านิยมด้านสุนทรียศาสตร์ หมายถึง การศึกษาและพิจารณาสิ่งที่บุคคลเห็นว่าสวยงาม และมีความยินดีเบิกบานต่อสิ่งนั้น
2. ค่านิยมด้านจริยศาสตร์ หมายถึง การศึกษาและพิจารณาเรื่องความประพฤติว่าบุคคลควรปฏิบัติอย่างไร เน้นการพิจารณาเรื่องของความถูกต้อง ไม่ถูกต้อง

โรคิช (Rokeach, 1980, pp. 7-8) ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ค่านิยมนำทาง หมายถึง ลักษณะของพฤติกรรมที่เป็นที่ต้องการ ประกอบด้วยค่านิยม 2 อย่างคือ
 - 1.1 ค่านิยมทางจริยธรรม หมายถึง แบบแผนการประพฤติ เป็นสามัญสำนึกหรือความรู้สึกว่าถูกหรือผิด เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม เป็นค่านิยมที่เกี่ยวข้องระหว่างบุคคล
 - 1.2 ค่านิยมทางความสามารถ หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ให้

สำเร็จได้ด้วยตนเอง เป็นค่านิยมเฉพาะแต่ละบุคคล และบางทีก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องเกี่ยวข้องกับจริยธรรม

2. ค่านิยมปลายทาง หมายถึง จุดหมายปลายทางที่เป็นที่ต้องการของมนุษย์ประกอบด้วยค่านิยม 2 อย่าง คือ

2.1 ค่านิยมส่วนบุคคล หมายถึง จุดหมายปลายทางที่แต่ละคนต้องการ

2.2 ค่านิยมทางสังคม หมายถึง จุดหมายปลายทางที่ยึดสังคมเป็นหลัก

สมิธ (Smith, 1976, pp. 6-7) ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ค่านิยมเบื้องต้น เป็นค่านิยมที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์โดยธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยค่านิยมส่วนตัว ซึ่งเป็นความสามารถที่จะยอมรับว่าเราเป็นคนที่มีค่า มีความสำคัญต่อคนอื่นค่านิยมของผู้อื่น หมายถึงความรู้ว่าผู้อื่นก็มีคุณค่าเช่นเดียวกับเรา หรือเราเห็นคุณค่าของตัวเอง และเห็นคุณค่าของผู้อื่นด้วย ค่านิยมเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น จะเกิดโดยลำพังของตัวเองไม่ได้ เราไม่สามารถยอมรับในตัวผู้อื่นได้ถ้าเราไม่ยอมรับในตัวของเราเอง และเมื่อเราไม่ยอมรับในตัวเราเอง เราก็ไม่สามารถยอมรับในตัวผู้อื่นได้เช่นกัน

2. ค่านิยมที่สมบูรณ์ หมายถึง ค่านิยมที่ได้รับการพัฒนาตามกระบวนการ จนกลายเป็นกระบวนการเกิดค่านิยมในคนเรา ที่เกิดขึ้นตามกระบวนการนี้ ถือว่าเป็นค่านิยมที่สมบูรณ์

คณะกรรมการฝ่ายวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรม (2525, หน้า 2) ได้กล่าวถึงประเภทของค่านิยมไว้เป็น 2 แนวคิด ดังนี้

1. ประเภทของค่านิยมแบ่งตามขอบเขตแคบหรือกว้าง ได้แก่ ค่านิยมส่วนบุคคล เช่น พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร ประหยัด ค่านิยมทางสังคม เช่น รักผิวดอก มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ค่านิยมของชาติ เช่น ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

2. ประเภทของค่านิยมแบ่งตามระดับต่ำหรือสูง ได้แก่ ค่านิยมเป้าหมายชีวิต เช่น มีความรักชาติ เสรีภาพ ค่านิยมวิถีปฏิบัติ เช่น พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร

นาตยา ปิณฑนานนท์ (2526, หน้า 501) ได้แบ่งประเภทของค่านิยมว่ามีหลักเกณฑ์ในการแบ่งอยู่ 6 ประการ คือ

1. ผู้ที่ยึดค่านิมนั้น โดยพิจารณาว่าค่านิยมเป็นค่านิยมส่วนบุคคล หรือค่านิยมของกลุ่ม ค่านิยมของสังคม

2. ประเภทของสิ่งที่จะจัดคุณค่า จะแบ่งตามคุณลักษณะของสิ่งต่าง ๆ เฉพาะอย่าง เช่น เพชรดีต้องนำงามบริสุทธิ์ คุณสมบัติของคนคือความมีปัญญา คุณค่าของสิ่งใด ๆ ขึ้นอยู่กับการนำสิ่งนั้นไปใช้ในด้านใด

3. ลักษณะของคุณประโยชน์ จัดแบ่งคุณประโยชน์ออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามความ

ต้องการ ความสนใจของบุคคล เช่น คุณประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา สุนทรียภาพ เป็นต้น

4. ความมุ่งหมาย จัดแบ่งคุณค่าตามความมุ่งหมายต่าง ๆ นั่นคือ คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สอดคล้องกับความมุ่งหมายที่กำหนดไว้

5. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เห็นคุณค่ากับผลประโยชน์ที่ได้รับ คุณค่าของสิ่งใด ๆ จะพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ยึดถือค่านิยมนั้นที่เขาจะได้ ค่านิยมในหลักเกณฑ์นี้จึงเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลมากกว่า

6. ความสัมพันธ์ของค่านิยมนั้นกับค่านิยมอื่น ๆ เป็นการจัดแบ่งค่านิยมที่จะเป็นเครื่องมือนำไปสู่ค่านิยมอื่น ๆ ที่เป็นค่านิยมปลายทาง เพราะค่านิยมบางอย่างทำให้เกิดค่านิยมอย่างอื่น ๆ ได้

ภิญโญ คล้ายบวร (2533, หน้า 30) ได้กล่าวว่าการแบ่งประเภทของค่านิยม ว่า ค่านิยมเป็นส่วนสำคัญในชีวิตมนุษย์ เพราะพฤติกรรมมนุษย์ที่แสดงออกมาเป็นไปเพื่อความสอดคล้องกับความเชื่อและความเชื่อมั่นของมนุษย์ในสิ่งนั้น ๆ ซึ่งค่านิยมแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ค่านิยมด้านวัตถุ และค่านิยมด้านจิตใจ

ธีระพร อุวรรณโณ (2533, หน้า 383) ได้สรุปการจำแนกค่านิยมไว้ 7 แนว คือ

1. คุณค่าในตัวของที่หมายกับคุณค่านอกตัวของที่หมาย
2. ค่านิยมในใจกับค่านิยมแสดงออก
3. ค่านิยมวิถีปฏิบัติกับค่านิยมจุดหมายปลายทางค่านิยมวิถีปฏิบัติเกี่ยวข้องกับการประพฤติปฏิบัติต่อผู้อื่น สิ่งแวดล้อมและตนเอง เพื่อนำไปสู่จุดหมายบางอย่าง ค่านิยมจุดหมายปลายทางเกี่ยวกับเป้าประสงค์ที่เป็นอุดมคติของการมีชีวิตอยู่ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ค่านิยมจุดหมายปลายทางของชีวิต
4. ค่านิยมสมรรถวิสัยกับค่านิยมจริยธรรม ค่านิยมสมรรถวิสัยเกี่ยวข้องกับความสามารถต่าง ๆ ของบุคคล เช่น ความสามารถสูง การมีใจเปิดกว้าง การเป็นผู้มีสติปัญญา ส่วนค่านิยมจริยธรรมเกี่ยวกับความถูก - ผิด ดี - ชั่ว และควร - ไม่ควร
5. ค่านิยมที่มีศูนย์รวมที่ตัวบุคคลกับค่านิยมที่มีศูนย์รวมที่สังคม
6. ค่านิยมส่วนตัวและค่านิยมรวมหมู่
7. จำแนกค่านิยมหลายประเภท คือ
 - 7.1 โดยนักวิจัยกำหนด
 - 7.2 ใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ คือการวิเคราะห์องค์ประกอบจากคำตอบของคนจำนวนมากต่อข้อความจำนวนมากที่ชี้บ่งของค่านิยมในบุคคล

จากที่กล่าวมาไม่ว่าจะมีผู้ทรงคุณวุฒิได้แบ่งประเภทของค่านิยมได้อย่างมากมาย ก็จะพบว่าค่านิยมของคนเราเป็นพลังที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวที่จะแสดงพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ให้ไปสู่จุดหมายปลายทางที่ชีวิตต้องการ สามารถสรุปเป็นค่านิยมได้ 2 ประเภท คือ ค่านิยมส่วนตัวเป็นค่านิยมที่ตนเลือกและปฏิบัติโดยไม่มีอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง กับค่านิยมส่วนรวม เป็นค่านิยมที่ปฏิบัติโดยมีอิทธิพลจากภายนอกมาเกี่ยวข้อง ค่านิยมที่บุคคลแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เกิดมาจากการเชื่อ ทัศนคติ ความรู้สึก ในบางส่วนเป็นค่านิยมที่บุคคลแสดงออก ซึ่งถูกเรียกว่าการกระจำงค่านิยม ได้แก่ หลุยส์ อี. เรทส์ (Louis E. Rath) เมอร์ริลล์ ฮาร์มิน (Merrill Harmin) และซิดนีย์ บี. ไซมอน (Sidney B. Simon) ได้เสนอเกณฑ์ไว้ 7 ประการ ดังนี้ คือ

1. การเลือกกระทำอย่างอิสระ ไม่มีการบังคับ
2. การเลือกจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง
3. การเลือกที่เกิดจากการพิจารณาผลของทางเลือกแต่ละทางแล้ว
4. การรู้สึกภูมิใจ และมีความยินดีที่ได้เลือกกระทำสิ่งนั้น ๆ
5. ยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผย
6. การกระทำตามที่ตนตัดสินใจเลือก
7. การกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก

เครื่องบ่งชี้ค่านิยม เรทส์ ฮาร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin, & Simon, 1966, pp. 30-33) เสนอเครื่องบ่งชี้ค่านิยมให้ครูใช้พิจารณาบางสิ่งบางอย่างที่นักเรียนเลือกหรือแสดงออกเป็นค่านิยม หรือมีโอกาสจะพัฒนาเป็นค่านิยมได้ หรือเมื่อครูได้พบนักเรียนคนใดแสดงพฤติกรรมที่เข้าข่ายเป็นเครื่องบ่งชี้ค่านิยม ครูก็สามารถจะทำการบวกรับการกระจำงค่านิยม 7 ขั้นตอน มาช่วยให้นักเรียนได้ทราบว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นค่านิยมสำหรับเขาหรือไม่

เครื่องบ่งชี้ค่านิยมที่เรทส์และคนอื่น ๆ เสนอไว้ 8 ตัว ที่ครูสามารถพบได้บ่อยในห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ นาตยา ปิณฑนานนท์ (2526, หน้า 496-498) เสนอไว้ คือ

1. เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นเครื่องนำทางชีวิตของนักเรียนได้ระดับหนึ่งและอาจมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นค่านิยมได้ ถ้านักเรียนยืนยันคำตอบที่ได้รับก็แสดงว่าจะพัฒนาเป็นค่านิยมได้
2. ปณิธาน หมายถึง การตั้งความปรารถนาที่จะบรรลุถึงบางสิ่งบางอย่างในระยะยาว
3. เจตคติ หมายถึง การที่บุคคลมีทัศนะในทางสนับสนุน หรือต่อต้านบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเจตคติเป็นการรวมเอาความเชื่อหลาย ๆ อย่างเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเข้าไว้ด้วยกัน แต่ค่านิยมของคนมีมากเท่ากับสิ่งที่เขาได้เรียนรู้ความเชื่อเกี่ยวกับแบบแผนความประพฤติเป็นสิ่งที่ต้องการ คนเราอาจจะมีค่านิยมนับจำนวนสิบ ส่วนเจตคติจะมีมากเท่า ๆ กับที่เขาได้เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ คน

เรามีเจตคตินับจำนวนหลักพัน หลักหมื่น คำนิยมเป็นศูนย์รวมของบุคลิกภาพและระบบสติปัญญาของบุคคลมากกว่าเจตคติ และยังเป็นตัวกำหนดเจตคติเช่นเดียวกับเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมด้วย เจตคติจะปรากฏอยู่ก่อนที่จะกลายเป็นค่านิยม เจตคติทำให้เห็นค่านิยมเจตคติจึงเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยม เป็นเครื่องมือนำทางให้บุคคลมีค่านิยม มีการเปลี่ยนแปลงเจตคติจึงเท่ากับเป็นเครื่องมือให้ได้ค่านิยมในอนาคต ค่านิยมทำให้รู้จักการปรับตัว ใช้ค่านิยมเพื่อปกป้องการกระทำของตนเอง ทำให้มีความรู้ความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ด้วยตนเอง

4. ความสนใจ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นชั่วคราวช่วยในสิ่งที่สนใจกับบางสิ่งบางอย่างหรืออาจจะสนใจอย่างเป็นเรื่องที่เขารู้อยู่แล้ว จึงต้องมีการตรวจสอบสิ่งที่นักเรียนสนใจเพียงไร ถ้าสนใจจริงจัง ก็มีโอกาพัฒนาเป็นค่านิยม ความสนใจอาจเกี่ยวข้องกับเรื่องของความต้องการที่แสดงออกถึงความคิด สติปัญญา เป็นตัวชี้้นำการกระทำใช้ในการประเมินตนเองและผู้อื่น และใช้เปรียบเทียบตัวของเรากับของผู้อื่น ความสนใจมีบทบาทในการทำให้บุคคลได้ปรับตนเอง ปกป้องตนเองแสดงถึงความรู้และความสำนึกในความสามารถของตน แต่มโนคติเรื่องความสนใจก็ยังคงแคบกว่าค่านิยม ความสนใจไม่สามารถจัดพวกเข้าไว้เป็นแบบความประพฤติได้ ความสนใจไม่ใช่มาตรฐานความประพฤติ หรือคุณลักษณะที่ “ควรจะต้องทำ” ความสนใจมีความหมายคล้ายกับเจตคติมากกว่าค่านิยม เพราะแสดงถึงเจตคติของความชอบหรือไม่ชอบในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

5. อารมณ์ ความรู้สึก มีได้หลายอย่าง เช่น เสียใจ ตื่นเต้น เป็นต้น ครูจึงต้องหาทางช่วยให้เด็กมีความตระหนักมากขึ้นว่าอารมณ์ความรู้สึกนั้น ๆ สะท้อนค่านิยมของนักเรียนได้หรือไม่

6. ความเชื่อก่านิยมเป็นความเชื่อที่คนแสดงออกมาในลักษณะของการชอบสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งต้องอาศัยความคิด พิจารณาด้วยปัญญา แต่มาเป็นองค์ประกอบ คนที่ยึดถือในค่านิยมอย่างใดอย่างหนึ่งจะยึดเต็มรูป ไม่ยึดเฉพาะบางส่วน ความเชื่อจะเกี่ยวข้องกับอะไรที่ปรากฏอยู่หรืออะไรที่คนเราเชื่อว่ามีอยู่ ความคิดหรือความเชื่อที่ต้องอาศัยสติปัญญาสามารถทดสอบให้เห็นชัดด้วยความรู้ แต่ความคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงที่ไม่สามารถทดสอบได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และไม่สามารถรองรับยืนยันว่าเป็นความจริงได้ นั่นคือ ความเชื่อ นักเรียนอาจพูดถึงความเชื่อบางอย่างของเขา ความเชื่อนี้อาจจะเป็นหรือไม่เป็นสิ่งที่สะท้อนค่านิยมของนักเรียน เช่น เชื่อว่าการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งที่ดี ครูต้องถามว่าช่วยคนอื่นบ่อยแค่ไหน และนักเรียนจะต้องสามารถเปิดเผยความเชื่อนี้ให้ผู้อื่นทราบ ถ้านักเรียนปฏิบัติเช่นนี้ก็จะพัฒนาเป็นค่านิยมได้

7. กิจกรรม นักเรียนอาจทำกิจกรรมบางอย่างให้ครูเห็นบ่อย ๆ แต่ครูก็ยังไม่สามารถสรุปได้ว่านักเรียนมีค่านิยมสิ่งนั้น เพราะบางครั้งครูอาจพบว่ากิจกรรมที่นักเรียนทำบ่อย ๆ อาจไม่กิจกรรมที่นักเรียนชอบ แต่นักเรียนทำด้วยเหตุผลอื่น เช่น ทำเพราะเพื่อน เพราะฉะนั้นครูต้องตรวจ

สอบด้วยกระบวนการกระจำจ่านิยม จึงจะสามารถบอกว่าสิ่งนั้นคือค่านิยมของนักเรียน

8. ความกังวลและปัญหา นักเรียนอาจมีความกังวลบางอย่างที่เป็นสิ่งสะท้อนค่านิยมของเขาได้ เช่น กังวลว่าตนเรียนเก่งสู้เพื่อไม่ได้ อาจสะท้อนถึงค่านิยมในการประสบความสำเร็จในการศึกษา สิ่งที่กังวลก็ต้องค้นหาความจริงว่าสิ่งนั้นเป็นค่านิยมหรือไม่

สิ่งบ่งชี้ค่านิยมดังที่กล่าวมา ถ้าสิ่งนั้น ๆ ได้ผ่านขั้นตอนหรือเกณฑ์ 7 ข้อ ของกระบวนการกระจำจ่านิยม ก็จะทราบค่านิยมที่แท้จริงได้ เครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นจะช่วยพัฒนานักเรียนจนเป็นค่านิยมได้ กระบวนการทางความคิดของบุคคลที่เป็นตัวกำหนดตัดสินใจนำไปปฏิบัติจำเป็นต้องมีมาตรการส่วนตัวที่เป็นมาตรฐานพอสมควร ซึ่งมาตรการเหล่านี้จะหาได้จากการสำรวจค่านิยมของตนเอง โดยที่ค่านิยมจะเป็นการให้คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจหรือยึดถือ โดยพิจารณาได้ตรงต่อว่าเป็นสิ่งที่ดีเหมาะสม และแสดงออกในด้านการพัฒนาการบังคับตนเอง หรือควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้แสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ด้วยการมีเหตุผลในการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นไปตามความต้องการของสังคมที่เห็นว่าดีงามและเหมาะสม ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งตนเองและสังคมนั้น ก็คือบุคคลต้องมีความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

ทฤษฎีค่านิยมของโรคิช (Rokeach, 1984 อ้างถึงใน ชีระพร อวรรณโณ, 2533, หน้า 394-400) ได้เสนอทฤษฎีค่านิยมของโรคิชใน 2 หัวข้อหลัก และได้ให้ค่านิยมค่านิยมไว้ว่าเป็นความเชื่อทั้งหลายที่มีร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่ควรทำหรือสิ่งที่ควรห้ามด้านวิธีปฏิบัติทั้งหลายเป็น

อุดมคติและจุดหมายปลายทางทั้งหลายที่เป็นอุดมคติในการมีชีวิตอยู่ คือ

1. ข้อสมมติฐานของทฤษฎีการคงตัวและการเปลี่ยนแปลงของระบบความเชื่อว่ามันมนุษย์มีความเชื่อและการปฏิบัติที่สอดคล้องกับแรงจูงใจในการดำรงและเพิ่มพูนความนับถือตัวเอง

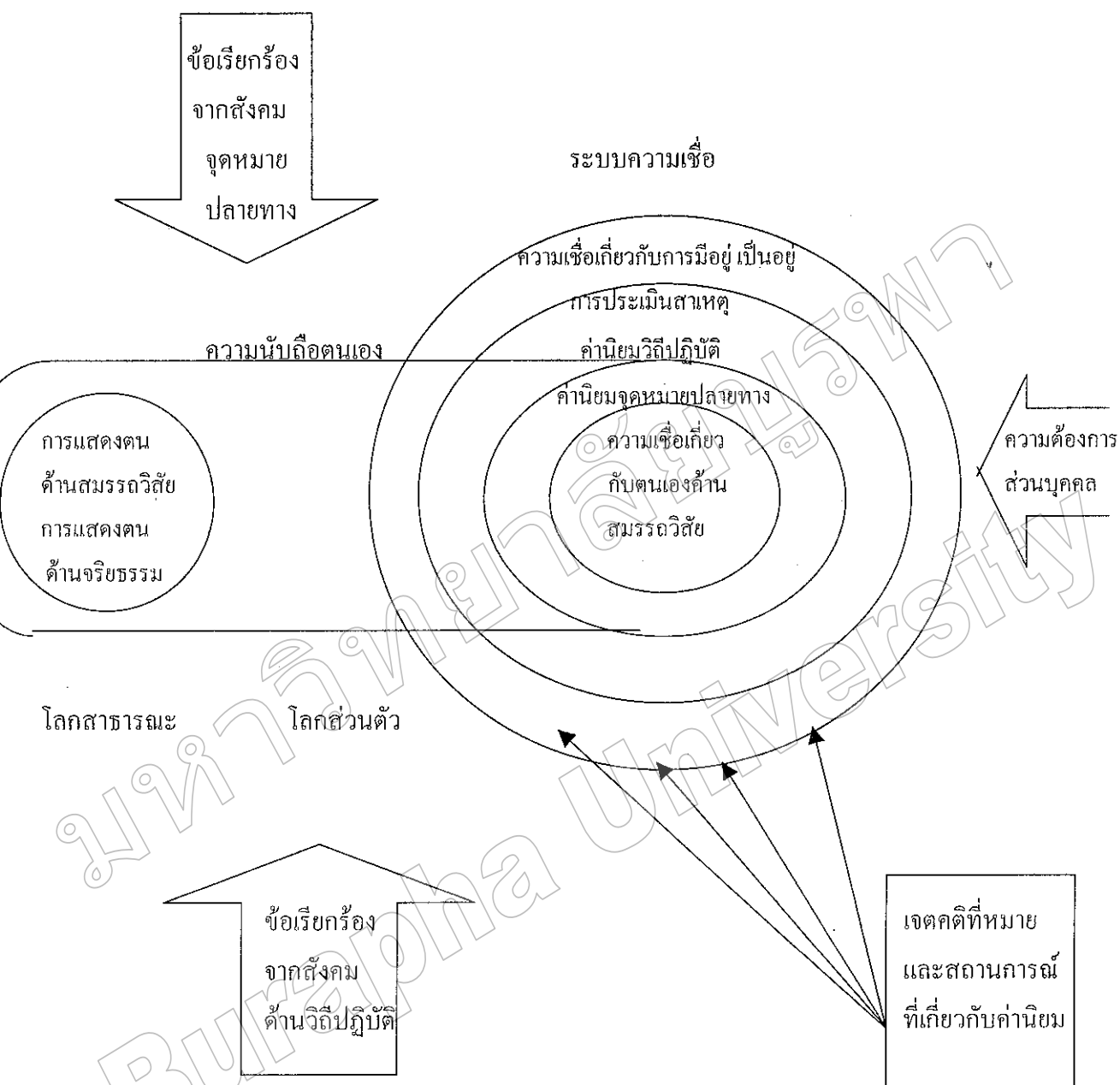
2. สารของทฤษฎีการคงตัว และการเปลี่ยนแปลงของระบบความเชื่อ ความเชื่อ หมายถึง ความคิดใด ๆ ว่าเป็นไปได้หรือแน่ใจเกี่ยวกับการมีอยู่-เป็นอยู่ การประเมินสิ่งที่ควรทำ สิ่งที่ดีควรห้าม หรือสาเหตุ เหตุคติ การประเมินสิ่งที่ควรทำ สิ่งที่ดีควรห้าม และสาเหตุ ที่จัดระบบของที่หมายหนึ่งหรือสถานการณ์หนึ่ง และกำหนดล่วงหน้าให้บุคคลตอบสนอง

2.1 ต่อที่หมายหรือสถานการณ์ ว่าตนชอบสิ่งใดมากกว่าสิ่งใด

2.2 อย่างแตกต่างกันต่อทุกคนที่บุคคลรับรู้ว่ามีเจตคติต่อที่หมายหรือสถานการณ์แตกต่างกัน

2.3 อย่างแตกต่างกันต่อการควบคุมหรือแรงกดดันทางสังคมที่เจตนาจะบังคับการแสดงออกให้มีเจตคติที่เฉพาะเจาะจงต่อที่หมายหรือสถานการณ์การตอบสนองทั้งหมดที่เป็นความชอบบางสิ่งบางอย่างมากกว่าบางสิ่งบางอย่าง การตอบสนองอย่างจำแนกแยกแยะ หรือการตอบ

สนองที่แตกต่างกันเป็นเครื่องมือให้การตระหนักถึงค่านิยมทั้งหลาย ซึ่งหมายถึง ความเชื่อทั้งหลายที่มี ร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่ควรทำหรือสิ่งที่ควรห้าม ด้านวิถีปฏิบัติทั้งหลายจะถูกกระตุ้นด้วยสถานการณ์ที่หลากหลาย การตอบสนองเหล่านี้ต่อสถานการณ์ทั้งหลาย ต่อผู้คนที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย และต่อการควบคุมสังคมสอดคล้องซึ่งกันและกัน และสอดคล้องด้วยเหตุผลว่าการตอบสนองถูกกำกับด้วยระบบทางปัญญาของความเชื่อทั้งหลาย เจตคติทั้งหลาย และค่านิยมทั้งหลายที่มี การจัดลำดับก่อนหลังกันอยู่ ระบบทางปัญญานี้จะคงอยู่ตราบเท่าที่มันจะดำรงหรือเพิ่มพูนสิ่งที่มีต้นกำเนิดจากสังคมด้านความเชื่อเกี่ยวกับตนเอง โดยแสดงเป็นระบบความเชื่อและมโนคติของทฤษฎี ดังภาพประกอบ

ภาพที่ 4 ระบบความเชื่อและมโนคติหลักในทฤษฎีการคงตัวและการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของโรทซ์

ระบบความเชื่อของบุคคลประกอบด้วย 3 ส่วน

1. ระบบความเชื่อเกี่ยวกับตนเองของบุคคล
2. ระบบค่านิยมของบุคคล
3. เจตคติของบุคคลต่อที่หมายและสถานการณ์ที่เกี่ยวกับค่านิยม

ระบบความเชื่อเกี่ยวกับตนเองของบุคคล ระบบความเชื่อเกี่ยวกับตนเองของบุคคล ประกอบด้วย

1. ความนับถือตนเอง แยกเป็น

- 1.1 องค์ประกอบของความนับถือด้วยตนเอง ในเรื่อง

- 1.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับตนเอง หมายถึง ความเชื่อที่บุคคลมีเกี่ยวกับตนเองว่าตัวเขาเป็นอะไร ต้องการอะไร

- 1.1.2 การแสดงตน หมายถึง การแสดงตนที่ปรากฏต่อคนอื่น ๆ ในสังคม

- 1.2 ด้านของความนับถือตนเอง ในด้าน

- 1.2.1 สมรรถวิสัย หมายถึง ความคิดว่าตนทำสิ่งหนึ่ง ๆ ได้ หรือทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีจุดอ้างอิงอยู่ที่ความสามารถ และตระหนักถึงความสามารถ ได้แก่ ทักษะ ผลการกระทำตามบทบาท การเผชิญหน้ากับสถานการณ์และการทำงาน

- 1.2.2 จริยธรรม หมายถึง ความคิดหรือการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้อง ความผิด

- 1.3 ด้านก่านัดสองแหล่งของความเชื่อเกี่ยวกับตนเองและการแสดงตนทั้งด้านสมรรถวิสัยและจริยธรรม มีต้นกำเนิดจาก

- 1.3.1 ข้อเรียกร้องจากสังคม ด้านจุดหมายปลายทาง และด้านวิถีปฏิบัติ ด้านจุดหมายปลายทาง หมายถึง ความต้องการของสังคมที่จะทำให้บุคคลปฏิบัติไปสู่จุดหมายปลายทางที่เป็นที่น่าปรารถนาของสังคม เช่น สันติภาพ ด้านวิถีปฏิบัติ หมายถึง ความต้องการของสังคมที่จะทำให้บุคคลทำพฤติกรรมที่เป็นที่น่าปรารถนาของสังคม พฤติกรรมที่จะกลายเป็นมาตรฐานของการตัดสินใจและเป็นเครื่องมือในการตระหนักถึงจุดหมายปลายทางที่เป็นอุดมคติ เช่น พฤติกรรมที่แสดงความรักเพื่อนมนุษย์

- 1.3.2 ความต้องการของบุคคล สังคมกำหนดข้อเรียกร้องด้านสมรรถวิสัย และจริยธรรมจากบุคคล โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม และบุคคลก็จะกลายเป็นแหล่งการถ่ายทอดทางสังคมสำหรับผู้อื่นด้วย

2. การดำรงความนับถือตนเองและการเพิ่มพูนความนับถือตนเอง ความนับถือตนเองได้รับอิทธิพลจากสิ่งที่บุคคลคิดเกี่ยวกับตนเอง และสิ่งที่ผู้อื่นคิดเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งสิ่งที่ผู้อื่นคิดเกี่ยวกับตัวเราขึ้นกับการแสดงตนของตัวเขาต่อผู้อื่น เมื่อใดก็ตามที่บุคคลได้แสดงสมรรถวิสัยหรือ

จริยธรรมในระดับที่เป็นที่พอใจของตนเองหรือผู้อื่น เขาก็จะดำรงความนับถือตนเองไว้ ในทางกลับกัน ถ้าสิ่งที่เขาแสดงก่อให้เกิดความไม่พอใจในตนเอง ก็จะทำให้เขาหาทางเพิ่มพูนความนับถือตนเอง

ระบบค่านิยมของบุคคล

1. ค่านิยมในฐานะข้อเรียกร้องจากสังคมที่ปรากฏในปัญญาของบุคคลและความต้องการของบุคคล โดยข้อเรียกร้องของสังคมที่สมาชิกมีส่วนร่วมกัน ด้านสมรรถวิสัยและจริยธรรมบุคคลจะซึมซาบค่านิยมของสังคม เข้าเป็นมาตรฐานในการตัดสินสมรรถวิสัยและจริยธรรมของตนเองและผู้อื่น ในเวลาเดียวกัน ข้อเรียกร้องของสังคมต้องประสานกับความต้องการของบุคคลในค่านิยมวิถีปฏิบัติและค่านิยมจุดหมายปลายทาง ที่สังคมและสถาบันทางสังคมต้องการให้คนในสังคมปฏิบัติ คนก็จะเรียนรู้และพัฒนาค่านิยมขึ้นมาสนองวัตถุประสงค์ที่สังคมเรียกร้อง

2. การจัดระเบียบของค่านิยม ระบบค่านิยมของบุคคลประกอบด้วยกลุ่มค่านิยมสองกลุ่ม คือ ค่านิยมจุดหมายปลายทาง และค่านิยมวิถีปฏิบัติ โรทีซ เห็นว่า ค่านิยมวิถีปฏิบัติเป็นวิถีทางที่บุคคลจะทำให้ค่านิยมจุดหมายปลายทางต่าง ๆ เป็นจริงขึ้นมา การจัดลำดับก่อนหลังของค่านิยมของแต่ละบุคคลค่อนข้างคงที่ แต่ก็ไม่ได้คงที่มากเหมือนลักษณะถาวร (trait) ของบุคคล ลำดับก่อนหลังของค่านิยมในแต่ละกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงได้หากเขาเกิดความไม่พอใจในตนเองขึ้นมา บุคคลอาจมีความแตกต่างกันในการจัดลำดับก่อนหลังของค่านิยม ซึ่งความแตกต่างนี้ เป็นผลมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม อิทธิพลของสถาบันทางสังคม บทบาททางเพศบทบาทตามวัย อาชีพบุคคล วิธีการดำเนินชีวิต ประสบการณ์ส่วนตัว

3. ระบบค่านิยมในฐานะมีส่วนเป็นแกนกลางของระบบความเชื่อ เนื่องจากบุคคลมีการจัดลำดับค่านิยมก่อนหลังใหม่อย่างต่อเนื่อง ค่านิยมไม่เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว และมีการเปรียบเทียบความสำคัญของค่านิยมต่าง ๆ ในลำดับก่อนหลังของค่านิยมของตน จึงมีโอกาสดัดแปลงได้ เมื่อการจัดลำดับก่อนหลังของค่านิยมมีการพัฒนาขึ้นในวัยเด็กจากความต้องการของบุคคลประสานกับข้อเรียกร้องจากสังคม ลำดับก่อนหลังค่านิยมก็จะเป็นมาตรฐานที่ใช้กับตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการมีเอกลักษณ์ของตน และเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้บุคคลเกิดเจตคติทางสนับสนุนหรือต่อต้านผู้อื่น

เจตคติของบุคคลต่อที่หมายและสถานการณ์ที่เกี่ยวกับค่านิยม เป็นเครื่องมือให้บุคคลได้ตระหนักถึงค่านิยมของตน ในความเชื่อเกี่ยวกับการมีอยู่-เป็นอยู่ การประเมิน สาเหตุ และความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ควรทำ-สิ่งที่ควรห้าม ซึ่งก็คือ ค่านิยมวิถีปฏิบัติและค่านิยมจุดหมายปลายทาง

ทฤษฎีค่านิยมของเรทส์ (Raths) ฮาร์มิน (Haimin) และไซมอน (Simon) เป็นทฤษฎีที่อธิบายว่า ค่านิยมที่แท้จริงของมนุษย์เกิดขึ้นได้อย่างไร และเป็นทฤษฎีการสอนที่เสนอกระบวนการ

การกระจ่างค่านิยมเพื่อช่วยให้บทเรียนมีความกระจ่างในค่านิยมของตนโดย ชีระพร อูวรรณโณ (2533, หน้า 416) ในการเสนอทฤษฎีค่านิยมมีสมมติฐาน 2 ข้อ คือ

1. มนุษย์สามารถบรรลุถึงค่านิยมโดยกระบวนการทางปัญญาในการเลือก การเห็นคุณค่า และการกระทำ
2. ค่านิยมใด ก็ตามที่บุคคลมีโดยผ่านกระบวนการทางปัญญา ควรจะมีประสิทธิภาพในการทำให้บุคคลมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยปัญญาและด้วยความพอใจ

จากสมมติฐาน เรทส์ ฮาร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin, & Simon, 1966, pp. 28-30) เสนอกระบวนการในการหาค่านิยมที่แท้จริงของบุคคล ประกอบด้วย 3 กระบวนการแบ่งเป็นเกณฑ์ 7 ขั้นตอน และเกณฑ์ 7 ขั้นตอนนี้ ยังถือเป็นนิยามของค่านิยม นั่นคือ ค่านิยมของบุคคลนั้นจะต้องผ่านขั้นตอนทั้ง 7 ขั้นตอน จึงจะเป็นค่านิยมที่แท้จริงของบุคคล ขั้นตอนหรือเกณฑ์มีดังนี้

ตารางที่ 1 กระบวนการหาค่านิยม

กระบวนการ	ขั้นตอนหรือเกณฑ์
1. การเลือก	1. เลือกอย่างเสรี 2. เลือกจากทางเลือกหลายทางเลือก 3. เลือกหลังจากได้พิจารณาไตร่ตรองแล้วส่งผลถึงทางเลือกแต่ละทาง
2. การเห็นคุณค่า	4. ชอบและยินดีกับทางเลือกที่เลือกแล้ว 5. เต็มใจจะเปิดเผยทางเลือกของตนให้คนอื่นทราบ
3. การกระทำ	6. ทำบางสิ่งบางอย่างตามทางเลือกที่เลือกแล้ว 7. ทำซ้ำแล้วซ้ำอีกจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต

กระบวนการหาค่านิยมที่แท้จริง มีขั้นตอนหรือเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

1. การเลือกอย่างเสรี ต้องเลือกในขอบข่ายที่เหมาะสม เรทส์ ฮาร์มิน และ ไซมอน (Raths, Harmin, & Simon, 1966, pp. 33-37) กล่าวไว้ 2 ด้าน ที่ครูต้องประกาศให้นักเรียนทราบว่าเลือกทำไม่ได้

- 1.1 นักเรียนเลือกทำในสิ่งที่ขัดกับนโยบายของโรงเรียนหรือผู้บริหารไม่ได้
- 1.2 พฤติกรรมที่แสดงถึงความหยาบคาย นักเรียนเลือกทำไม่ได้

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพร อุวรรณโณ ได้เสนอว่า ในสังคมไทยควรกำหนด ขอบข่ายสิ่งที่นักเรียนเลือกทำไม่ได้ 3 ด้าน คือ

- 1.2.1 สิ่งที่ผิดหลักศาสนาอย่างร้ายแรง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดก็ตาม
- 1.2.2 สิ่งที่ผิดกฎหมายและกฎระเบียบของโรงเรียน
- 1.2.3 สิ่งที่ผิดจารีตประเพณีไทยหรือของท้องถิ่น

ในการเลือกอย่างเสรี เรทส์ ฮาร์มิน และ ไชมอน (Raths, Harmin & Simon, 1966, p. 34) เสนอว่าครูจะต้องไม่ใช้การให้รางวัลหรือการลงโทษสำหรับการเลือกของนักเรียนเพราะการเลือกที่ทำเพราะมีรางวัลให้หรือเพราะเพื่อหนีการถูกลงโทษไม่ใช่การเลือกอย่างเสรี

2. การเลือกจากทางเลือกหลายทางเลือก สิ่งที่จะเป็นค่านิยมได้จะต้องเป็นสิ่งที่มีความเลือกหลายทางให้บุคคลได้เลือก และครูจำเป็นต้องทราบทางเลือกทั้งหมดที่นักเรียนได้เลือกมาแล้ว ก็เพื่อให้แน่ใจว่าเขาได้พิจารณาทางเลือกต่าง ๆ อย่างครบถ้วนแล้ว บางกรณีครูอาจพบว่านักเรียนไม่ได้พิจารณาทางเลือกอย่างครบถ้วน ครูก็จะต้องกระตุ้นให้เขาได้พิจารณาทางเลือกนี้ด้วย

3. ทางเลือกหลังจากได้พิจารณาไตร่ตรองแล้วถึงผลกระทบทางเลือกแต่ละทางเลือก ผลกระทบจากทางเลือกแต่ละทางนี้หมายถึง ผลดี ผลเสีย และผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ครูจัดกิจกรรมบางอย่างเพื่อให้นักเรียนได้คิดและบันทึกถึงผลดี ผลเสีย และผลกระทบของทางเลือกแต่ละทางเลือก หากครูเห็นว่านักเรียนยังบันทึกได้ไม่ครบถ้วน ครูก็ถามกระตุ้นให้นักเรียนได้คิดเพิ่มเติม โดยครูไม่พยายามชี้ให้นักเรียนเป็นประเด็นนั้น ๆ โดยตรง แต่อาจใช้การถามนำได้ ครูถามกระตุ้นจนกว่านักเรียนสามารถบันทึกผลดี ผลเสีย และผลกระทบของทางเลือกจนครบถ้วน

4. การชอบและยินดีกับทางเลือกที่เลือกแล้ว เป็นทางเลือกที่นักเรียนชอบและยินดีทางเลือกนั้น ๆ จึงจะมีโอกาสเป็นค่านิยมของนักเรียนได้ แต่การที่นักเรียนเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากหลายสิ่งที่เขาต้องเลือก ก็ไม่ได้หมายความว่าเขารับชอบสิ่งที่เขาเลือก

5. การเต็มใจจะเปิดเผยทางเลือกของตนให้คนอื่นทราบ นักเรียนจะต้องเต็มใจและเปิดเผยสิ่งที่ตนเลือกให้คนอื่นทราบ ถึงจะมีโอกาสเป็นค่านิยม

6. การทำบางสิ่งบางอย่างกับทางเลือกที่เลือกแล้ว หมายถึง การทำที่มากกว่าการพูด หากเป็นการพูดอย่างเดียวไม่ถือว่าเป็นค่านิยม

7. การทำซ้ำแล้วซ้ำอีกจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต สิ่งที่บุคคลทำซ้ำแล้วซ้ำอีกจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต จะเป็นสิ่งที่มีโอกาสกลายเป็นค่านิยมของบุคคล เรทส์ ฮาร์มิน และ ไชมอน (Raths, Harmin, & Simon, 1966, p. 37) เห็นว่าแม้แต่สิ่งที่บุคคลทำซ้ำ ๆ จนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้เพราะความเจริญก้าวหน้า และการเปลี่ยนแปลงในสังคมอาจทำให้บุคคลต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ที่เขาประสบ

และเปลี่ยนค่านิยมไป

จากกระบวนการทั้ง 3 ขั้น และจัดจำแนกเป็น 7 ขั้นตอนนั้น จะประกอบด้วย องค์ประกอบที่รวมกันเข้าเป็นคุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือ ความคิด จิตใจ และพฤติกรรม กระบวนการ 3 ขั้นตอนแรกในประเภทของทางเลือก จำเป็นต้องอาศัยความสามารถทางปัญญาของบุคคลใน 2 ขั้นตอนต่อมาของประเภทการเห็นคุณค่า จะเน้นในเรื่องอารมณ์และความรู้สึก และอีก 2 ขั้นตอนสุดท้ายในประเภทของการปฏิบัติ จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่แสดงออกมาภายนอกให้ปรากฏ แม้ว่าเราสามารถแยกความแตกต่างของส่วนประกอบเหล่านี้ได้ แต่ความเป็นจริงแล้ว องค์ประกอบเหล่านี้ไม่สามารถแบ่งแยกกันได้ เราเป็นใคร และเราทำอะไร มาจากแรงผลักดันของส่วนประกอบเหล่านี้ทั้งสิ้น

ความหมายการกระจ่างค่านิยม ทฤษฎีการสร้างค่านิยมโดยใช้กระบวนการกระจ่างค่านิยม เพื่อช่วยให้รู้ค่านิยมที่แท้จริงในการที่จะนำไปใช้ในการตัดสินใจ สำหรับเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต วิธีการกระจ่างค่านิยมมีชื่อภาษาอังกฤษว่า value clarification ผู้วิจัยใช้เป็นภาษาไทยว่า การกระจ่างค่านิยม ซึ่งมีผู้ให้ความหมายดังนี้

คุชฌี แก้วกำเนิด (2527, หน้า 4) กล่าวว่า การกระจ่างค่านิยม หมายถึง กระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่างด้วยการหาทางให้แต่ละคนรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น ซึ่งรวมถึงรู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย และเป็นวิถีทางที่จะให้เขาได้สำรวจค่านิยมของตนเองภายใต้เงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่กำหนดไว้ ผลกระทบที่ได้จากกระบวนการนี้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำของคนด้วย เป็นวิธีการทำให้ตนยอมรับความรู้สึกและความคิดด้วยตนเอง เทคนิคที่ใช้เป็นวิถีทางที่จะก่อให้เกิดคนสำรวจค่านิยมของตนเอง ใช้คำถามที่ถามความคิดเห็น ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (2530, หน้า 7) ได้ให้ความหมายว่าการกระจ่างค่านิยมเป็นกระบวนการที่ให้ผู้บุคคลได้ตรวจสอบสิ่งที่เขาเห็นคุณค่า จนเกิดเป็นความกระจ่างในสิ่งที่เขาเห็นคุณค่านั้น โดยถือว่าการที่คนจะเห็นคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับตัวบุคคลนั้นเลือกสรรด้วยตัวเอง เห็นคุณค่าของสิ่งนั้น แล้วแสดงออกเป็นพฤติกรรม การกระจ่างค่านิยมเป็นการหาแนวทางให้แต่ละคนรู้จักตนเอง และรู้จักผู้อื่น ซึ่งรวมความถึงรู้จักสังคมและรู้จักสิ่งแวดล้อมด้วย คำว่า “รู้จัก” ในที่นี้เน้นที่ความรู้สึกหรือความเห็น ซึ่งหมายถึงการที่คน “รู้สึก” ว่าตนเองเป็นอย่างไร รู้สึกอย่างไร ไม่ใช่ “รู้” เพราะเป็น “ความรู้” การกระจ่างค่านิยมจะเป็นวิถีทางที่จะให้เขาได้สำรวจค่านิยมของตนเองภายใต้เงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่กำหนดไว้ ผลกระทบที่ได้จากกระบวนการนี้ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำของคนด้วย เป็นวิธีการทำให้ตนยอมรับความรู้สึกและความคิดด้วยตนเอง เทคนิคที่ใช้เป็นวิถีทางที่จะก่อให้เกิดคนสำรวจค่านิยมของตนเอง ใช้คำถามที่ถามความคิดเห็นซึ่งรู้จักกันในชื่อว่าเป็นคำถามปลายเปิด คือ คำตอบที่ถูกต้องมีหลาย

คำตอบเป็นคำตอบที่ใช้ในเชิงสังคมศาสตร์ คำถามประเภทถามความเห็นหรือความรู้สึกนี้ ทุกคนจะตอบได้เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการกล้าแสดงออก ผลจากการแสดงควรเป็นไปได้ทั้งที่ฟังปรารภและไม่ฟังปรารภ และอาจใช่หรือไม่ใช่สิ่งที่จะก่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ยึดถือก็เป็นได้

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2532, หน้า ข) กล่าวถึงเทคนิคการกระจ่างคำนิยาม คือ วิธีการที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึกของตนเองที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ว่าตนได้ให้ค่ากับสิ่งเหล่านั้นมากน้อยแค่ไหน เพียงไร โดยการเปรียบเทียบหรือเทียบเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในกลุ่มเดียวกัน โดยไม่มีอิทธิพลทางด้านความคิดความรู้สึกของผู้อื่นเข้ามาเป็นตัวบีบบังคับ การที่จะกระทำดังกล่าวจึงต้องมีข้อที่จะให้นักเรียนเปรียบเทียบค่าหลาย ๆ ตัว ถ้าเป็นการเปรียบเทียบเพื่อการเลือกก็เรียกว่าต้องมีตัวเลือกหลาย ๆ ตัว นักเรียนจะต้องได้ทำโดยอิสระตามความสำนึกคิดของตนเอง ต้องไม่มีความคิด ความรู้สึกของผู้อื่นเข้ามาแทรกแซง สิ่งที่ครูหรือผู้อำนวยความสะดวกในการพิจารณาเปรียบเทียบค่าจะต้องกระทำและที่เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในขั้นตอนนี้ คือ การตั้งคำถามเพื่อถามให้นักเรียนสำรวจความคิดความรู้สึก ของบทเรียนที่มีต่อสิ่งเหล่านั้น ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด

นาตยา ปิณฑานนท์ (2526, หน้า 524) กล่าวถึงกลวิธีพื้นฐานของการกระจ่างคำนิยาม คือ การสนองตอบต่อสิ่งที่บุคคลพูดหรือทำให้เข้าใจหวนกลับมาคิดและทำความเข้าใจในสิ่งที่เขาคิดพูด หรือทำด้วยตนเองกลายเป็นกระจ่างในคำนิยามของเขา

จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยเห็นว่า การกระจ่างคำนิยาม หมายถึง วิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สำรวจและรู้จักตนเอง รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น รู้จักพิจารณาชีวิตอย่างมีเหตุมีผล รู้จักพิจารณาผลที่ได้รับจากการตัดสินใจแต่ละครั้ง เลือกยึดถือคำนิยามสำหรับตนเองอย่างเสรี ได้พัฒนาวิธีการวิเคราะห์คำนิยามของตนเอง ตลอดจนดำเนินชีวิต ประพฤติปฏิบัติตามคำนิยามของตนเองอย่างเสรี

แนวทางการใช้กระบวนการกระจ่างคำนิยาม เรทส์ ฮาร์มิน และ ไชมอน (Raths, Harmin, & Simon, 1966, p. 39) กล่าวว่า การกระจ่างคำนิยามตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐาน 3 ข้อ คือ

1. อยู่บนพื้นฐานของประชาธิปไตยที่มีทรศนะว่า บุคคลสามารถเรียนรู้ที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้
2. อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อแนวนุชนิยมว่า มนุษย์มีความเป็นไปได้ที่จะรู้จักคิดอย่างรอบคอบและเฉลียวฉลาด และคำนิยามที่เหมาะสมที่สุดของบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้ใช้สติปัญญาของเขาอย่างเสรี และคิดคำนึงในการพิจารณาความสัมพันธ์ของเขากับผู้อื่นกับโลกที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

3. อยู่บนพื้นฐานของความคิดว่า ค่านิยมเป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคล หากค่านิยมเป็นสิ่งที่จริง ค่านิยมไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวได้ จงกว่าเขาจะยอมรับมันโดยเสรี และค่านิยมคงจะไม่มีนัยสำคัญสำหรับบุคคลมาก หากค่านิยมไม่มีผลใด ๆ ต่อชีวิตของผู้ที่ยึดถือ

ลักษณะของบุคคลที่มีความสับสนในเรื่องของค่านิยม ดังที่ ปรินชา วิทโคโต (2534, หน้า 495) ได้เสนอว่า สภาพค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน คือ นักเรียนต้องมีค่านิยมที่กระจ่าง ส่วนสภาพที่ไม่พึงประสงค์ คือ ไม่มีค่านิยมใดที่กระจ่างชัด เมื่อนักเรียนที่มีค่านิยมที่สับสนเหมือนที่เรทส์ ฮาร์มิน และ ไชมอน (Raths, Harmin, & Simon, 1966, pp. 5-6, 175-177 อ้างถึงใน ชีระพร อุวรรณโณ, 2533, หน้า 572) กล่าวไว้มี 8 ประการ ดังนี้

1. เฉยเมย
2. จັบจด
3. มีความไม่แน่ใจมาก
4. มีความไม่คงเส้นคงวา
5. เปลี่ยนแปลงได้ง่าย
6. คล้อยตามจนเกินกว่าเหตุ
7. มีความเห็นขัดแย้งกับคนอื่นเกินกว่าเหตุ
8. เป็นนักแสดงบทบาท

ซึ่งการที่นักเรียนมี 8 ลักษณะดังกล่าว ครูสามารถสังเกตได้ แต่ก็มิใช่ว่าเมื่อเด็กแสดงลักษณะนั้น ๆ มา นักเรียนจะสับสนในค่านิยมนั้น ๆ แต่อาจจะด้วยสาเหตุอื่น ดังนั้น ครูจึงจำเป็นต้องช่วยเหลือเด็กให้ได้กระจ่างค่านิยม และนักเรียนจะได้ทราบค่านิยมที่แท้จริง และดำเนินชีวิตให้ตรงกับค่านิยมที่แท้จริงได้

เกณฑ์ในการเลือกเรื่องที่เหมาะสมที่จะทำให้เกิดค่านิยมที่กระจ่าง ดังที่ เรทส์ ฮาร์มิน และ ไชมอน (Raths, Harmin, & Simon, 1966, หน้า 195-196 อ้างถึงใน ชีระพร อุวรรณโณ, 2533, หน้า 421) เสนอเกณฑ์ในการทำให้เป็นค่านิยมที่กระจ่างสำหรับนักเรียน 7 ข้อ คือ

1. เป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับนักเรียน
2. เป็นเรื่องที่มีทางเลือกให้เลือกหลายทางเลือก
3. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคนจำนวนมาก
4. เป็นเรื่องที่มีผลต่อแง่มุมของชีวิตหลายแง่มุม
5. เป็นเรื่องที่นักเรียนควบคุมได้
6. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอื่น ๆ ได้มาก
7. เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นบ่อย แทนที่จะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นชั่วคราว

ผู้วิจัยเห็นว่าความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นนั้น เป็นสิ่งที่ควรพัฒนาให้กับผู้เรียน เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์กับสังคมตามบทบาทหน้าที่ของตน ดังนั้น เกณฑ์ในการเลือกเรื่องที่จะฝึกให้ผู้เรียน ได้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยการกระจ่างคำนิยม จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้ว

วิธีการกระจ่างคำนิยม เป็นกิจกรรมในการพัฒนาค่านิยมของนักเรียน นั้น ปรีชา วิหกโต (2534, หน้า 460) กล่าวว่า “การกระจ่างคำนิยม” มีหลักการและกลวิธีการกระจ่างคำนิยม ดังนี้

หลักการที่ช่วยให้แก่นักเรียนเกิดการกระจ่างคำนิยม ซึ่งนักเรียนต้องใช้กระบวนการพัฒนาค่านิยมของนักเรียนตามขั้นตอน 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. ช่วยให้นักเรียนมีโอกาสเลือกทางเลือกต่าง ๆ โดยเสรี
2. ช่วยให้นักเรียนค้นพบและไตร่ตรองทางเลือกต่าง ๆ เมื่อถึงคราวจะต้องเลือก
3. ช่วยให้นักเรียนได้พิจารณาผลกระทบของทางเลือกแต่ละทางโดยรอบคอบ
4. สนับสนุนให้นักเรียนได้ตระหนักว่าตัวเองชอบและเห็นคุณค่าในสิ่งใด
5. ส่งเสริมให้นักเรียนได้เปิดเผยส่งเสริมให้นักเรียนได้เปิดเผยทางเลือกของตนให้คนอื่น ๆ ได้ทราบ

อื่น ๆ ได้ทราบ

6. สนับสนุนให้นักเรียนได้กระทำให้สอดคล้องกับทางเลือกที่เลือกแล้ว
7. ช่วยให้นักเรียนได้กระทำสอดคล้องกับทางเลือกที่เลือกแล้ว จนกลายเป็นแบบแผน

ในการดำเนินชีวิต

จากขั้นตอนการกระจ่างคำนิยม ทั้ง 7 ขั้น สามารถสร้างเป็นขั้นตอนการจัดกิจกรรมกระจ่างคำนิยมได้

กองมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา (2532, หน้า 217–218) ได้เสนอการทำความเข้าใจกระจ่างในคำนิยามว่าเป็นกระบวนการที่ให้ผู้บุคคลได้ตรวจสอบสิ่งที่เขาเห็นคุณค่านั้น โดยถือว่าการที่คนเราจะเห็นคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับตัวของบุคคลนั้น เลือกสรรด้วยตัวเองเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นแล้วแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม จะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันคนเราต้องเลือกกระทำต่อสถานการณ์แต่ละอย่างที่เขาประสบอยู่ตลอดเวลา การกระทำเหล่านั้นตัวของเขาอาจเห็นว่าดีถูกต้องเหมาะสม แต่ในสายตาของผู้อื่นกลับเห็นตรงกันข้าม ความขัดแย้งในการมองคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ และการกระทำต่างๆ จึงเกิดขึ้น

การปรับปรุงและพัฒนาพฤติกรรมของคนเราด้วยกระบวนการทำความเข้าใจกระจ่างในคำนิยาม จึงอาศัยแนวคิดข้างต้นนี้เป็นแนวทาง เพื่อให้บุคคลได้ตรวจสอบและทบทวนดูว่าสิ่งที่เขาได้ทำลงไปหรือตัดสินใจว่าจะทำนั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าจริง ๆ หรือไม่ เป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้องและเหมาะสมอย่างแท้จริงหรือไม่ โดยตรวจสอบการกระทำนั้น ตามแนวทางต่อไปนี้

1. การกระทำนั้นตนตัดสินใจเลือกกระทำของตัวเอง โดยอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเหตุการณ์นั้น ใช่หรือไม่

2. ตนมีโอกาสหรือมีทางเลือกหลายอย่างที่จะเลือกประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเหตุการณ์ ใช่หรือไม่

3. ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป ตนเองได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนถึงผลดี ผลเสีย ที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำแบบต่าง ๆ ต่อเหตุการณ์นั้นแล้ว ใช่หรือไม่

4. เมื่อตัดสินใจเลือกที่จะกระทำอย่างนั้นแล้ว ตนเองมีความชื่นชมยินดี มีความสุขพอใจ และยอมรับในการกระทำของตนนั้น ใช่หรือไม่

5. หากมีผู้รู้เห็นในการกระทำนั้นของตนเองก็ยินดี กล้าและพร้อมที่จะเปิดเผยให้ผู้อื่นทราบ และถ้ามีโอกาสให้สามารถกระทำเช่นนั้นอีก ก็ยังคงยืนยัน ยืนกรานที่จะทำเช่นนั้น ใช่หรือไม่

6. ตนเองได้เคยแสดงออกในสิ่งที่ตนตัดสินใจเลือกกว่าจะทำ ใช่หรือไม่

7. การแสดงออกซึ่งการกระทำนั้นตนเองได้ทำบ่อย ๆ อยู่เสมอ เป็นนิสัย เป็นกิจวัตรประจำวัน หรือจนเป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ใช่หรือไม่

เมื่อบุคคลตรวจสอบการกระทำของตนเองแล้วตอบคำถามข้างต้นทั้ง 7 ข้อ ว่า “ใช่” ทุกข้อ ก็แสดงว่าบุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการกระทำนั้นเป็นค่านิยมที่เขาถืออยู่ในตัว หรือเขามีค่านิยมในสิ่งนั้นหรือการกระทำนั้นจริง ๆ

เป้าหมายของกิจกรรมกระจำจ่านิยม นาดยา ปิรันธนานนท์ (2526, หน้า 521-522) ได้เสนอการกระจำจ่านิยมว่ามีเป้าหมาย 2 ประการ คือ

1. เป้าหมายต่อตนเอง เพื่อให้บุคคลประสบความสำเร็จ ความพอใจในคุณภาพชีวิตตน เมื่อบุคคลมองเห็นชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับตัวเอง เขาก็จะเห็นคุณค่าของชีวิต มีความยินดีต่อสิ่งที่เขาคิด เชื่อ และกระทำ บุคคลเกิดความเข้าใจในมโนคติเกี่ยวกับตนเองดีขึ้น เมื่อชีวิตมีความหมายก็จะเห็นคุณค่าของตัวเอง ของผู้อื่น และของโลก

2. เป้าหมายต่อผู้อื่นและสังคม เพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคมที่ตนมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมทางอันดีต่อครอบครัว ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อกลุ่มสังคม และสังคมวงกว้าง เพราะการทำความกระจำจ่านในค่านิยมจะเกี่ยวข้องไปถึงการประพฤติปฏิบัติตน ในลักษณะที่ส่งคุณค่าต่อสังคม การส่งเสริมค่านิยมจะเกี่ยวกับชีวิตและเสรีภาพ อันครอบคลุมไปถึงค่านิยมในเรื่องอิสรภาพ ความยุติธรรม และความเสมอภาพ

สรุปได้ว่า เป้าหมายของการกระจำจ่านิยมเพื่อให้บุคคลมีความคิดกระจำจ่านั้น ในสิ่งที่เขากำหนดหรือประมาณค่าของสิ่งที่เขากำลังพิจารณาอยู่ ซึ่งเป็นเป้าหมายต่อตนเองที่จะพัฒนาต่อไป

ดังที่ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2532, หน้า 3-4) ได้แสดงเหตุผล 3 ประการ ในการ กระจำจกค่านิยม คือ

1. ค่านิยมเป็นรากฐานของการพิจารณาตัดสินใจในโลก ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอด เวลา
2. ค่านิยมเป็นประหนึ่งรากฐานที่จะทำให้การสร้างเอกลักษณ์ของตนในสังคม ซึ่งต่าง คนต่างอยู่นี้กระทำได้สำเร็จ
3. ค่านิยมเป็นตัวเชื่อมโยงเพื่อใช้คุณค่าที่มีอยู่ในตัวเองของแต่ละบุคคลให้เป็น ประโยชน์ได้

คุณประโยชน์ของกิจกรรมกระจำจกค่านิยม

1. ช่วยเพิ่มพูนความสามารถของบุคคลที่จะสื่อความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และ ค่านิยมของเขาออกมาให้ผู้อื่นทราบ

2. ช่วยให้ผู้บุคคลมีความเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจในตัวผู้อื่น
3. ส่งเสริมให้ผู้บุคคลมีความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ช่วยให้ผู้บุคคลรู้จักการยอมรับ การเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย
5. ช่วยให้ผู้บุคคลมีทักษะในการตัดสินใจ
6. ช่วยส่งเสริมให้ผู้บุคคลยึดมั่นในความเชื่อมั่นของตน

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า กิจกรรมกระจำจกค่านิยมมีเป้าหมายและเกิดประโยชน์ต่อตัวเอง และจะกลายเป็นการพัฒนาตนเอง โดยส่งผลไปถึงการพัฒนาสังคมในที่สุด ซึ่งกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา (2532, หน้า 217) กล่าวถึงเทคนิคในการพัฒนาวินัยเป็นเทคนิคหนึ่งที่สำคัญคือ กระบวนการสร้างเสริมค่านิยมหรือกระบวนการทำค่านิยมให้กระจำจกเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า value clarification (V.C.) ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า การพัฒนาความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น และ แก้ปัญหาเป็น ด้วยกิจกรรมการกระจำจกค่านิยม จะทำให้นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองจนถึงขีดสุด และสามารถนำค่านิยมที่ได้รับการพัฒนาแล้วไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นต่อไป

ข้อกำหนดที่ใช้ในการกระจำจกค่านิยม หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2532, หน้า 22) ได้มีข้อกำหนดที่ใช้ในกิจกรรมกระจำจกค่านิยม 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 เสนอกฎเกณฑ์ โดย

1. พูดทีละคน
2. ฟังอย่างมีมารยาท
3. ไม่มีการลงความเห็น
4. แสดงความประสงค์ให้กลุ่มทราบ เมื่อสมาชิกต้องการจะพูด

5. พยายามแสดงความคิดเห็นอย่างรวบรัดเท่าที่จะทำได้ และให้โอกาสผู้อื่นพูดบ้าง

6. เมื่อครูประสงค์จะแสดงความคิดเห็น ควรจะแสดงร่วมไปกับนักเรียน ไม่ควรเป็นคน

แรกหรือคนสุดท้าย

ขั้นที่ 2 เสนอกลวิธีการกระจำค่านิยม

ขั้นที่ 3 เสนอสถานการณ์หรือกรณี

ขั้นที่ 4 ทำความกระจ่างในสถานการณ์

ขั้นที่ 5 ดำเนินการอภิปราย

ขั้นที่ 6 จบกิจกรรมด้วยวิธีสรุปย่อ ๆ เกี่ยวกับค่านิยมของนักเรียนในปัญหาที่ตั้งคำถาม

ซึ่งอาจจะเป็นไปในรูปแบบขอบศิลปะ เช่น เขียนภาพ โคลง คำกลอน การเขียนแบบสร้างสรรค์ เติมข้อความในประโยคที่เว้นว่างไว้ เช่น

ฉันได้เรียนรู้ว่า.....

ฉันรู้สึกประหลาดใจว่า..... เป็นต้น

การดำเนินการอภิปรายเกี่ยวกับการกระจำค่านิยม หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

(2532, หน้า 34-40) ได้เสนอไว้ว่า

1. การตั้งคำถาม (การถาม) ต้องวางแผนไว้ว่าจะใช้คำถามแบบถามความจริง ตามความคิด และค่านิยม และบอกพฤติกรรมทางปัญญา คือเป็นคำถามที่นักเรียนได้ใช้ทักษะทางการคิด

2. การกำหนดพฤติกรรม

3. พฤติกรรมการสนองตอบ

3.1 การเฝ้าจับ

3.2 การยอมรับ

3.2.1 การยอมรับแบบเฉย

3.2.2 การยอมรับแบบมีการเคลื่อนไหว แสดงถ้อยคำหรือการกระทำ

3.2.3 การยอมรับความรู้สึก เป็นการทำความกระจ่าง

4. การอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับข้อมูลที่ต้องการ

5. การกระทำให้เป็นแบบอย่าง

ดังนั้น จุดประสงค์ของการกระจำค่านิยม ซึ่งหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

(2532, หน้า 39) ได้เสนอว่า เป็นการช่วยครูให้เข้าใจนักเรียนดีขึ้น ในความคิด ความรู้สึก และ

พฤติกรรม การทำความกระจ่างมิใช่การเปลี่ยนทิศทางของความคิดหรือทำให้นักเรียนเกิดความคิด

หรือความรู้สึกอย่างอื่นขึ้นมา ไม่ใช่วิธีการที่จะชักนำนักเรียนในชั้นเรียนให้แสวงหาคำตอบที่ถูก

ต้อง ในการทำความกระจ่างนี้เป็นการสะท้อนความเข้าใจของครูในเรื่องที่นักเรียนพูดมา การทำ

ความกระจำนนี้เป็นการแสดงถึงว่าครูเห็นความคิดของนักเรียน มีค่าควรแก่การจะสำรวจและพิจารณาต่อไป โดยใช้คำถามเพื่อความกระจำนให้นักเรียนคิดซ้ำอีกและแสดงความคิด ความรู้สึก และแนวคิดของการเรียนออกมาให้ชัดเจน

การสร้างกิจกรรมกระจำนค่านิยม หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2532, หน้า 41) ได้เสนอว่า กิจกรรมที่จะให้ผลดีจะต้องมีลักษณะ ดังนี้คือ

1. เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสามารถ และความสนใจของนักเรียน
2. ง่ายต่อการที่จะสร้างและใช้
3. สามารถจุดชนวนความคิดให้บังเกิดขึ้นตามมา เช่น ทำให้มีการอภิปราย เขียนคำวิพากษ์วิจารณ์
4. ต้องมีการอภิปรายซึ่งเน้นที่ความรู้สึกตามมาด้วยอย่างเหมาะสม
5. ต้องดำเนินการโดยครูผู้มีทักษะในการตั้งคำถาม เพื่อให้นักเรียนบังเกิดความกระจำนขึ้นมาให้ได้

กองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา (2532, หน้า 218-219) ได้เสนอว่าการพัฒนาพฤติกรรมของคนเราจึงได้ใช้กระบวนการทั้ง 7 เป็นหลักในการพัฒนาโดยให้บุคคลได้ตรวจสอบการกระทำของตนและผู้อื่นตามกระบวนการทั้ง 7 และถ้าบุคคลสามารถนำกระบวนการทั้ง 7 นี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันจนติดตัวเป็นนิสัย นั่นคือ ก่อนจะคิดตัดสินใจทำอะไรลงไปก็ตรวจสอบสิ่งที่ตนจะตัดสินใจนั้นกับกระบวนการเหล่านี้ ก็จะทำให้ตนได้มีโอกาสกลั่นกรองพฤติกรรมของตนให้ถูกต้อง เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่ตนเผชิญอยู่ได้

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ด้วยกระบวนการ การทำความเข้าใจค่านิยม มุ่งที่จะให้ผู้ที่ได้รับการพัฒนาได้กระบวนการที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน อันเปรียบเป็นเสมือนเครื่องมือ เพราะถ้าหากบุคคลใช้กระบวนการทั้ง 7 เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต เขาก็สามารถจะพัฒนาความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ได้ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏในชุดปฏิบัติการการพัฒนาความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น อสยกระบวนการทำความเข้าใจค่านิยม เป็นแนวทางในการพัฒนาความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

วารุณี ธนวรานิษ (2535, หน้า 58-59) ได้เสนอแนวทางการเสริมสร้างค่านิยมในการปลูกฝังคุณลักษณะต่าง ๆ โดยใช้กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง ดังนี้

1. เรื่องราวเกี่ยวกับค่านิยม (value sheet) เสนอเหตุการณ์สมมติ อาจเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องที่เป็นข่าว เป็นเรื่องช่วยให้คิดมีคำถามที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม กระตุ้นให้เขาคิดพิจารณาโดยอาศัยความรู้สึกและการวิเคราะห์พฤติกรรมนั้นเพราะเหตุผลอะไร ซึ่งจะช่วยให้รู้ว่ามีค่านิยม

อะไร ตัวเขาสามารถเลือกสิ่งที่มีความหมายและมีคุณค่าสำหรับเขา ค่านิยมของเขาก็ชัดเจน แต่ถ้าเขาเลือกพฤติกรรมใดเพราะเป็นผลจากการวางเงื่อนไขในครั้งก่อน ต้องระวังว่าเป็นพฤติกรรมที่มีความหมายต่อชีวิตของเขาที่ยากยึดไว้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตหรือไม่ ถ้าไม่ ค่านิยมของเขาก็ไม่ชัดเจน เช่น การไปห้องสมุด ถ้าเขาไปเพราะทำตามเพื่อน ไม่ใช่ไปเพราะต้องการไปศึกษาค้นคว้า ค่านิยมการใฝ่รู้ของเขาก็ไม่ชัดเจน

2. การจัดลำดับที่ (rank ordering) เสนอเหตุการณ์สมมติให้เขาเลือกจัดลำดับพฤติกรรมของตัวละครในเหตุการณ์โดยให้เขาบอกความแตกต่างเกี่ยวกับตัวเลือกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความเลว เช่น ท่านเห็นว่าใครดีเลวมากน้อยอย่างไร อธิบายความคิดเห็นของเขาวillช่วยทำให้เขารู้ว่าตนเองชอบ หรือนิยมอะไรมากกว่าอะไร

3. การลงคะแนนเสียงเกี่ยวกับค่านิยม (value voting) เสนอพฤติกรรมการกระทำแล้วให้ลงคะแนนเสียง เช่น ครูถามนักเรียนว่าใครชอบช่วยเหลือผู้อื่น ถ้าชอบขอให้ยกมือขึ้น ถ้าไม่ชอบขอให้ยกหัวแม่มือ ถ้าไม่มีความเห็นขอให้โบกมือ ใครมีความสำนึกในบุญคุณของผู้อื่น ฯลฯ เสร็จแล้วขอให้นักเรียนช่วยกันอภิปรายพฤติกรรมของคำถามแต่ละข้อ

4. มาตรฐานส่วนค่านิยม (value continuum) เป็นการถามนักเรียนเพื่อสะท้อนให้เห็นว่านักเรียนมีความคิดเห็นต่อปัญหา หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งในระดับใด โดยให้นักเรียนทำเครื่องหมายเพื่อเลือกคำตอบ ซึ่งเรียงลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด จากนั้นให้อภิปรายเหตุผลที่นักเรียนเลือก เช่น

4.1 ถ้านักเรียนมีเงิน นักเรียนจะอย่างไร

4.1.1 ไม่ใช่เลย

4.1.2 ใช้จนหมดไม่จำเป็นต้องเหลือ

4.1.3 เก็บไว้

4.2 ถ้านักเรียนมีความรัก นักเรียนจะอย่างไร

4.2.1 ไม่ใช่เลย

4.2.2 ใช้จนหมด แบ่งปันแจกรักให้ทั่วถึงทุกคน

4.2.3 เก็บรักเอาไว้ให้กับคนที่ดี

5. การเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง (either – or choices) ตั้งคำถามมีสองตัวเลือก และให้เลือกเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจจะถามตอบปากเปล่า หรือเขียนตอบก็ได้ เช่น ประสพการณ์ในการไปเที่ยวกับเพื่อนเพศตรงข้ามสองต่อสองเป็นสิ่งจำเป็นหรือไม่

6. ศึกษาเฉพาะกรณี (case study) กำหนดสถานการณ์ เหตุการณ์ หรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง มาให้วิเคราะห์ประเด็นสำคัญ ๆ จากเรื่องราวนั้น ตรวจสอบหาเหตุผลเจตคติ และ

ค่านิยมของบุคคลในเรื่อง ที่สุดจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะ เพื่อการประยุกต์นำไปใช้และรู้จักการวิเคราะห์ และพิจารณาตนเอง เพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดที่ดี ต่อตนเองต่อไป เรื่องที่เหมาะสมควรเป็นเรื่องจริงจะช่วยให้ตระหนักในความเป็นจริง ทำให้เข้าใจและนำไปใช้ได้ดีที่สุด

จากที่กล่าวมาแล้วผู้วิจัยจึงนำแนวทางต่าง ๆ มาสร้างเครื่องมือที่เหมาะสมกับวัย ความสนใจ ความสามารถ โดยใช้รูปแบบค่านิยมมาประกอบสถานการณ์ ช่วยให้เกิดเกี่ยวกับคำถามที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ และแสดงค่านิยมออกมาให้กระจ่าง ในการทำกิจกรรม ผู้วิจัยใช้ลักษณะของรูปแบบในการกระจ่างค่านิยม ที่เสนอแนะโดยหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2532, หน้า 75-98) ในบางรูปแบบซึ่งมี 5 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบมาตรฐาน
2. รูปแบบกำหนดทางเลือก
3. รูปแบบจัดยืนยันความคิด
4. รูปแบบจัดลำดับความสำคัญ
5. รูปแบบแบ่งกลุ่มความคิด

จากทั้ง 5 รูปแบบ เป็นกระบวนการที่เอื้ออำนวยให้เกิดการคิด และตัดสินใจ ทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม ดังที่ คุชฌี แก้วกำเนิด (2527, หน้า 49-50) ได้เสนอไว้ว่า ครูต้องทำให้เด็กเกิดความรู้ ทักษะ มีเจตคติ เพื่อนำไปสู่ความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ตัดสินใจได้ด้วยตนเอง เพื่อดำรงชีวิตอย่างราบรื่นในสังคมปัจจุบัน

ดังนั้น ผู้วิจัยได้สร้างสถานการณ์ที่เหมาะสมกับจุดประสงค์ในงานวิจัยในรูปแบบและเสนอออกไปเป็นใบงานค่านิยมตามรูปแบบดังกล่าว คือ

รูปแบบมาตรฐาน ช่วยให้นักเรียนได้เข้าใจและรู้วิธีวิเคราะห์เหตุและผล

รูปแบบกำหนดทางเลือก ช่วยชี้แนวทางให้นักเรียนได้เลือกกระทำในสิ่งที่ถือว่าเกิดผลดี กว่าหรือเลวน้อยกว่า

รูปแบบยืนยันความคิด มุ่งเน้นกระบวนการตัดสินใจคล้ายรูปแบบกำหนดทางเลือกแต่เปิดโอกาสให้ทุกคนคิด จึงทำให้เห็นว่าเหตุผลจากการกระทำมีมากมายตามแต่บุคคลจะคิด แต่เหตุผลกลาง ๆ ที่บุคคลยอมรับนั้นมียุ่และขึ้นอยู่กับสังคมจะตกลงกัน อาจคล้ายหรือต่างจากเหตุผลเดิมที่แต่ละคนคิดอยู่บ้าง

รูปแบบการจัดลำดับความสำคัญ ชี้ให้เห็นว่าคนเราแม้จะรู้หรือเชื่อในสิ่งเดียวกัน เมื่อแต่ละคนได้นำไปผสมผสานกับลักษณะนิสัยเดิมแล้ว จะสร้างระบบความเชื่อของตนเองโดยไม่รู้ตัว ทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกแตกต่างกันได้

รูปแบบแบ่งกลุ่มความคิด ให้แนวทางในการตัดสินใจทั่วไป แล้วแบ่งได้ 3 กลุ่ม คือชอบใจหรือถูกใจที่สุด เฉย ๆ และไม่ชอบเลย

สรุปลักษณะของโปรแกรมการกระจำง่าคำนิย ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ

1. เนื้อหาสาระ คือ เรื่องราวหรือสถานการณ์
2. คำถามเพื่อการทำความกระจ่างในคำนิย เป็นคำถามเพื่อการอภิปราย แสดงความคิดเห็น ความรู้สึก จนเกิดความกระจ่างในคำนิย โดยใช้เกณฑ์ 7 ประการ และใช้ทฤษฎีคำนิยของโรคิช กำหนดเป็นแนวทางการตั้งคำถาม

3. การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันการเบื่อหน่าย ใช้กิจกรรมการเล่นเกมส์ จำลองสถานการณ์ การระดมพลังสมองในกลุ่ม การอภิปราย การเขียนรายงาน รายงาน การสัมภาษณ์เป็นต้น
- งานวิจัยที่เกี่ยวกับการกระจำง่าคำนิย

งานวิจัยในประเทศ ศิริพร ชีพประกิต (2533, หน้า 73) ได้ศึกษาการพัฒนาคำนิยด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้กระบวนการกระจำง่าคำนิย สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ท จังหวัดภูเก็ต พบว่า หลังการใช้ชุดปฏิบัติการพัฒนาคำนิยด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้กระบวนการกระจำง่าคำนิย คะแนนคำนิยด้านสิ่งแวดล้อมแต่ละด้านสูงกว่าก่อนการใช้ชุดฝึกปฏิบัติการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อนันต์ ปันอินทร์ (2534, หน้า 72-82) ได้ทำการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และระดับการพัฒนาคำนิยวิชาสังคมศึกษา ด้วยการสอนโดยการทำคำนิยให้กระจ่างและการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 45 คน พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนที่ใช้กระบวนการกระจำง่าคำนิย กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีระดับการพัฒนาคำนิยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ หลังการทดลองพบว่า ระดับการพัฒนาคำนิยสูงกว่าก่อนการทดลอง

กรมวิชาการ (2534, หน้า 36 อ้างถึงใน เสาวรส สาริยะ, 2540, หน้า 76) ได้ศึกษาผลการทดลองใช้กิจกรรมคำนิยพื้นฐานเพื่อพัฒนาชีวิตและอาชีพในโครงการทักษะการพัฒนาบุคลากรเข้าสู่งาน ของนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิค กรมอาชีวศึกษา ด้วยยุทธวิธีการสร้างเสริมคำนิย (values clarification) เพื่อให้สมาชิกสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองในเรื่องการมองตนเอง การรู้จักตนเอง การรัก และการมองเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น และการสร้างคำนิยในชีวิตประจำวัน ผลปรากฏว่า กระบวนการดังกล่าวสามารถสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่

นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคสตั๊ปปิง จนเกิดผลเป็นที่น่าพอใจ คือ นักศึกษามีพฤติกรรมไปสู่ในทางที่ดีขึ้น สอดคล้องกับความต้องการของโรงงาน เช่น มีความรับผิดชอบ ชี้้อยู่ตรงเวลา

สุดา จันทรสุโข (2536, หน้า 95) ได้ศึกษาผลของการใช้กิจกรรมกระจำจำจำจำในการสร้างเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านวินัยในตนเองเกี่ยวกับการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนคงคาราม จังหวัดเพชรบุรี พบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกกิจกรรมการกระจำจำจำมีเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านวินัยในตนเองเกี่ยวกับการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกกิจกรรมการกระจำจำจำในระยะหลังทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ปรีดา วิทยากุล (2536, หน้า 83-85) ได้ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการตัดสินใจของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ด้วยการสอนโดยกระบวนการทำจำจำจำให้กระจำ และโดยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพฯ จำนวน 80 คน พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยกระบวนการของการกระทำจำจำจำให้กระจำ กับนักเรียนที่เรียนโดยวิธีการสอนตามคู่มือแนวทางการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความสามารถในการตัดสินใจ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ .01 และความสามารถในการตัดสินใจของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยกระบวนการของการกระทำจำจำจำให้กระจำภายหลังการเรียนสูงกว่าก่อนการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ชั้นสุข เพชรรัตน์ (2540, หน้า 68) ได้ศึกษาผลของการใช้กิจกรรมการกระจำจำจำในการพัฒนาจำจำจำด้านการใช้น้ำในชีวิตประจำวัน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนชลบุรี “สุขุม” อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี จำนวน 16 คน จากผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการกระจำจำจำมีจำจำจำด้านการใช้น้ำในชีวิตประจำวันสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการกระจำจำจำในระยะหลังทดลองและระยะติดตามผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศิริภรณ์ อธิปัตยกุล (2540, หน้า 83) ได้ศึกษาผลของการใช้กิจกรรมกระจำจำจำในการสร้างจำจำจำความปลอดภัยในการทำงาน ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยเทคนิคสตั๊ปปิง จังหวัดชลบุรี พบว่า นักศึกษาที่ได้รับการฝึกกิจกรรมการกระจำจำจำมีจำจำจำความปลอดภัยในการทำงานสูงกว่านักศึกษาที่ไม่ได้รับการฝึกกิจกรรมการกระจำจำจำในระยะหลังทดลองและระยะติดตามผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เสาวรส สาริยะ (2540, หน้า 111) ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมการกระจำจำจำในการปรับตัวกับเพื่อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” มหาวิทยาลัย

บุรพา พบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกกิจกรรมการกระจำง่าคำนิยมนีมีการปรับตัวกับเพื่อนได้ดีกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกในระยะหลังทดลองและระยะติดตามผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

งานวิจัยในต่างประเทศ กิลเลียไพ (Gilliepie, 1984, p. 2369-A) ได้ศึกษาผลของการให้คำปรึกษา 2 แบบ คือ การกระจำง่าคำนิยมนและการปรับพฤติกรรมทางความรู้ที่มีต่อการปรับปรุงทักษะการอ่านและการส่งเสริมอัตรโนทัศน์ ใช้กลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นเกรด 10 จำนวน 137 คน จากโรงเรียนมัธยมเซ็นทรัล ในรัฐแคลิฟอร์เนีย แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม กลุ่มละ 25 คน โดยกลุ่มฝึกการเปรียบเทียบพฤติกรรมด้านความรู้ ผลการวิจัยพบว่า การฝึกอบรมปรับพฤติกรรมด้านความรู้ และกลุ่มการฝึกการกระจำง่าคำนิยมนีมีคะแนนเพิ่มขึ้น 1 ชั้น

ซีเทน (Setian, 1990, p. 1963-A) ศึกษาผลของวิธีกระจำง่าคำนิยมนต่ออัตรโนทัศน์ของสตรีที่สืบเชื้อสายอเมริกันอาร์มีเนียน ในรุ่นที่ 2 โดยข้อมูลแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันด้านอัตรโนทัศน์ ซึ่งเป็นแนวบ่งชี้ถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในด้านต่อไปนี้คือ ข้อสงสัยในเรื่องคำนิยมน ความเครียดทางจิตวิทยา ทักษะการคิดวิจารณ์ ความเข้าใจ การยอมรับความจริง การนิยามตนเองใหม่

จากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่า การกระจำง่าคำนิยมนเป็นเทคนิควิธีการที่เหมาะสม สามารถนำไปใช้พัฒนาและสร้างคำนิยมนได้ และกิจกรรมการกระจำง่าคำนิยมนจะสามารถใช้พัฒนาความสามารถในการคาดการณ์ไกล วางแผนในการแก้ปัญหาเป็น ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตัวนักโทษหญิงเองและสังคมในที่สุด ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลของการใช้กิจกรรมการกระจำง่าคำนิยมนว่าจะส่งผลต่อการมุ่งอนาคตให้สูงขึ้นหรือไม่